

**A FŐBB ÁLLATTENYÉSZTÉSI ÁGAZATOK
ÉS A TAKARMÁNYTERMELÉS HELYZETE
ROMÁNIÁBAN**

**Budapest
2007**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár), Kapronczai István,
Kartali János, Kovács Gábor, Popp József, Potori Norbert
Udovecz Gábor

Készült:

Az Agrárpolitikai Igazgatóság
Agrárpolitikai Kutatások Osztályán

Szerzők:

Fogarasi József
Nyárs Levente
Papp Gergely
Varga Edina
Vőneki Éva

Opponensek:

dr. Somai Miklós, tudományos főmunkatárs
MTA Világgazdasági Kutató Intézet

Dr. Vincze Mária, egyetemi tanár, dékán-helyettes
„Bábes-Bolyai” Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi és Gazdálkodási Kar

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A mezőgazdaság szerepe Románia gazdaságában	7
1.1. Makrogazdasági környezet.....	7
1.2. A mezőgazdaság jelentősége	8
1.3. A mezőgazdaság termelési szerkezete	10
1.4. Mezőgazdasági támogatások	12
1.5. Külkereskedelem	15
2. Takarmánytermelés és -felhasználás	19
2.1. A szántóföldi növények termelési szerkezete	19
2.2. Gabonatermelés, -felhasználás és -kereskedelem.....	20
2.3. Olajnövények termelése, felhasználása és kereskedelme.....	23
2.4. Takarmánykeverék-gyártás.....	25
2.5. Árak alakulása	27
2.6. Piaci kilátások.....	28
3. Tejágazat	31
3.1. Állatállomány és termelés	31
3.2. Árak alakulása	33
3.3. Termelési szerkezet.....	34
3.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja	35
3.5. Fogyasztás	39
3.6. Külkereskedelem	39
3.7. Piacszabályozás	41
3.8. Piaci kilátások.....	42
4. Sertéságazat.....	45
4.1. Állatállomány és termelés	45
4.2. Árak alakulása	46
4.3. Termelési szerkezet.....	47
4.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja	48
4.5. Fogyasztás	50
4.6. Külkereskedelem	51
4.7. Piacszabályozás	53
4.8. Piaci kilátások.....	54
5. Baromfiágazat	56
5.1. Állatállomány és termelés	56
5.2. Árak alakulása	57
5.3. Termelési szerkezet.....	58
5.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja	58
5.5. Fogyasztás	59
5.6. Külkereskedelem	60
5.7. Piacszabályozás	61
5.8. Piaci kilátások.....	62

---

6. Juhágazat.....	65
6.1. Állatállomány és termelés	65
6.2. Árak alakulása	67
6.3. Termelési szerkezet.....	69
6.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja	70
6.5. Fogyasztás	70
6.6. Külkereskedelem	72
6.7. Piacszabályozás	74
6.8. Piaci kilátások.....	74
Összefoglalás	77
Summary	81
Kivonat.....	85
Abstract.....	86
Irodalomjegyzék	87
Mellékletek	91

Bevezetés

Románia 2007. január 1-jétől az Európai Unió tagállama, az egységes belső piac része. Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékei szabadon áramolhatnak az EU más tagállamaiba, ugyanakkor megszűnt piacvédelme, vagyis a közösségi, közöttük a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek korlátozások nélkül exportálhatók Romániába. Az uniós csatlakozással Romániában is hatályba lépett a Közös Agrárpolitika, aminek egyik hozadéka, hogy a romániai gazdák is részesülnek uniós közvetlen és vidékfejlesztési támogatásokban.

Agrár-külkereskedelmünk Romániával folyamatosan nőtt az elmúlt években, különösen az ország uniós csatlakozását követően. Erre példa az alkalmanként több százezer tonnát kitevő búza- és liszt kivitelünk, valamint jelentős mennyiségű sertés húsexportunk. Ennek ellenére a két ország mezőgazdasági termelésével és külkereskedelmi kapcsolataival nagyon is indokolt foglalkozni, és nem csupán a földrajzi közelség okán. Az elmúlt években Románia gazdaságának fejlődési üteme, a beruházások mértéke kimagasló volt a közép-kelet-európai régióban. A gazdasági növekedést az uniós csatlakozás és az elérhetővé vált uniós fejlesztési források kétségtelenül tovább ösztönzik. Ezzel párhuzamosan számítani lehet a fizetőképes kereslet bővülésével, az élelmiszerfogyasztási struktúra átalakulásával. Románia tehát **nem csak a kínálati oldalon**, a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés terén **rendelkezik számottevő potenciállal, hanem a keresleti oldalon is.**

A tanulmány megírásának két alapvető célja volt: egyrészt annak a bemutatása, hogy a főbb állattenyésztési ágazatok, valamint a takarmánytermelés helyzete és piacszabályozása milyen volt Romániában az uniós csatlakozás előtti néhány évben és a közvetlenül azt követő időszakban; másrészt annak vizsgálata, hogy a magyar állattenyésztésre milyen hatással lehet Románia uniós tagsága rövid- és középtávon. Olyan – sokakat foglalkoztató – kérdésekre kerestünk választ, mint például: **nyílnak-e új piacok a magyar állattenyésztés termékei számára Romániában**, hiszen csatlakozásuk óta egyre fontosabb piacunk [Somai, 2005]. Esetleg fordítva, **jelenthetnek-e fenyegetést, konkurenciát a romániai termékek a magyar piacon**, továbbá **változik-e exporttermékeink pozíciója legfontosabb piacainkon Románia uniós csatlakozásával.**

A tanulmány három fő részből áll. Az első rész a romániai mezőgazdaság általános bemutatása, ami magában foglalja a termelési szerkezet, a támogatások és az agrár-külkereskedelem alakulásának leírását. A második részben a takarmánytermelést vizsgáljuk, amit nem csupán az indokol, hogy a szántóföldi növénytermesztés az állattenyésztési ágazatok fejlődését, versenyképességét megalapozó tényező, hanem az is, hogy a gabona- és olajnövény-termelés messze a legfontosabb mezőgazdasági ágazat Romániában (megjegyzendő: adathiány miatt a tömegtakarmány-termeléssel csak érintőlegesen foglalkozunk). A harmadik részben a legfontosabb állattermék-előállító ágazatok (tejtermelés, sertés-, baromfi- és juhhústermelés) helyzetét és kilátásait elemezzük. Nem tárgyaljuk részletesen a marhahústermelést, ugyanis Romániában a háztáji tartás és saját fogyasztás a meghatározó.

A tanulmány elkészítéséhez felhasználtuk a FAO, az USDA, a FAPRI, a Toepfer International, a FEFAC, az UN Comtrade, az Európai Bizottság és az Eurostat nemzetközi adatszolgáltatók és -bázisok adatait. A Romániára vonatkozó elemzéseknél az elérhető tudományos publikációkon túl segítségünkre voltak a Romániai Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium (MAFRD) tanulmányai és a honlapján elérhető információk, a Romániai Nemzeti Bank (BNR) elemzései, valamint a Romániai Statisztikai Intézet (NIS)

adatbázisa. Megjegyzendő, hogy a Romániára vonatkozó különböző forrású adatbázisok sok esetben lényeges eltéréseket mutatnak vagy hiányosak, ezért az egyes fejezeteknél mindig arra az adatbázisra támaszkodtunk, amely megítélésünk szerint a legrealisabb képet nyújtotta.

1. A mezőgazdaság szerepe Románia gazdaságában

1.1. Makrogazdasági környezet

Az európai uniós csatlakozás előtti években Románia gazdasági fejlődését dinamikus gazdasági növekedés, a nettó közvetlen külföldi beruházások beáramlásának emelkedése és erőteljes euró-konvergencia jellemezte (1. táblázat). A romániai konvergencia-programban leírtak szerint az euró bevezetéséig **5-6%-os éves gazdasági növekedés várható**, amelynek fő komponense – akárcsak a csatlakozás előtti években – a belső fogyasztás élénkítése, valamint a külföldi befektetések növekedése.

1. táblázat

Románia makrogazdasági jellemzői (2002-2006)

Megnevezés	Mértékegység	2002	2003	2004	2005	2006
Reál-GDP*	%	5,1	5,2	8,4	4,1	7,7
Egy főre jutó GDP	EUR/fő	2 224	2 421	2 805	3 668	4 200
Inflációs ráta*	%	22,5	15,3	11,9	9,0	6,6
Munkanélküliségi ráta*	%	7,5	6,8	7,6	7,7	6,8
Államháztartás egyenlege**	%	-2,6	-2,2	-1,2	-1,5	-2,3
Nettó külföldi beruházások	Mrd EUR	1,21	1,95	5,18	5,21	9,20
Időszaki átlagárfolyam	RON/EUR	3,13	3,76	4,05	3,62	3,53

* Változás az előző év azonos időszakához képest.

** Államháztartás egyenlege a GDP százalékában.

Forrás: NIS [2007] és BNR [2007].

A **belső fogyasztás¹ által vezérelt gazdasági növekedés** az élelmiszer-fogyasztás számottevő emelkedésével párosul. Romániában az élelmiszerek aránya az összes fogyasztáson belül lényegesen magasabb a közösségi átlagnál, azonban az elmúlt években folyamatosan csökkenő tendenciát mutat, mivel a jövedelem gyorsabban növekszik, mint az élelmiszerfogyasztás (2. táblázat).

A **növekvő élelmiszerfogyasztást a kimagasló beruházási tevékenység** ellenére sem fogja Románia saját termelésből fedezni középtávon, hiszen az alapanyag-termelés teljesítménye ezt nem teszi lehetővé, valamint az ország fizetőeszközének jelentős felértékelődése rontja a belföldi termelés versenyképességét, ugyanis az import-élelmiszerek egyre olcsóbbá válnak. A nettó közvetlen külföldi beruházások 77%-kal nőttek 2006-ban a megelőző évhez képest, ami nem tartalmazza a már meglévő külföldi érdekeltségek és a hazai vállalkozók ugyancsak kimagasló mértékű beruházásait. Ebből az élelmiszeriparban is jelentős beruházásokat hajtottak végre, míg a mezőgazdasági termelésben nem történtek említésre méltó beruházások. A mezőgazdasági termelési szerkezet, amivel részletesebben majd a későbbiekben foglalkozunk, rövidtávon megnehezíti a gyors alkalmazkodást az élelmiszeripar által támogatott igényekhez. A makrogazdasági konvergencia – a lej erősödését leszámítva – kedvező makrogazdasági feltételeket biztosít a mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés számára.

¹ A háztartások fogyasztási kiadásainak átlagosan évi mintegy 20%-os növekedése volt megfigyelhető 2002-2006 között.

1.2. A mezőgazdaság jelentősége

A romániai **mezőgazdasági termelés évi átlagos 11%-os részesedése a bruttó hazai termék-előállításban** magasnak számít az OECD tagországok átlagához viszonyítva, ahol az átlagos érték 5% alatt van. Csökkenő tendenciája viszont a fejlett országokban végbement fejlődéshez hasonlít.

Az Európai Unióban példátlanul magas **30% feletti mezőgazdasági foglalkoztatottságból** következik, hogy Romániában még mindig igen jelentős az önálló gazdaságok száma. Mathijs és Noev [2004] 37%-ra becsülte az önálló gazdaságok által megművelt mezőgazdasági területet az 1998-2000 közötti háztartási statisztikák alapján, míg Bulgáriában ugyanez az arány 20% és Magyarországon 3% volt.

2. táblázat

Románia agrárgazdaságának jellemzői (2000-2005)

Me.: %

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mezőgazdasági termelés aránya a GDP-n belül	11,1	13,3	11,4	11,6	12,8	8,9
Mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatott lakosságon belül	45,2	44,4	37,7	37,7	32,6	32,8
Mezőgazdasági jövedelmek aránya az összjövedelmen belül	29,3	28,9	26,8	27,6	25,9	24,7
Élelmiszerfogyasztás aránya az összes fogyasztáson belül	54,5	52,2	49,9	48,6	46,4	41,3

Forrás: NIS [2007]

Az **önellátásra termelő gazdaságok magas aránya** a rendszerváltás utáni gazdasági átalakulásra vezethető vissza, amikor az iparban és a szolgáltatások területén megszűnő munkahelyekről felszabadult munkaerő a mezőgazdaságban talált menedéket [Vincze, 2002]. Továbbá az agrárpolitikai intézkedések sem ösztönözték versenyképes mezőgazdaság kialakulását, a rendszerváltás után ugyanis, amikor az 1991-ben elfogadott földtörvényben² a termőföld visszaszolgáltatásáról döntöttek, 10 hektáros felső határt szabtak [Aligica és Dabu, 2003]. E felső határt a földtörvény módosításakor 50 hektárra növelték, valamint 200 hektárban szabták meg a magánszemélyenként birtokolható mezőgazdasági területet³. Ezen intézkedések fenntartották a szétaprózott birtokstruktúrát. A mezőgazdasági termékek árait csak 1997-ben és 1998-ban liberalizálták teljes mértékben, miközben a mezőgazdasági inputárakat azonnal, a rendszerváltást követően. Az 1990-1997 között alacsonyan tartott és szabályozott mezőgazdasági árak – az igen magas inflációs gazdasági környezetben – nem tettek lehetővé jövedelmező mezőgazdasági termelést [Gavrilescu és Giurca, 2000].

A mezőgazdasági termelés stagnálása, valamint az élelmiszeripari termelés visszaesése volt megfigyelhető a rendszerváltás óta eltelt másfél évtizedben. A mezőgazdaság és élelmiszeripar fejlődése szempontjából kedvezőbb gazdasági környezet az európai uniós csatlakozás előtti két-három évben alakult ki. **A 2000-ben beindult gazdasági növekedés**

² 1991. évi XVIII. Törvény.

³ 1997. évi CLXIX. törvény és a 2000. évi I. törvény.

bővülő fizetőképes keresletet teremt(ett) az élelmiszeripari termékek iránt, az EU támogatási rendszere keretében kifizethető előcsatlakozási támogatások is javítottak a mezőgazdasági termelés, illetve a vidéki népesség helyzetén. A bővítés utáni közvetlen kifizetések, valamint vidékfejlesztési támogatások lehetősége jelentősen javított a mezőgazdaság kilátásain.

A **mezőgazdasági bruttó termelési érték nagymértékű változása** volt jellemző az átmenet időszakában, a növénytermesztésben elért hozamok ingadozása következtében, amit elsősorban az extrém időjárás viszonyok és az agrárpolitikai döntések okoztak. Így például 2000-ben 15%-kal csökkent a bruttó termelési érték a mezőgazdaságban az előző évihez képest, majd 2001-ben 23%-os növekedést regisztráltak. Ezt követően 2002-ben 3,5%-os csökkenés után 7,5%-kal és 18%-kal növekedett a mezőgazdasági bruttó termelési érték 2003-ban, illetve 2004-ben, amit 13%-os csökkenés követett 2005-ben.

A mezőgazdasági inputfelhasználásban történt változások a kibocsátás hatékonyságát javíthatják, míg a földpiac működése a birtokkoncentráció beindulásához, a műtrágyafelhasználás növekedése jobb fajlagos terméshozamok eléréséhez vezethet. A műtrágyafelhasználás 2002-től növekedésnek indult Romániában, miután az 1990-es években drasztikus csökkenés volt tapasztalható az 1980-as évekhez képest. A nitrogén-felhasználás például a kilencvenes évtizedben nem érte el az 1989. évi 45%-át. A felhasználás szerkezetének javulása figyelhető meg: a foszforalapú műtrágyák felhasználása nőtt, míg a nitrogénalapú műtrágyáké csökkent, de még így is a nitrogénalapú műtrágyák túlsúlya figyelhető meg. Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-felhasználás 20,4 kg nitrogén, 9,9 kg foszfát és 1,6 kg kálium volt 2005-ben.

Működő földpiacról 1998 óta beszélhetünk Romániában, miután a törvényhozás megszavazta a termőföld adás-vételét szabályozó törvényt⁴. Ettől kezdve a termőföld forgalma növekedésnek indult: míg 1998-ban még csak a teljes mezőgazdasági terület 0,08%-át (12 ezer hektár) értékesítették, addig ez az arány 2005-ben 0,44% (64 ezer hektár) volt. Viszont ez még mindig jóval alacsonyabb termőföld-forgalom szintet jelent Magyarországhoz képest, ahol az arány 2,8% (213,3 ezer ha) volt 2004-ben [Biró, 2007].

3. táblázat

A forgalmazott mezőgazdasági terület éves átlagára Romániában (1998-2005)

Év	Értékesített mezőgazdasági terület (ha)	Eladási átlagár (ezer RON/ha)	Eladási átlagár (EUR/ha)
1998	12 119	430	430
1999	31 878	730	448
2000	21 746	790	396
2001	12 928	1 180	453
2002	78 501	910	291
2003	83 613	970	258
2004	11 137	1 930	476
2005	63 999	3 200	883

Forrás: AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült számítások Popescu és Constantin [2007] alapján.

⁴ 1998. évi CCCLVIII. törvény.

A termőföld piaci átlagára a földpiac liberalizációjától kezdve emelkedni kezdett, 2005-ben az euróban kifejezett éves átlagár (883 EUR/ha; 219 ezer Ft/ha) majdnem a duplája volt az 1998. évinek (430 EUR/ha; 104 ezer Ft/ha), amint azt a 3. táblázat mutatja. A romániai árak azonban még így is igen alacsonyak az EU-15 tagállamaiban megfigyelhető földárakhoz képest [Popescu és Constantin, 2007], és a 2004-ben EU-tagdá vált országokhoz viszonyítva sem tekinthetők magasnak. Biró [2007] a magyarországi földpiaci helyzetről készült tanulmányában megállapítja, hogy a termőföld országos átlagos értékesítési ára 320 ezer Ft/ha (1270 EUR/ha) volt 2004-ben, ami közel 400 ezer Ft/ha-ig (1515 EUR/ha-ig) növekedett 2006-ban.

Romániában – hasonlóan a magyarországi jogszabályi előírásokhoz – külföldi magánszemélyek nem vásárolhattak földet az EU-csatlakozás előtt, azt követően a földpiac külföldiek (többi EU-tagország) előtti megnyitása alól moratóriumot vezettek be 2014-ig. **A gazdasági társaságok viszont vásárolhatnak földet, vagyis gyakorlatilag a külföldiek is hozzájuthatnak földhöz 1998 óta.** Ez az egyik fő oka annak, hogy az értékesített mezőgazdasági területek összességében növekedtek, ugyanakkor ez a folyamat hektikus, évről-évre változó. A legtöbb külföldi termőföldvásárló Olaszországból, Ausztriából és Hollandiából érkezik. Termőföld külföldi érdekltségbe legnagyobb arányban Temes megyében került.

1.3. A mezőgazdaság termelési szerkezete

Romániában a **mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya közel 33% volt 2005-ben, ez 3 millió foglalkoztatottat jelentett**, aminek 53%-a férfi, 47%-a nő. A mezőgazdasági foglalkoztatottak 13%-a alkalmazott, míg a fennmaradó 87% mezőgazdasági egyéni termelő volt. A foglalkoztatottak 58%-a főmunkaidőben, 42%-a részmunkaidőben dolgozott a mezőgazdaságban. Az **átlagos gazdasági méret 3,3 ha** volt 2005-ben, ami 6,5%-kal magasabb a Gavrilescu és Voicilas [2007] által közölt 2002. évi mezőgazdasági összeírásakor mért értéknél. Az egyéni gazdaságok átlagos mérete 2,2 hektár, a társas gazdaságoké 263,1 hektár volt. Ez azt jelenti, hogy az ország mezőgazdasági területének 65%-át (9,1 millió hektárt) 2 hektár körüli területtel rendelkező gazdaságok művelték meg, ám ezek aligha folytatnak versenyképes árutermelő tevékenységet.

4. táblázat

Mezőgazdasági üzemek gazdasági forma szerinti megoszlása és átlagos mérete Romániában (2005)

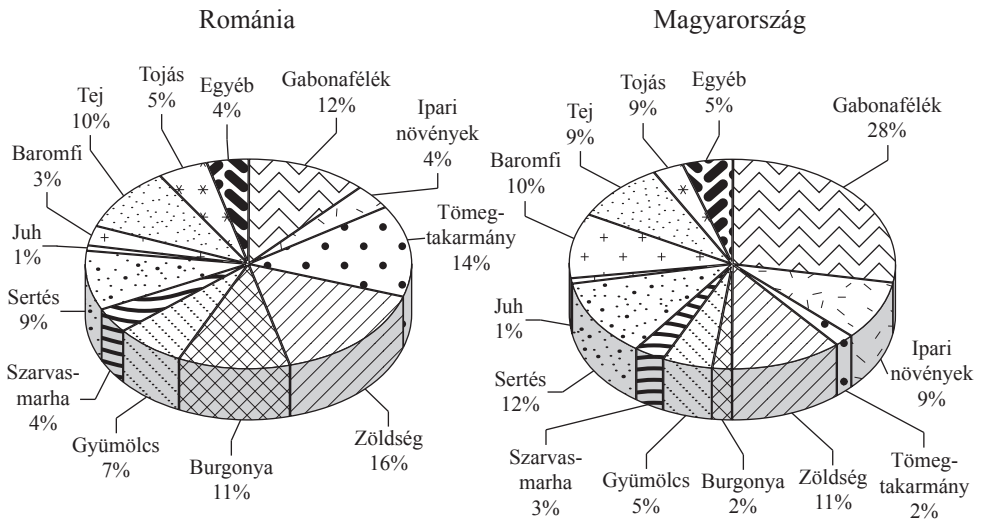
Megnevezés	Gazdaságok száma (%)	Hasznosított mezőgazdasági terület (%)	Gazdaságra jutó mezőgazdasági terület (ha)
Egyéni gazdaságok	99,57	65,45	2,1
Társas gazdaságok	0,43	34,55	263,1
Mezőgazdasági társulások	0,04	5,34	455,3
Kereskedelmi társaságok	0,12	12,81	369,2
Önkormányzati tulajdonú társaságok	0,11	15,28	441,0
Egyéb (szövetkezetek)	0,16	1,13	22,5
Összesen	4 256 152 (db)	13 906 701 (ha)	3,3

Forrás: AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült NIS [2006] alapján.

Románia mezőgazdasági termelési szerkezetében a **legjelentősebb termékcsoportok a tömegtakarmány, valamint a zöldségek**, míg Magyarországon a gabonafélék és az ipari növények jelentik a legfontosabb növénytermelési ágazatot a termelési érték aránya alapján. Mindkét ország esetében megfigyelhető az állattenyésztés alacsony súlya a termelési szerkezetben belül (1. ábra, 1. melléklet).

1. ábra

A mezőgazdasági termelés szerkezete Romániában és Magyarországon a termelési érték alapján (2006)

Forrás: NIS, KSH [2007]

A romániai mezőgazdasági termelés szerkezetén belül a növénytermelés növekedése és az állattenyésztés csökkenése figyelhető meg. Boros [2004] 55%-os növénytermelési és 45%-os állattenyésztési részesedésről számol be 1998-ban, ami 63, illetve 37%-ra módosul 2001-ben. A 2006. évben ehhez képest csekély volt a változás: a növénytermesztésé 65% és az állattenyésztésé 35% volt.

Romániában a **mezőgazdasági terület 14,74 millió hektár** volt 2005-ben, ebből 64% a szántó, 23% a legelő, 10% a rét, 1,5% a szőlőültetvény és 1,5% a gyümölcs-ültetvény. A mezőgazdasági kibocsátás 55%-át az 5 hektárnál kisebb egyéni gazdaságok adták [Vincze, 2006; Aligica és Dabu, 2003]. A 8,5 millió hektár szántóterület 71%-án gabonát termeltek 2005-ben, ezen belül a legfontosabb szántóföldi növény a kukorica (31%), ezt követi a búza (29%) és a napraforgó (11%).

1.4. Mezőgazdasági támogatások

A rendszerváltást követően, az addig igen magas támogatottsággal jellemezhető romániai mezőgazdaság támogatása drasztikusan csökkent. Az 1986-1989 közötti 50% körüli PSE⁵ 8%-ra csökkent a 1990-1992 közötti időszakban, majd 1993-1996 között 14%-ra nőtt.

⁵ Ugyanezen időszakban az OECD-országok átlagos PSE-értéke 41% volt.

A támogatási szint fokozatosan növekedett az EU-csatlakozást megelőző évekig. Ezen időszakban a mezőgazdasági termelők támogatása és a fogyasztók „adóztatása” volt a jellemző. Az ezredforduló környékén a magas infláció sújtotta gazdaságban alacsony mezőgazdasági árak, valamint a mezőgazdasági inputnak a mezőgazdasági outputnál nagyobb ütemű árnövekedése nem tette lehetővé a termelők számára elegendő jövedelem elérését, amire nagy szükség lett volna a hatékonyság növeléséhez elengedhetetlen modernizációs beruházások megvalósításához [Vincze, 2002].

A csatlakozás előtti években csökkent a lejben kifejezett mezőgazdasági közvetlen támogatások aránya a Romániai Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium (MAFRD) költségvetésében. Míg 2005-ben az agrárköltségvetés 45%-át fizették ki közvetlen támogatásokra, addig 2006-ban már csak annak 22%-át. Ugyanakkor az állattenyésztés közvetlen támogatásának évi átlagos 2%-os növekedése biztosítja az ágazat támogatottságának kismértékű emelkedését (5. táblázat).

A **területalapú támogatások** egyedül 2002-ben nőttek az előző évi 1 millió ROL/ha-ról (9959 Ft/ha) 2,5 millió ROL/ha-ra (19486), majd ezt követően az ország fizetőeszközében kifejezett támogatási összege nem változott, a csökkenő tendenciát követő, de így is magas infláció ellenére. Területalapú támogatásra az 1 hektárnál nagyobb területen⁶ megfelelő technológiát, műtrágyát, fémzárolt vetőmagokat, stb. használó gazdálkodók voltak jogosultak. E támogatásra a növénytermelési ágazatok döntő többsége jogosult volt: búza, árpa, repce, cukorrépa, napraforgó, kukorica, zab, tömegetakarmány, cirok, szójabab, fehérbab, burgonya, zöldségfélék, gyógy- és fűszernövények, len és kender, szőlőültetvények, gyümölcs ültetvények és más élő növények.

5. táblázat

**Állami költségvetésből kifizetett támogatások megoszlása Romániában
(2004-2006)**

Megnevezés	2004		2005		2006	
	mil. EUR	%	mil. EUR	%	mil. EUR	%
Támogatások összesen	501,7	100,0	528,5	100,0	535,2	100,0
	mil. RON	%	mil. RON	%	mil. RON	%
Támogatások összesen	2 033,4	100,0	1 914,9	100,0	1 886,1	100,0
- növénytermesztés	1 399,0	68,8	1 111,3	58,0	651,6	34,6
- állattenyésztés	459,0	22,6	552,9	28,9	563,2	29,9
- beruházások	97,4	4,8	118,1	6,2	587,1	31,1
- mezőgazdasági hitel	12,6	0,6	30,7	1,6	12,5	0,7
- kártérítések	64,2	3,1	100,9	5,2	57,7	3,1
- export	1,2	0,1	1,0	0,1	14,0	0,6

Forrás: Romániai Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium, MAFRD [2007]

A **csatlakozást megelőző évben a szarvasmarha-tenyésztők** 114-199 euró/egyed (30127 - 52590 Ft/egyed) átlagos támogatásra voltak jogosultak, annak függvényében, hogy természetes vagy mesterséges termékenyítést alkalmaztak, az állat hivatalos ellenőrzés alatt

⁶ Ez alól kivételt képeztek a cukorrépa- és a zöldség-termelők, akik esetében 0,5 hektárban állapították meg a támogatási jogosultság alsó küszöbét.

állt és regisztrálva volt, vagy ökológiai tanúsítvánnyal rendelkező üzemben tartották. Az egy szarvasmarhára jutó átlagos támogatás a 2005. évi 83 euró/egyedről (20588 Ft/egyed) 156 euró/egyedre (41226 Ft/egyed) nőtt 2006-ban. A **juh- és kecsketenyésztők** 5,68 euró/egyed (1501 Ft/egyed), ökológiai tanúsítvánnyal rendelkező gazdaságok esetében 8,51 euró/egyed (2249 Ft/egyed) támogatást vehettek igénybe, azzal a feltétellel, hogy 50-nél több juhot, illetve 10-nél több kecskét tartottak. Továbbá a nyilvántartásba vett (engedélyezett) kos és hím kecske után 14,19 euró/egyed (3750 Ft/egyed) támogatás volt fizethető. A **sertéstartók** 34 euró/egyed (8985 Ft/egyed), ökológiai tanúsítvánnyal rendelkező gazdaságok esetében 40 euró/egyed (10571 Ft/egyed) támogatásra voltak jogosultak 2006-ban. Továbbá a 20 kg alatti malacok beszerzését 14 euró/egyed (3700 Ft/egyed) támogatással segítették. A **baromfitartók** 0,40 euró/egyed (106 Ft/egyed) támogatásra voltak jogosultak, ha a baromfi élősúlya meghaladta az 1,75 kg-ot. A sertés- és baromfi-támogatások kifizetéséhez szigorú állatjóléti előírásoknak kellett megfelelni.

A 2007. évi csatlakozás után, a 2004-ben csatlakozott országokhoz hasonlóan a közösségi közvetlen támogatások bevezetése Romániában is fokozatosan történik. A csatlakozás évében, 2007-ben az EU-15 mindenkori közvetlen területalapú támogatási szintjének 25%-át kapják a romániai gazdák. A közösségi finanszírozás a csatlakozás utáni első öt évben évi 5%-ponttal, azt követően évi 10%-ponttal nő, míg 2016-ban eléri a 100%-ot. Az uniós közvetlen támogatásokat – a 2004-ben csatlakozott országokhoz hasonlóan – a nemzeti költségvetésből ki lehet egészíteni további 30%-ponttal. A nemzeti kiegészítő támogatásokat is a közösségi szabályok betartásával lehet kifizetni a gazdálkodóknak.

Románia összesen 4,75 milliárd euró (992 milliárd Ft) **támogatásban részesülhet** az EU költségvetéséből 2007-2009 között, amelyből 1,594 milliárd eurót (271 milliárd Ft) közvetlen kifizetésekre, 0,732 milliárd eurót (180 milliárd Ft) piaci intézkedésekre és 2,424 milliárd eurót (597 milliárd Ft) vidékfejlesztésre költhet. A közvetlen támogatások kifizetésére az egyszerűsített kifizetési rendszert (SAPS) vezették be. A közvetlen kifizetésekre jogosult GOFR-növények bázisterülete 7,01 millió hektár, ami az ország szántóterületének 75%-át és mezőgazdasági területének 43%-át jelenti.

A csatlakozás első évében az EU költségvetéséből fizetett **SAPS támogatás** maximális összege 50 EUR/ha (12500 Ft/ha), majd ezt követően fokozatosan növekszik 2016-ig, amikor eléri a 200 EUR/ha (50000 Ft/ha) összeget (6. táblázat). Romániában a csatlakozás évében 30%-kal alacsonyabb SAPS támogatásban részesülnek a gazdálkodók, mint Magyarországon a csatlakozás első évében (16311 Ft/ha) az alacsonyabb referenciahozam miatt: míg Magyarországon a referenciahozam 4,73 tonna/ha, addig Romániában 2,65 tonna/ha.

Az egyszerűsített kifizetésen felül **nemzeti kiegészítő támogatást** kaphatnak a jogosult mezőgazdasági termelők. A szántóföldi növénytermesztés támogatására két borítékot hoztak létre. Az első boríték alapján a csatlakozás első évében 30 EUR/ha (7500 Ft/ha) kifizetendő támogatásra a búza, rozs, árpa, zab, napraforgó, kukorica, repcé és fehérjenövények termesztoi jogosultak. A második borítékból 216 EUR/ha (54000 Ft/ha) értékben a cukorrépa-, szója-, komló-, rizs-, dohány-, len- és kendertermelők kapnak támogatást.

Romániai támogatási referenciaterrület és támogatható állatlétszám 2007-ben

Megnevezés	Támogatásra jogosult	SAPS
GOFR-növények bázisterület	7 012 666 ha	50 EUR/ha
Anyatehén	150 000 egyed	
Marhahús	452 000 egyed	
Felnőtt marha vágás	1 148 000 egyed	
Borjú vágás	85 000 egyed	
Juh	5 880 620 egyed	

Forrás: MAFRD [2007]

A Minisztérium 2007. szeptemberében nyilvánosságra hozta a 2007-2009 közötti időszakra vonatkozó stratégiai tervezetét. Ennek alapján a **szarvasmarhatartók 72 EUR/egyed** (17800 Ft/egyed) támogatásban részesülnek, amelyet abban az esetben igényelhetnek, ha 6 hónapnál idősebb és legalább 3 hímivarú szarvasmarhát tartanak. Továbbá, az **50 juh**, illetve 25 kecske feletti tejhasznosítású állománnyal rendelkező állattenyésztők **7,44 EUR/egyed** (1860 Ft/egyed) támogatásban részesülhetnek. A támogatásokkal kapcsolatos további részleteket az ágazatok piacsabályozását tárgyaló részek tartalmazzák.

A **vidékfejlesztési támogatások** esetében négy intézkedéscsoportra pályázhatnak a kis gazdaságok, a gazdasági társulások, a fiatal gazdálkodók, a mezőgazdasági és erdészeti kis- és közepes vállalkozások, a feldolgozó vállalkozások, az erdő tulajdonosok, hegyvidéki mezőgazdasági termelők és helyi önkormányzatok. Az **első intézkedéscsoport** a mezőgazdasági és erdészeti ágazatok versenyképességének javítása, amely keretében önellátásra termelő gazdaságok, termelőegységük modernizációjára beruházó gazdálkodók, fiatal gazdálkodók termelőegységeik létrehozására, termelői csoportok létrehozására és szakmai továbbképzésre pályázhatnak, 3,97 milliárd euró támogatásra (45%). A **második intézkedéscsoport**, vagyis az agrár- és erdészeti-környezetgazdálkodási programok támogatása, 2,29 milliárd euró értékben (25%), kedvezőtlen térségek, főképpen erdővidéki térségek támogatására; legelők és kaszálók támogatására, valamint mezőgazdasági területek erdősítésére. A **harmadik intézkedéscsoport** a vidéki népesség életminőségének javítása a nem-mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációjának támogatásán, a vidéki mikro vállalkozások beruházásainak támogatásán és a falvak felújításának támogatásán keresztül, amire 2,47 milliárd eurót kívánnak meghirdetni (30%). A **LEADER programra** 0,24 milliárd eurót (2,5%) terveznek elkölteni, továbbá 263 millió euró áll rendelkezésre 2007-2013 között a halászat támogatására.

1.5. Külkereskedelem

Románia külkereskedelmi forgalma Magyarországgal átlagosan évi 2,05 milliárd USD volt 2002-2006 között. Mezőgazdasági és élelmiszeripari külkereskedelmünk forgalmának átlaga 0,23 milliárd USD volt, **0,15 milliárd USD magyarországi aktívummal**.

Románia külkereskedelmének alakulása (2002-2006)

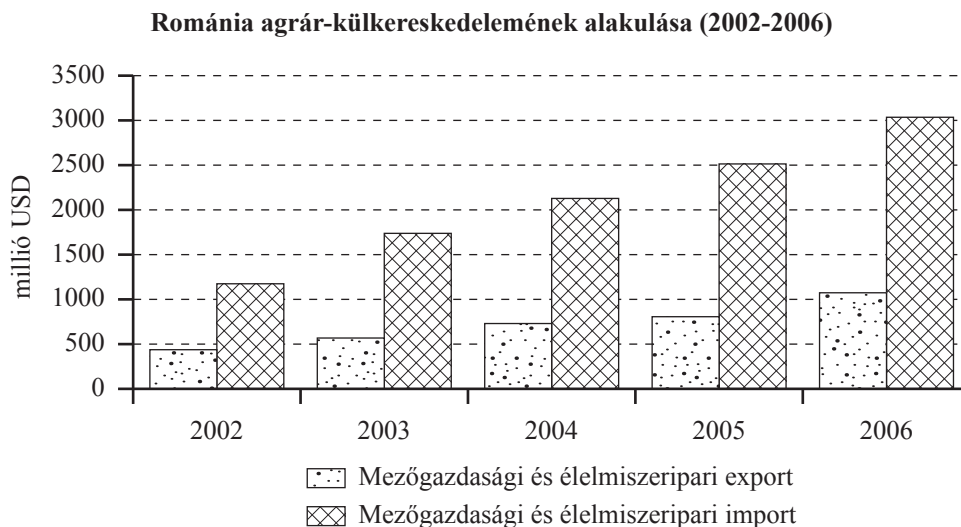
Forrás: AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült UNCTAD adatok alapján.

A teljes **külkereskedelmi forgalom** éves átlagos növekedési üteme Romániában a 2002-2006 közötti időszakban 28% volt. Az export növekedési üteme 24%-ot tett ki, míg az import átlagosan 30%-kal nőtt évente. A külkereskedelmi mérleg hiánya 3,99 milliárd USD-ról (1029 milliárd forint) 18,77 milliárd USD-ra (3 951 milliárd forint) emelkedett 2002-2006 között, ami 22%-a a teljes romániai külkereskedelmi forgalomnak. A Magyarország és Románia közötti kereskedelmi egyenleg kedvező volt számunkra, a vizsgált időszak éves átlaga 0,23 milliárd USD szufficit, de csökkenő tendenciát mutat. Ebben az időszakban a két ország közötti kereskedelmi forgalom folyamatos növekedése figyelhető meg (2. ábra).

A mezőgazdasági és ipari termékek külkereskedelme átlagosan 5%-ot képviselt az összes külkereskedelmi forgalmon belül 2002-2006 között (3. ábra). Ezen termékek exportja átlagosan évi 25%-kal, míg importjuk 27%-kal nőtt. A mezőgazdasági és ipari termékek egyenlegének deficitje 0,74 milliárd USD-ról (210 milliárd forint) 1,96 milliárd USD-ra (413 milliárd forint) nőtt. Az egyenleg romlásának üteme lassúbb volt a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek esetében, mint a teljes külkereskedelmi mérleg egyenlegének romlása: előbbi átlagosan évi 29%, utóbbi 47%.

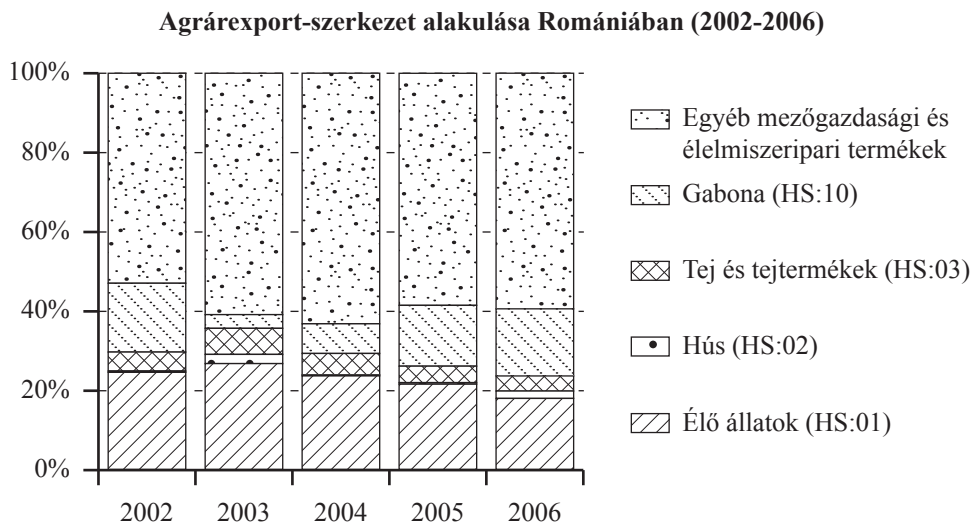
Románia legjelentősebb agrárexport-árualapját az élő állatok képviselték, 20%-os részesedéssel a teljes mezőgazdasági és élelmiszeripari kivitelből (4. ábra), 153 millió USD értékben. Ezen belül a juh- és kecskeexport 54%-ot, a szarvasmarha 37%-ot, míg a ló 7%-ot képviselt.

3. ábra

Forrás: AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült UNCTAD adatok alapján.

4. ábra

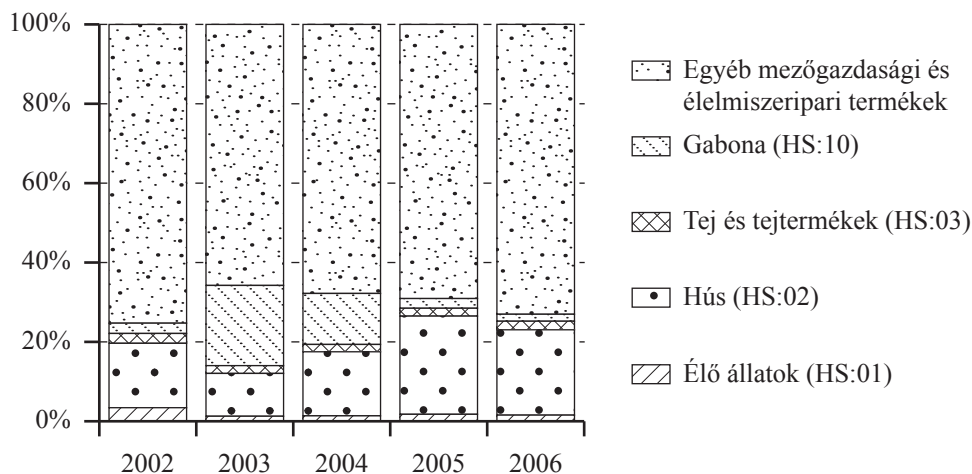

Forrás: Comtrade [2006]

Az ország élőállat-importója 3% alatti arányt képviselt a teljes mezőgazdasági és élelmiszeripari importon belül (5. ábra), ami értékben kifejezve 33 millió USD. Ezen belül a legnagyobb részesedéssel a sertés-import rendelkezik (55%), ezt követte a baromfi (30%) és a szarvasmarha (13%).

Agrárimport-szerkezet alakulása Romániában (2002-2006)

Forrás: Comtrade [2006]

A csatlakozás előtti években az EU-25-be irányuló romániai agrárimport dinamikus növekedése volt megfigyelhető, főképpen a kedvező konjunktúra (ebben az időszakban növekvő agrárimport tapasztalható az EU-ban), kisebb mértékben a romániai agrárimport javuló versenyképességének következtében [Fogarasi, 2007]. Ebben az időszakban a romániai hús és húskészítmények, tejtermékek és tojás, gabona és gabonakészítmények, olajos magok, valamint textilrost versenyképességének javulása figyelhető meg az EU-ban. Ezzel szemben romlott az ország versenyképessége az állati takarmányok, a hal és puhatestű állatok, az italok, valamint a növényi olajok és zsírok esetében.

2. Takarmánytermelés és -felhasználás

Románia jelentős takarmány-alapanyagbázissal rendelkezik, gabona- és olajnövénytermelése fontos szerepet tölt be a növénytermesztésben. A takarmány-felhasználást mindegyik az állatállomány nagysága és annak változása határozza meg, különösen a sertés- és baromfi-hús előállításának alakulása; a marha- és juhhústermelés azt csak korlátozott mértékben befolyásolja. A szinte teljes mértékben extenzív szarvasmarha- és juhtenyésztés számára szükséges gyepterületek aránya figyelemre méltó: 4,6 millió hektárt, azaz 33%-ot képvisel a mezőgazdasági területből, ami a környező országokban sehol nem mondható ilyen magasnak.

2.1. A szántóföldi növények termelési szerkezete

Az Európai Unió országai közül Romániában a legjellemzőbb a birtokok szétaprózottsága. A **mezőgazdasági üzemek száma 4,2 millió volt 2005-ben**, ezzel a legnagyobb üzemszámmal rendelkező országnak tekinthető⁷. A 8,5 millió hektár szántóföldet 3,3 millió gazdaság művelte 2005-ben, az **átlagos birtokméret mindössze 2,6 hektár** volt, szemben a magyarországi 9 hektárral.

7. táblázat

Gabona- és ipari növények termelési szerkezete (2005)

Gazdaság mérete	Románia				Magyarország			
	Terület		Gazdaságok száma		Terület		Gazdaságok száma	
	Hektár	%	Darab	%	Hektár	%	Darab	%
Gabona növények	5 862 470	100,0	2 921 600	100,0	2 377 620	100,0	321 890	100,0
2 ha alatt	1 705 290	29,1	2 283 740	78,2	105 450	4,4	229 550	71,3
2-20 ha	2 266 240	38,7	626 960	21,5	436 540	18,4	76 190	23,7
20-80 ha	242 370	4,1	6 470	0,2	440 130	18,5	11 810	3,7
80 ha fölött	1 648 570	28,1	4 430	0,2	1 395 500	58,7	4 340	1,3
Ipari növények*	1 160 020	100,0	423 730	100,0	640 440	100,0	41 480	100,0
2 ha alatt	227 260	19,6	380 990	89,9	11 360	1,8	17 520	42,2
2-20 ha	147 290	12,7	37 640	8,9	119 770	18,7	18 200	43,9
20-50 ha	58 480	5,0	1 880	0,4	100 250	15,7	3 380	8,1
50 ha fölött	726 990	62,7	3 220	0,8	409 060	63,9	2 380	5,7

* Ipari növények: olajnövények, dohány, komló, gyapot és rosnövények.

Forrás: EUROSTAT [2006]

⁷ A kisgazdasági struktúra kialakulása annak a 1991. évi földtörvénynek tulajdonítható, amelynek keretében 10 hektáros felső korlát mellett visszaadták a földet az 1945 előtti földtulajdonosoknak, és földhöz juthattak azok az egykori „szövetkezeti tagok” is, akik több mint 3 évet dolgoztak a termelőszövetkezetekben. A birtokkoncentrációt nem segítette elő a földtörvény 2000-ben végrehajtott módosítása, amely szerint az egykori földtulajdonosok 50 hektárnál több földterületet nem kaphattak, és magánszemélyek is csak 200 hektárig vásárolhatnak mezőgazdasági földterületet [Toepfer, 2006].

A gabonatermesztők birtokméret-kategória szerinti üzemszám aránya tekintetében Románia és Magyarország között nincs jelentős különbség, az ipari növénytermesztőknél viszont a 2 hektár alatti birtokok számának aránya Romániában lényegesen magasabb, mint Magyarországon (7. táblázat). Míg Romániában az átlagos birtokméret a gabonatermesztőknél (2 hektár) és az ipari növénytermesztőknél (2,7 hektár) hasonló, addig Magyarországon az ipari növények átlagos területnagysága (15,4 hektár) kétszerese a gabonanövényekének (7,4 hektár). A két országban a birtoknagyság az 50-80 hektár kategóriáig hasonlónak tekinthető, fölülte viszont a romániai gazdaságok már nagyobb átlagos üzemmérettel rendelkeznek: az ipari növények termesztoinél az átlagos üzemméret 226 hektár, Magyarországon 172 hektár; míg a gabonatermesztők esetében 372 hektár az átlagos méret, szemben a magyarországi 321 hektárral.

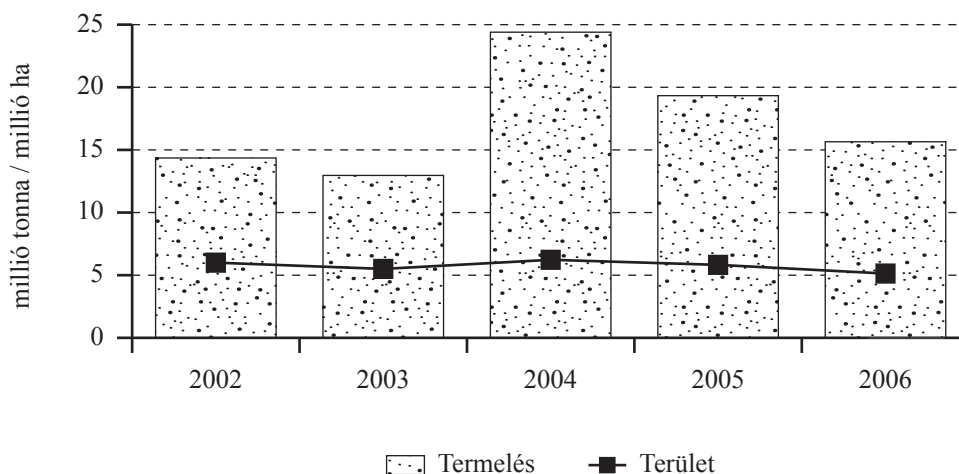
Felvetődik a kérdés, hogy a csatlakozást követően az 1-2 hektár földterülettel gazdálkodók felhagynak-e a termeléssel, a földvásárlás szabályozása elősegíti-e a gyors birtokkoncentrációt? Ez a réteg csaknem 2,3 millió gabonatermesztőt és 380 ezer ipari növénytermesztőt jelent, akik közel 30%-át művelik a gabonafélék és 20%-át az ipari növények területének.

2.2. Gabonatermelés, -felhasználás és -kereskedelem

A gabonatermesztés a román mezőgazdaság harmadik legfontosabb termelőágazata, több éves átlagot tekintve a magyarországi 26%-os részesedéshez képest azonban csak 19%-ot képvisel a mezőgazdaság termelési értékéből. A **gabonafélék vetésterülete** – erős ingadozás mellett – átlagosan **5,7 millió hektár** volt 2002-2006 között, a szántóföldi növények területének 64%-a. A gabonatermő területek 50%-án kukoricát, 37%-án búzát, 7%-án árpat termelnek. A tritikálé és a rozs területe nem számottevő, együttesen sem teszi ki a gabonafélék területének 1%-át. A szélsőséges időjárás és az alacsony ráfordítások következtében a **gabonatermesztés 2-4 t/ha hozama 40-50%-kal alatta marad az EU-25 átlagának** (6. ábra).

6. ábra

Románia gabonatermelése (2002-2006)

A gyenge hatékonysági mutatók ellenére a **termésmennyiség éves átlaga 16,5 millió tonna** körül alakult 2000-2006 között (2. melléklet). A betakarított mennyiség 2004-ben – a vetésterület 700 ezer hektáros növekedése következtében – a 24 millió tonnát is meghaladta. Az EUROSTAT gabonamérlege szerint Romániában a **belső felhasználás 67%-a**, azaz 12,2 millió tonna került **takarmányozásra**, amiből 47%-ot a saját gazdaságon belül használták fel. Ipari takarmánykeverék előállítására 18%, élelmezési célra 25%, ipari feldolgozásra 3%, vetőmag célú felhasználásra 5% jutott a 2005/2006 gazdasági évben. Az **EU-25-nél** az arány annyiban módosul, hogy a **gazdaságon belüli felhasználás csupán 33%-ot tett ki**, takarmánykeverék előállítására pedig a gabonafélék 26%-a került [FEFAC, 2006].

8. táblázat

Románia kukorica- és búzamérlegének alakulása (2003-2006)

ezer tonna

Megnevezés	Kukorica			Búza		
	2003/04	2004/05	2005/06	2003/04	2004/05	2005/06
Termelés	9 577	14 542	10 389	2 479	7 813	7 341
Import	324	83	49	1 732	331	165
Export	92	502	323	25	51	603
Zárókészlet	2 243	3 604	3 302	1 803	4 418	5 110
Felhasználás	9 554	12 762	10 417	4 315	5 477	6 211
Takarmányozás	8 412	9 156	9 459	809	1 048	1 661
ebből: gazdaságon belül	5 250	7 668	6 284	701	918	1 561

Forrás: EUROSTAT [2007]

Románia az egyik **legnagyobb kukoricatermesztő országnak** van jelen az **Unióban**⁸. A 2004. évi 3,2 millió hektár vetésterület fokozatos csökkenését követően 2,5 millió hektáron termesztettek kukoricát 2006-ban. A termésmennyiség a 2000-2006 közötti évek átlagában 9,4 millió tonna volt, a hozamok pedig 1,6-4,5 t/ha között ingadoztak⁹. A súlyos aszály miatt a 2007. évben a 2,5 millió hektáros vetésterületnek közel 60%-a pusztult el, a becslések szerint 3,7 millió tonna körüli termésre van kilátás. **Takarmányozásra 9,5 millió tonna (90%) kukorica** került, aminek 60%-át saját gazdaságon belül használták fel. Keményítő- és alkoholgyártás alapanyagául mindössze 205 ezer tonna (3%), élelmezési célra és vetőmagként 650 ezer tonna (7%) jutott a 2005/2006 gazdasági évben (8. táblázat).

Búzatermesztés a 2000-2006 közötti évek átlagában 2,1 millió hektáron folyt, a gyenge 2,6 t/ha alatti termésátlag mellett 5,6 millió tonna búzát takarítottak be. Ezzel a termésmennyiséggel Románia az Unió búzatermesztő országai között az 5-6. helyet foglalja el. A 2007. évi előrejelzések alapján a termésátlag nem éri el a 2 t/ha értéket, mindössze 2,7 millió tonna búzára van kilátás, ennek hatására az import jelentős növekedése és a takarmánybúza felhasználásának csökkenése várható. A mérlegadatokat szerinti **a 2005/2006 gazdasági évben a rendelkezésre álló búzából 1,7 millió tonnát (26%) használtak fel takarmányként**, és 60% szolgált élelmezési célra, 14% pedig vetőmagként került felhasználásra.

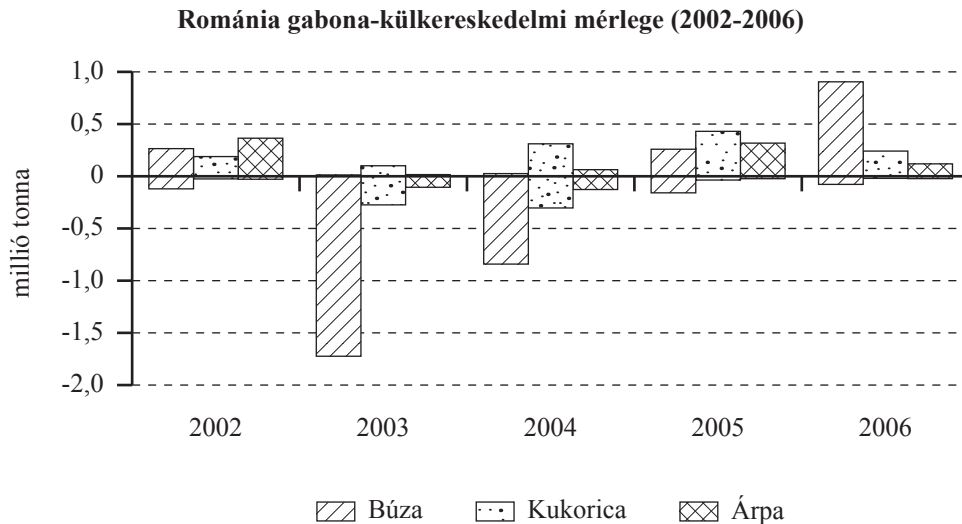
⁸ A legjelentősebb kukoricatermesztő tagállamok 2006-ban Franciaország, (12,3 millió tonna), Olaszország (9,1 millió tonna), Románia (8,9 millió tonna), valamint Magyarország (8,4 millió tonna) voltak.

⁹ A kukorica átlagos hozama az EU-15-ben 8,4 t/ha, az EU-10-nél 6,4 t/ha körül alakult, az EU-2-ben pedig 3,0 t/ha körüli hozamok voltak a 2006-os gazdasági évben.

Az **árpa** alacsony arányt képvisel a gabonafélék területén belül, átlagosan **448 ezer hektáron** termesztették és **1 millió tonna** körül volt a betakarított mennyiség. A termés-átlag alacsonynak tekinthető, alig éri el a 2,3 t/ha-t. A belföldi felhasználás **57%-a takarmányozásra**, 30%-a élelmiszeripari feldolgozásra került 2006-ban (ez utóbbi elsősorban a sörfogyasztás 4%-os növekedésének tudható be) és 13% vetőmag alapanyagául szolgált. A tritikálé és a rozs nem játszik fontos szerepet a takarmányozásban. A roszból mindössze 29 ezer tonna, a tritikáléból 94 ezer tonna került takarmányként felhasználásra 2006-ban.

A Románia gabonatermelésében jelentkező ingadozások nyomon követhetők a kereskedelem alakulásában is. Az ország gabona-önellátottsági foka a 2000-2006 közötti évek átlagában 103%, szemben a magyarországi 157%-kal, ami jelzi, hogy Románia gabonakereskedelem szempontjából – ellentétben velünk – jelenleg nem tekinthető stabil nettó exportőr országnak (7. ábra).

7. ábra

Forrás: Comtrade [2006]

Jelentős **kukoricatermesztő** országgént az **export célpiaca** főként az **EU** volt 2002-2006 között: Spanyolország, Olaszország és Portugália. A kivitel 2005-ben meghaladta a 400 ezer tonnát, míg 2006-ban 240 ezer tonna kukorica került exportra. Mindezek mellett nettó exportőrként is volt némi behozatal a moldovai, a magyar (176 ezer tonna) és az ukrán piacról (3-4. melléklet). Búzakereskedelem tekintetében egy átlagosnak mondható évben Románia **takarmánybúza-exportőrnek és minőségi-búza importőrnek nevezhető**. A 2006. évi 900 ezer tonnás export nagyrészt a spanyol, olasz, portugál, egyiptomi és bangladesi piacra irányult. Az importáru leginkább Magyarország felől érkezett 2002-2006 között, ami főként élelmezési célra szánt búza behozatalát jelentette¹⁰.

Árpa tekintetében **nettó exportőr**ként van jelen a piacon: a 2005. évi 317 ezer tonnás export (2006-ban 119 ezer tonna) a szaúd-arábiai, spanyol és tunéziai piacra került, míg a

¹⁰ Megjegyzendő, hogy a 2003. évi alacsony termés következtében a Magyarországról érkező búzaimport meghaladta az 500 ezer tonnát, a francia és az orosz import pedig a 300 ezer tonnát. Jelentősebb hiány esetén, mint amilyenek a 2007. év is tekinthető, a magyarországi import a takarmány célú búza behozatalára is kiterjed.

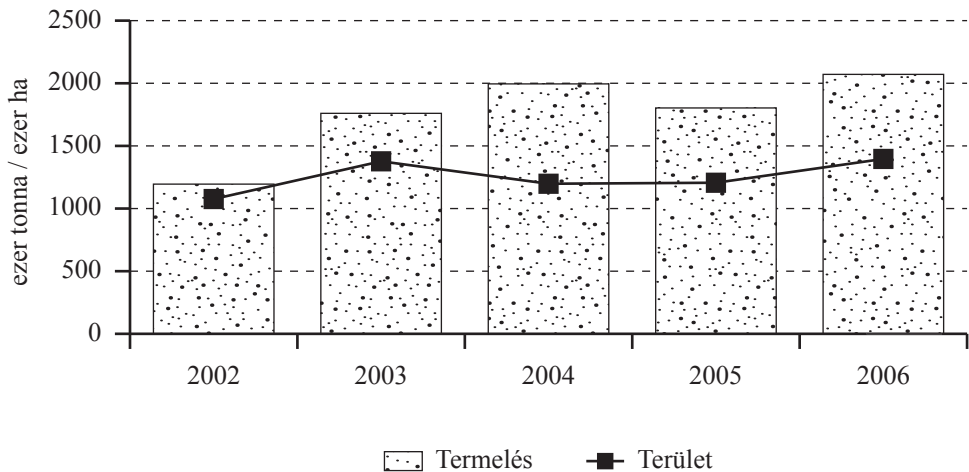
23 ezer tonnás import főként Magyarországról származott. Jelentős mennyiségű volt 2004-ben a francia és az ukrán piacról érkező import mennyisége is.

2.3. Olajnövények termelése, felhasználása és kereskedelme

Az olajnövények 14%-ot képviselnek a szántóföldi növények területén belül. A vetésterületük a 2004 óta tartó folyamatos növekedést követően 1,396 millió hektár volt 2006-ban, a termelés pedig meghaladta a 2 millió tonnát (8. ábra). Ezzel Románia az **Európai Unió harmadik legnagyobb olajnövény-termelője** (lett volna) **2006-ban**¹¹, ezt a helyet a várhatóan alig 1 millió tonnás 2007. évi termeléssel már nem foglalhatja el. Az 1,4 t/ha termésátlag hasonlóan a gabonafélékhez, itt is alacsonynak tekinthető az uniós átlaghoz képest¹².

8. ábra

Románia olajnövény-termelése (2000-2006)

Forrás: EUROSTAT [2007]

A **napraforgó**, mind vetésterület, mind mennyiség alapján Románia legjelentősebb olajnövénye, az olajnövénytermő-terület 84%-án termesztik. A terület nagysága a 2000-2006 évek átlagában 963 ezer hektár volt, amelyről 1,216 millió tonna napraforgó került betakarításra. A hozamok 1,26 t/ha körül alakultak. A termésmennyiség **2006-ban már 1,556 millió tonnára** nőtt; amivel **az Unió legnagyobb termelőjének tekinthető**. Ezzel szemben a legfrissebb becslések 2007-re mindössze 454 ezer tonna termést jeleznek, a termésátlag 0,6 t/ha körül várható.

A másik legfontosabb olajosmag, a **szója** 11%-ot képvisel az olajnövények vetésterületéből, ezzel Románia Olaszország után a **második legjelentősebb szójatermelő ország az EU-ban**. A vetésterület mindössze 72 ezer hektár volt 2002-ben, ami a növekvő kereslet és a génmódosított fajtákban rejlő lehetőségek hatására 2006-ban **198 ezer hektárra** emelkedett,

¹¹ A Toepfer becslése szerint Franciaországban 5,5 millió tonna, Németországban 5,4 millió tonna, Romániában 2,0 millió tonna és Angliában 1,9 millió tonna olajosmagot takarítottak be a 2006/2007 gazdasági évben.

¹² A közép-kelet-európai országokban 2,1-2,6 tonna a hektáronkénti olajnövényhozam, míg az EU-15-ben 3 t/ha feletti termésátlagok jellemzőek.

a termésmennyiség pedig meghaladta a **330 ezer tonnát**. Hivatalos adatok szerint génmódosított növénytermesztés 1999 óta van jelen, és a szójatermő-terület több mint 65%-án, 100 ezer hektáron termesztettek *Roundup Ready* néven ismert (glifozát-tartalmú herbicidekkel szemben toleráns) génmódosított szójavetőmagot, ami az üzemi eredmények jelentős javulását eredményezte az országban.

Románia a csatlakozása óta kénytelen megfelelni az EU-ban érvényben lévő, a génmódosított növények termesztésére és felhasználására vonatkozó szigorú szabályozási eljárásoknak. A **kormány 2007. január 1-jével kezdődően betiltotta a géntechnológiával előállított szója termesztését**, bár a takarmányokban való felhasználása engedélyezett¹³. Figyelembe véve a követendő szabályokat a vetésterület 2007-ben 110 ezer hektárra csökkent, és a termelés várhatóan alig haladja meg a 250 ezer tonnát.

A **repce** vetésterülete a 2004. évi 50 ezer hektárról **100 ezer hektárra** emelkedett 2006-ban, a termelés **179 ezer tonna** volt. A téli és kora tavaszi kipusztulások miatt bekövetkező területcsökkenések (60-80 ezer hektár) és a 1,02-1,98 t/ha közötti termésátlag-ingadozások 2000-2006 között komoly termés kiesést okoztak. Tekintettel arra, hogy a repce termesztésére jelentős terület áll rendelkezésre, egyre több külföldi cég érdeklődik a bioüzemanyag-gyártása iránt. Egyes becslések szerint **2008-tól Románia az Európai Unió jelentős biodízel termelője lehet**¹⁴. Magyarországhoz hasonlóan a növekvő kereslet hatására jelentős területnövekedés történt, a vetésterület 350 ezer hektárra tehető és a termés 330 ezer tonna körül várható 2007-ben.

Az olajosmagvak **takarmány-felhasználása** az EUROSTAT adatai szerint a 2003/2004 és a 2004/2005 gazdasági években mindössze **40-50 ezer tonna** körül alakult. Az USDA a **napraforgó- és a szójadara takarmányként** való felhasználására mindkét terméknél kb. **260 ezer tonna** mennyiséget jelentett 2005-re: napraforgóliszt-felhasználást elsősorban a tejelő teheneknél és a sertés keveréktakarmánynál, a szójalisztet pedig a baromfityénésztésnél.

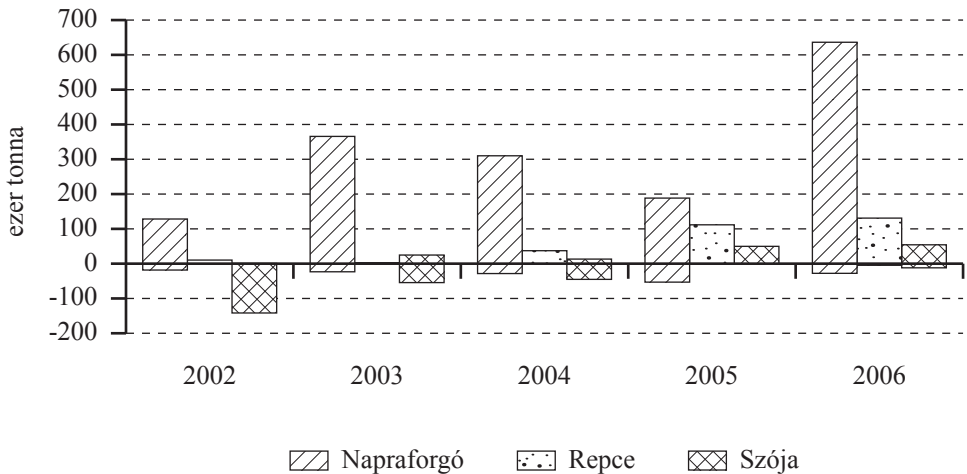
Románia olajnövény-termesztése jelentős árualappal van jelen a piacon, a világ egyik legjelentősebb napraforgó-exportőrének számított a 2006. évben (9. ábra). A **napraforgó-export legfőbb kereskedelmi partnere az Unió volt 2005-ig**, ezen belül is a spanyol, portugál és az olasz piac. A **2006. évi 636 ezer tonnás napraforgómag-export legnagyobb része** viszont már Unión kívüli országokba, **Pakisztánba és Törökországba** ment.

¹³ Az EU már 30 éve nem tudja kielégíteni saját termelésből a fehérjetakarmány iránti nagy igényét. A fehérjetakarmány-import túlnyomó része Amerikából érkezik, ahol géntechnológiával módosított szójababot, repcemagot és kukoricát termelnek. Az USA-ban és Kanadában a szójatermelés 86%-a, Argentínában 99%-a a GM szója, Brazíliában pedig a vetésterület 40%-án termesztettek génmódosított szóját.

¹⁴ A térségbeli országoktól eltérően Románia kezdetben nem a bioetanol-, hanem a biodízel-gyártást ösztönözte. A kötelező bioetanol-tartalmat csak 2009 júliusától vezetik be, és a szint várhatóan rögtön 4% lesz. Jelenleg még biodízel-importra van szükség, ugyanis három üzem készít repceből üzemanyagot 2007-ben: az Autoelit, az Ultex, illetve a portugál Martifer konzorcium cége, a Biomart. További öt biodízel-üzem üzembehelyezésére számítanak 2008-ban: négy gyárat építenek, egyet pedig a német MAN Ferrostaal-csoport működtetne. A romániai biodízel-kapacitás így meghaladhatja az évi 300 ezer tonnát, ami jóval több a 230 ezer tonnás szükségletnél. A biodízel előállításának gazdaságosságával kapcsolatosan aggályok is felmerültek. A megtermelt nyersanyagot gyenge minőségűnek tartják, a túl száraz klimatikus viszonyok, az aszályos nyarak nem kedveznek a repcetermesztésnek. A termelők egyre magasabb árat kérnek a repcemagért, ami költséges biodízel-előállítást jelent, még ha jövedékadó-mentességet élvez is a termék [HVG, 2007].

Románia olajnövény-külkereskedelmi mérlege (2002-2006)

Forrás: Comtrade [2007]

Az olajosmag-feldolgozás az utóbbi években egyre kedvezőbb pozícióba került, aminek következtében a nyersanyag kivitele visszaesett, a feldolgozott áruk exportja viszont megnőtt. A csatlakozással az EU-27 harmadik legnagyobb étolaj gyártójaként van jelen. A külkereskedelmi adatok viszont azt jelzik, hogy kedvező piaci ár esetén a nyersanyag-export újra növekvő tendenciát mutathat (3-4. melléklet).

A **szójabab-export** folyamatos emelkedést követően 54 ezer tonna volt 2006-ban, ami főként **Törökországba** irányult, de kis mennyiségben a görög, olasz és magyar piacra is jutott. A 2003-2004-es években az import 50 ezer tonna körül alakult, majd 2006-ban már alig haladta meg az 11 ezer tonnát, ami Moldáviából származott. Az USDA adatai alapján szójadara formájában a 2004/2005. gazdasági évben 25 ezer tonna mennyiség került exportra (napraforgó-dara 225 ezer tonna), és a felvevőpiacot ugyanazok az országok jelentették, mint a szemes terménynél.

A repcemag exportja 130 ezer tonnát ért el 2006-ban, míg az import 4600 tonna volt. Az export főként Belgiumba (90 ezer tonna), Németországba (25 ezer tonna) és korábban Pakisztánba (48 ezer tonna) irányult, az import pedig szinte teljes egészében Magyarországról származott.

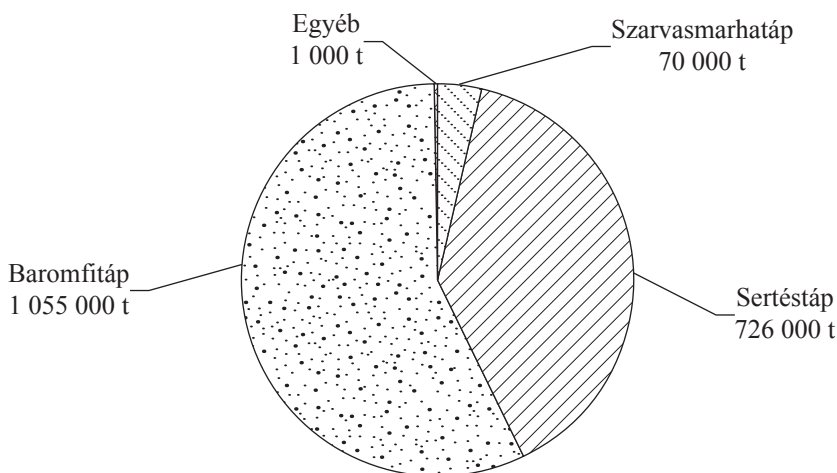
2.4. Takarmánykeverék-gyártás

Romániában **3-3,5 millió tonna keveréktakarmányt állítanak elő évente, 2005-ben viszont csak 1,85 millió tonna takarmánykeveréket gyártottak.** A nagy állatállomány ellenére az új tagállamok között a negyedik helyet foglalja el a keveréktakarmány-termelés tekintetében. Az alacsony keverék-takarmánygyártás többek között az elaprózódott birtokszerkezettel, a saját gazdaságon belüli igen magas takarmány-felhasználással, és a legeltetéses állattartás jelentőségével magyarázható. A 2005. évi nagyon alacsony termelés mögött a madárinfluenza kitörése és ennek következtében a húsimport növekedése áll.

Az állatlétszámhoz viszonyított takarmánykeverék mennyisége jelentős eltérést mutat a régi és az új tagállamokban: amíg az EU-15-ben az **egy marhára jutó keveréktakarmány** éves szinten 470 kg, addig az EU-10-ben 210, Romániában pedig **25 kg** körül van. Az **egy sertésre jutó táp** mennyisége alig haladja meg a **100 kg-ot**, míg az EU-15-nél 350 kg, az EU-10-nél pedig 170 kg kerül felhasználásra. Az egyes táptípusok 2005-ben az alábbi arányban voltak jelen: a takarmánykeverék 57%-a baromfitáp volt, a sertéstáp 33%-ot képviselt a teljes mennyiségből, a marhatáp pedig az összes keveréktakarmánynak mindössze 3,7%-át tette ki (10. ábra).

10. ábra

Takarmánykeverék-gyártás Romániában táptípusok szerint (2005)

Forrás: FEFAC Statistical Yearbook [2005]

A keveréktakarmányok fő komponense a gabona, ami átlagosan a keverékek 46%-át alkotja, a maradék 54%-ot a fehérjetartalmú összetevők jelentik. A hatékony és eredményes hústermelés érdekében jelentős fehérjeforrásra van szükség. Mivel a gabonának csak 10-15%-a fehérje, a bevitt olajnövényekből kell biztosítani, mert az állati fehérje takarmánycélú felhasználása a BSE miatt nem engedélyezett az EU-ban¹⁵.

Az USDA és az EUROSTAT adatai szerint **olajosmagvat és -darát együttesen 568 ezer tonna** mennyiségben használtak fel **takarmányozási céllal 2005-ben**. A napraforgómagból 20 ezer tonna, a napraforgódarából 266 ezer tonna került takarmányként a gazdaságokba, míg a szójababból 19 ezer tonnát és szójadarából 261 ezer tonnát használtak fel. A külkereskedelmi adatok nem mutattak jelentős fehérjetartalmú alapanyag-behozatalt az országba: 88 ezer tonna szójadara, 477 tonna olajosmagliszt és -dara, illetve 17 ezer tonna állatifehérje-liszt és 13 ezer tonna malomipari hulladék érkezett be 2005-ben. Ez összesen **118 ezer tonna fehérjetartalmú feldolgozott termék importját** jelentette, ami mellett **53 ezer tonna napraforgómag** érkezett, a szója- és a repcedara viszont nem volt számottevő, és 2006-ban sem volt jelentősebb import a fent említett termékekből.

¹⁵ Az EU-25 144,2 millió tonna keveréktakarmányt állított elő 2005-ben, és 36,2 millió tonna takarmányt importált. Ennek túlnyomó részét, 31,5 millió tonnát (86%) a fehérjetartalmú takarmányok, 4,8 millió tonnát a keményítő és egyéb takarmányok alkották.

Ha figyelembe vesszük, hogy 2000 óta évente közel **10 millió tonna gabona jutott takarmányozásra és mindehhez alig 5-600 ezer tonna olajos magot vagy lisztet** kevertek, akkor a **fehérjearány még a 20%-ot sem éri el**. Egyes források szerint a **romániai keveréktakarmányok** összetétele nem illeszkedik maradéktalanul az állatok élettani igényeihez: a keverékek túlnyomórészt őrölt gabonából, azok melléktermékeiből állnak, és **magas energia- és alacsony fehérjetartalom** jellemzi őket. Még a modern gazdaságokban is igen **gyenge a termelékenység**, a premixek használata sem jellemző, azok magas ára miatt. Nem hagyható figyelmen kívül viszont a kisüzemi sajtolókban keletkezett melléktermék, amely a háztáji gazdaságok számára fehérjeforrást tud biztosítani.

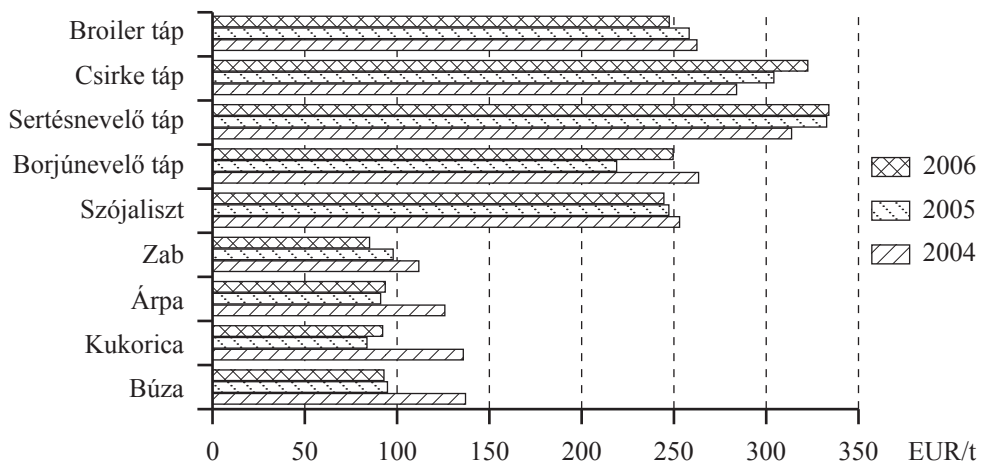
A takarmánytermelés tárgyalása során nem tértünk ki rá, de mindenképpen meg kell említeni, hogy az évelő (lucerna, lóhere stb.) és az egyéves szálás takarmánynövények (siló-kukorica, csalamádé) termesztésének fontos szerepe van Romániában. A vetésterület nagysága igen eltérő évenként, 0,5-1 millió hektár körül mozog, a betakarított mennyiség pedig elérheti a 16 millió tonnát. A jelentőségét bizonyítja az is, hogy a bruttó termelési értékből a gabonafélékkel szinte azonos részarányt képviselnek a takarmánynövények (14%), míg Magyarországon ez az arány alig éri el a 2%-ot.

2.5. Árak alakulása

A közép-kelet-európai térségben a növénytermesztés termelői árindexének változása 2001-2006 között Romániában volt a legmagasabb. Míg Bulgáriában, Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon **2000-hez képest 5-10%-kal csökkentek** a termelői árak, addig Szlovákiában 3%-os, Szlovéniában 16%-os, **Romániában** pedig főként az infláció hatására **88%-os termelői árnövekedés következett be 2005-ig**. A kereslet növekedése valamennyi országban további 10-15%-os emelkedést indukált 2006-ban, Magyarországon 18%-kal, Romániában pedig 24%-kal nőtt meg a növényi termékek ára 2005-höz képest.

11. ábra

Takarmányok beszerzési árának alakulása Romániában (2004-2006)

Forrás: EUROSTAT [2007]

A piaci árak növekedése jelentős hatással van a takarmányok beszerzési árának alakulására. Romániában a **takarmányozási céllal vásárolt gabonafélék árának erős visszaesése figyelhető meg 2005-ben**: a búza ára 30%-os árcsökkenés mellett **94,8 euró** volt tonnánként, a kukorica éves átlagára 40%-kal, **83,7 euró/t**-ra esett vissza 2004-hez képest. Az árpánál 27%-os, a zabnál 12%-os csökkenés volt tapasztalható. Ezek a takarmánygabona árak magasan mondhatók a környező uniós országok árához képest, annak ellenére, hogy a növekvő zárókészletek és az intervenciós készlet növekedése máshol jelentős árcsökkenést eredményezett (11. ábra). Tovább csökkent az ára 2006-ban a búzának (-2%) és a zabnak (-13%), míg a kukoricánál (+10%) és az árpánál (+2%) növekedés történt Romániában. Az olajnövények piaci ára ellentétben a gabonafélékkel, az egyik legalacsonyabb volt a térségben: a repcét 209,9 euró/t, míg a napraforgót 198,5 euró/t a szóját 174,0 euró/t áron lehetett megvásárolni 2006-ban.

A **keveréktakarmányok beszerzési ára** – a borjúnevelő és a broilertáp kivételével – 2005-ben emelkedést mutatott az előző évhez képest, annak ellenére, hogy a gabonaárak csökkentek. A sertéstápot 332,8 euróért, a baromfitápot 304,2 euróért vásárolhatták meg az állattartók. Ezek az árak is **magasan tekinthetők a környező országok áraihoz viszonyítva¹⁶**, míg a **szemestermények valamivel közelebbi árszinten mozogtak**. Az árnövekedés folytatódott 2006-ban is, jelentős volt az emelkedés a borjúnevelő táp (+14%) és a csirketáp (+6%) esetében, míg a brojler táp 4%-kal csökkent, a sertésnevelő táp ára pedig változatlan maradt.

2.6. Piaci kilátások

A romániai takarmánytermelés fejlődésének legfőbb akadályá az **szétaprózódott birtokstruktúra, az agrárágazatból megélni kényszerülő népesség magas száma és aránya** (Romániában 33%, az EU-25-ben 5,2%). A csatlakozást követően ez a szerkezeti struktúra még sokáig fennmaradhat, hiszen a háztáji és kisüzemi állattartó gazdaságok szerepe továbbra is jelentős lesz azokban a térségekben, ahol az állattenyésztés fejlesztésére nincsen lehetőség.

A gabona- és olajnövény-termelésben a közvetlen kifizetések által emelkedő bevételek hatására a **ráfordítások növekedésére lehet számítani**. Az egyenletesebb terméshozamok eléréséhez ugyanis szükség van a nagyobb mértékű növényvédőszer- és műtrágya-felhasználásra. A **többletráfordítás 1-2 millió tonnás termésnövekedést is hozhat** az elkövetkezendő években, ami nemcsak a felhasználás, hanem a kereskedelem élénkülését is eredményezheti. A román kormány 2007-ben 55 USD/ha értéknek megfelelő összeget folyósít inputtámogatás keretében, amit a 2006. november 1. előtt vásárolt fémzárolt vetőmagokra és 2007. március elseje előtt beszerzett növényvédő-szerekre és műtrágyákra lehetett felhasználni [USDA, 2006].

A **gabonafélékből a nagy hozamingadozások miatt Románia esetenként jelentős behozatalra szorult 2002-2006 között, több éves átlagot tekintve viszont önellátónak tekinthető**. Középtávon folyamatos, stabil exportőri pozícióra még nem lehet számítani. Magyarország vonatkozásában jelentős gabonaforgalom akkor történhet, amikor komolyabb hiány keletkezik Romániában, ugyanis a magyarországi búza elsősorban minőségjavító szerepet tölt be a piacon. Említést kell tenni viszont arról a tiszavidéki és tiszántúli gabonater-

¹⁶ Magyarországon 317,7 euró volt a sertéstáp tonnánkénti ára, Csehországban 249,5, Szlovákiában pedig átlagosan 157,3 euróba kerültek a tápok. [EUROSTAT]

melők, valamint a partiumi és erdélyi gabonafelvásárlók közötti **regionális (határmenti) kereskedelemről**, ami **már évek óta jól működő kapcsolatnak bizonyul**, és a csatlakozást követően várhatóan tovább erősödik.

A növekvő világpiaci árak, valamint a 2007. évi szárazság miatt fellépő hiány hatására a gabonafélék és olajosmagvak ára Romániában is magas árszinten mozog 2007-ben, így a takarmányárak további növekedésére van kilátás, ami abrakfogyasztó ágazatok versenyképességét csökkentheti is. Az étkezési búza magas árszintje azzal magyarázható, hogy a megfelelő minőség elérése érdekében a malmi búzához javítóbúzát kell keverni, ezáltal mind a búza, mind pedig a liszt ára megemelkedik¹⁷.

Az olajnövények ipari feldolgozása egyre jelentősebbé válik, a napraforgó esetében az **export inkább a feldolgozott termék (olaj) irányába tolódik el**, mellékterméke a takarmányozásban felhasználható. Az olajnövények bioüzemanyag célú felhasználását tovább növeli a 2010-re előirányzott 5,75%-os bekeverési ajánlás. **A bioüzemanyag előállításakor keletkező olajosmag-dara illetve -liszt felhasználható a takarmányozásban**, kedvező ár esetén az eddigi szükséges import akár minimálisra is csökkenhet, a felhasznált mennyiség pedig jelentősen megemelkedhet.

A megfelelően szervezett logisztika hiánya ellenére az **alacsony bér- és szállítási költségek miatt az uniós fuvarozók Romániát komoly versenytársnak tartják Közép-Kelet-Európában**. Az ország regionális szerepe tovább erősödhet azon infrastrukturális beruházásoknak köszönhetően, amelyeket a dubai Ports World kikötő-üzemeltető társaság tervez Konstancán, de emellett Bukarestben és Kolozsváron is. A fejlesztés várhatóan a tengeri áruforgalom jelentős bővülését eredményezi, aminek köszönhetően Konstanca akár a hamburgi kikötő vetélytársa is lehet.

¹⁷ A finomlisztek ára a gyengébb minőségű termékek esetében 7-8%-kal, a jobb minőségű termékekénél 18-20%-kal magasabbak Romániában a magyarországi áraknál [Makay Gy., 2006].

3. Tejágazat

Romániában a tejágazat a **legfontosabb állati terméket előállító ágazat**, kibocsátása értékben kifejezve a mezőgazdasági termékek 10%-át, az állati termékek 29%-át adta 2006-ban (1. melléklet). A tejelőtehén-tartás, különösen a hegyvidéki területeken hagyományos tevékenység, és igen fontos szerepe van a vidéki jövedelmek stabilizálásában, ezáltal a foglalkoztatási szint fenntartásában, valamint a rét- és legelőterületek (a teljes mezőgazdasági terület 33%-a) karbantartásában. Emellett a tej és tejtermékek alapvető jelentőségűek a romániai lakosság ételmezésében. Az ágazat gazdaságon belüli súlyát a nemzeti támogatások mértéke is mutatja, 2006-ban az állattenyésztési ágazatoknak nyújtott nemzeti támogatások több mint feléből, mintegy 71 millió euróból a tejágazat szereplői részesültek Romániában [MAFRD, 2006].

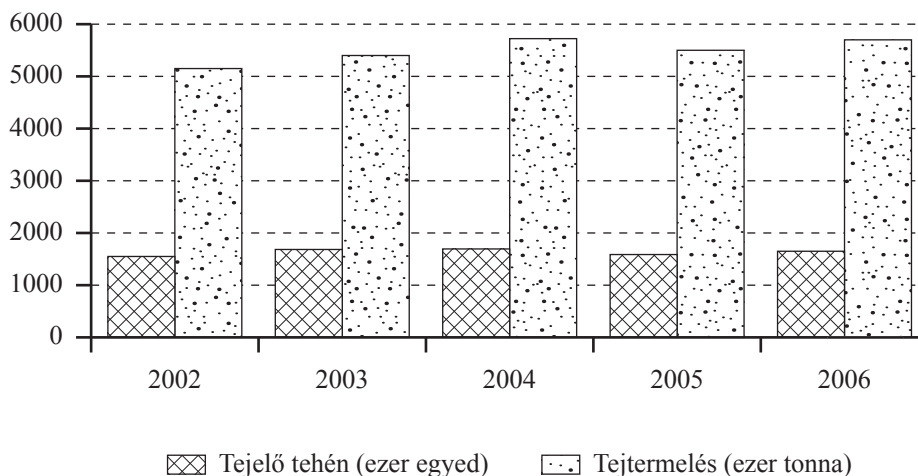
A szarvasmarha-tartás másik ága, a marhahústermelés esetében elmondható, hogy Romániában **nem jellemző a specializált húsmarhatartás**. A marhahús-előállítás (2006-ban 208 ezer tonna) döntő részt a kis családi gazdaságokban tartott kettős hasznosítású szarvasmarhákhoz köthető, a levágott marhák húsának is mintegy negyedét maguk az állattartó gazdaságok fogyasztják el. Az élő marha exportja számottevő (2005-ben 150 ezer egyed), főként Horvátország, az EU (Görögország, Németország) és néhány közel-keleti ország (Egyiptom, Szíria) vásárol Romániától, elsősorban továbbhízlásra. A marhahús-kivitel ugyanakkor elhanyagolható, mivel az európai piacon nincs igény a jellemzően kis súlyban (150-250 kg) levágott állatok iránt. A húsmarhatartás fejlesztésének szükségességét – a közösségi támogatások kihasználása érdekében¹⁸ – a román kormányzat is felismerte és fejlesztési programot indított a tenyésztés, takarmányozás és állategészségügy javítása érdekében, valamint már a csatlakozás előtt bevezette a vágási támogatást. A kedvező marhahús-piaci kilátások, valamint a támogatások hatására a romániai húshasznú szarvasmarha-állomány várhatóan nő az elkövetkező években. **A marhahústermelés drasztikus emelkedése azonban nem valószínűsíthető**, ami a fogyasztást korlátozó viszonylag magas marhahúsárakkal, valamint az EU-tagállamok élő marha iránti erősödő keresletével magyarázható.

3.1. Állatállomány és termelés

Az EU-10 tagállamok többségével ellentétben **Románia tejelő tehénállománya** nem csökkent az utóbbi években; 2005-ben 1,7 millió egyedet számlált, ami **az EU-27 állományának 6,7%-a, a hazainak pedig mintegy hatszorosa**. Az egy tehénre jutó átlagos éves tejhozam európai összehasonlításban alacsony szinten, 3200 kg körül alakult (EU-15 átlag 6577, EU-10 átlag 4895, a hazai hozam 6260 kg/év/egyed volt 2006-ban), és csupán a tehének 20%-a adott 3200 kg-nál több tejet. A hozam csak kis mértékben emelkedett, ami az állomány stagnálása mellett a termelés enyhe növekedését eredményezte 2000-2006 között (12. ábra).

¹⁸ A csatlakozási tárgyalások eredményeként Románia hizottbika támogatásra 452 ezer egyed, anyatehén támogatásra 150 ezer egyed, felnőtt vágási támogatásra 1148 ezer egyed és borjú vágási támogatásra 85 ezer egyed után jogosult.

A tejelőtehen-állomány és a tehéntej-termelés alakulása Romániában (2000-2006)

Megjegyzés: a 2005. évi előzetes, a 2006. évi a ZMP által becsült adat.
Forrás: NIS, MAFRD, USDA

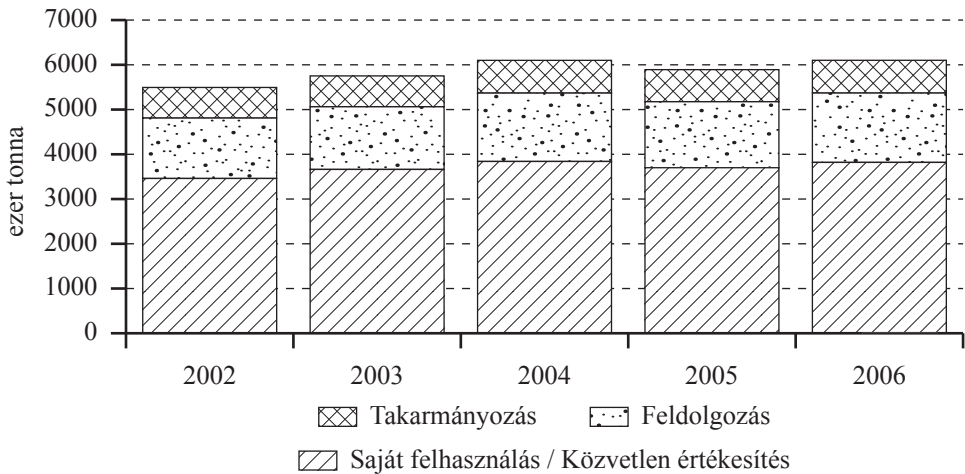
A román Mezőgazdasági Minisztérium becslése szerint Románia tejtermelése 2005-ben 5,9 millió tonna volt, ebből 5,5 millió tonnát a tehéntej tett ki. Ezzel **Románia az EU-27 tejtermelésének 3,9%-át, a magyarországinak pedig több mint háromszorosát adta.** A romániaihoz hasonló termelési volumennel például Írország vagy Dánia rendelkezik az Európai Unióban.

A romániai **tejtermelés mindössze 25%-a** (1,55 millió tonna) **kerül ipari feldolgozásra**, 10%-a a takarmányozásban hasznosul, 40%-át (2,4 millió tonna) maguk a termelők fogyasztják el, a fennmaradó 25%-ot pedig közvetlenül háztól vagy a helyi piacokon értékesítik. Az EU legtöbb tagállamában ennél jóval magasabb a feldolgozási arány: az EU-15-ben szinte a teljes termelést, Magyarországon annak mintegy 80%-át felvásárolja a tejipar (13. ábra).

Az alacsony feldolgozottság, valamint a saját felhasználás és közvetlen értékesítés magas aránya több tényezőre vezethető vissza. Ezek a termelés szétaprózottsága és ebből adódóan sok termelőnél a piaci orientáltság hiánya, a fejletlen tejgyűjtő-rendszer, a felvásárlási és közvetlen értékesítési árak közötti számottevő különbség, valamint a feldolgozók gyakran nem megbízható fizetési morálja [Vincze *et al.*, 2006]. A 2002. évi általános mezőgazdasági összeírás adatai szerint a romániai tejtermelők 70%-a csak saját fogyasztásra termelt, 25%-uk a termelés kisebb részét (kevesebb, mint 50%-át) értékesítette, és **csupán a gazdaságok 5%-a termelt elsősorban eladásra.** A tejtermelők 5%-a tejterméket is értékesített, de közülük csupán 1% adta el termelésének több mint felét. Ez a helyzet 2002 óta sem változott számottevően. A közvetlen eladás fennmaradására ösztönzőleg hat az így értékesített termékek ipari feldolgozásból kikerült termékekkel szembeni kedvezőbb ára is. Az alacsonyabb jövedelmű fogyasztók még ma is szinte kizárólag közvetlen értékesítésen keresztül jutnak tejhez és tejtermékekhez Romániában.

A tejértékesítési csatornák alakulása Romániában (2000-2006)

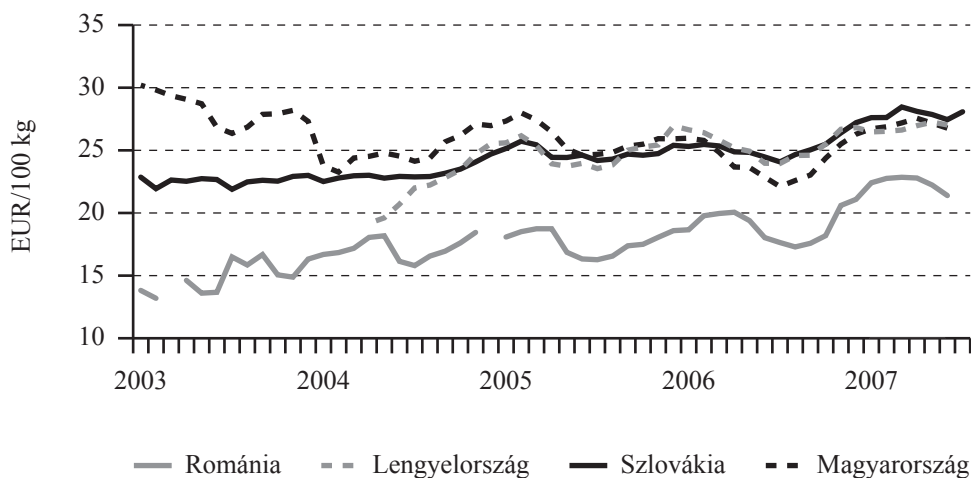
Megjegyzés: a 2005. évi előzetes, a 2006. évi a ZMP által becsült adat.
 Forrás: NIS, MAFRD, USDA

A romániai családi kisgazdaságok tejelőtehen tartásában a **kézi munkaerő dominál**. A tejtermelők mindössze fele rendelkezik fejőgéppel, hűtőberendezés használata nem jellemző. Ebből következően a **megtermelt tej csupán mintegy 20%-a felel meg a közösségi higiéniai előírásoknak** [Grodea, 2006]. További probléma a tejelő állomány gyenge genetikai minősége, valamint az állattartó épületek elavultsága, aminek egyik velejárója az alacsony hozam. A teheneket a legtöbb gazda nyáron a saját tulajdonában lévő vagy közösen használt legelőn tartja, télen az állatok lucernaszénát, szemes kukoricát és gabonadarát kapnak.

3.2. Árak alakulása

A romániai nyerstejpiac – a környező országokkal összehasonlítva – kevésbé integrálódott a közép-kelet-európai régió nyerstejpiacába, ami a feldolgozottság alacsony fokával, a tej- és tejtermék-kereskedelem kis volumenével magyarázható. Az árak alakulását Romániában az EU-10 országainál erősebb szezonális jelleg jellemezte. **A felvásárlási árak 2006 második felétől indultak nagyobb mértékű növekedésnek**, ami jelzi, hogy a csatlakozás hatására – hasonlóan az EU-10 tagállamokhoz 2004-ben – a romániai nyerstejpiac kereslet-kínálati viszonyaiban változások kezdődtek el (14. ábra).

A nyerstej termelői árának alakulása Romániában, Magyarországon, Szlovákiában és Lengyelországban (2003. január-2007. július)

Forrás: CLAL [2007]

A felvásárlási árak növekvő tendenciája a csatlakozást követően felerősödött. A közösségi élelmiszerbiztonsági előírások hatálybalépése miatt megnőtt a feldolgozók igénye a megfelelő minőségű nyerstej iránt, és a piac keresleti jellegűvé vált. Egyes romániai feldolgozók 2007 elején hajlandóak voltak a standardoknak megfelelő tejért akár a környező országokénál magasabb árat is fizetni. A közösségi előírások miatt a közvetlenül értékesített termékek visszaszorulása várható Romániában, így a fogyasztás egyre nagyobb hányadát fogják adni az iparilag feldolgozott tejtermékek, vagyis **a feldolgozás alapanyagigénye tovább nő a jövőben.**

A feldolgozók által fizetett tejárak növekedését elősegíti az is, hogy a romániai tejtermelők többsége még mindig előnyben részesíti a **helyi piacokon történő értékesítést** (13. ábra). Ez különösen a kis gazdaságok számára kedvező, mivel azok többnyire nem képesek a megfelelő minőségben szállítani, a helyi piacokon a magasabb árat¹⁹ viszont azonnal, helyben megkapják, és nem kell várniuk a feldolgozók gyakran hosszú fizetési határidőire.

3.3. Termelési szerkezet

Romániában **a tejtermelés hagyományosan az egyéni termelők kezében koncentrálódik.** 1989-ben az állami gazdaságok az egyéb nagyüzemekkel együtt még a termelés 28%-át adták, a családi gazdaságok 56%-ot képviseltek. 2005-ben a megtermelt tej 97%-át már a többnyire önellátásra, illetve közvetlen értékesítésre berendezkedett családi kisüzemek állították elő, az állami gazdaságok 2%-ot, az egyéb magántulajdonban lévő nagyüzemek mindössze 1%-ot képviseltek.

¹⁹ A romániai statisztikai hivatal adatai szerint 2000-2005 között a közvetlen értékesítési ár mintegy kétszerese volt a feldolgozók által fizetett árak.

A privatizáció rendkívül **szétaprózott termelési struktúrához** vezetett Romániában. Az 1,1 millió tejtermelő 93%-a csupán 1-2 tehenet tartott 2006-ban, hozzájuk tartozott a tejelő állomány 76%-a. A gazdaságok 0,45%-a rendelkezett tíznél több egyeddel, ezen termelőkhöz a tejelő állomány 8,5%-a tartozott. A 100 egyednél többel rendelkező üzemek az összes tejtermelő gazdaság mindössze 0,01%-át, illetve az állomány közel 2%-át képviselték, többségük a korábbi állami gazdaságok közül került ki (9. táblázat).

9. táblázat

A tejtermelő gazdaságok szerkezeti megoszlása Romániában és Magyarországon (2005)

Állomány- méret	Románia				Magyarország			
	Gazdaságok száma		Tehén		Gazdaságok száma		Tehén	
	Darab	%	Darab	%	Darab	%	Darab	%
1-2	1 030 129	93,12	1 314 118	75,65	4 200	48,65	6 100	2,58
3-9	76 100	6,43	275 090	15,84	3 000	34,75	14 100	5,96
10-19	3 500	0,32	62 025	3,57	533	6,18	6 700	2,83
20-29	704	0,06	17 578	1,01	200	2,32	4 700	1,99
30-49	443	0,04	16 980	0,98	110	1,27	4 200	1,78
50-99	246	0,02	16 892	0,97	160	1,85	11 500	4,86
100-	164	0,01	34 382	1,98	430	4,98	189 100	79,99
Összes	1 111 286	100,00	1 737 065	100,00	8 633	100,00	236 400	100,00

Forrás: MAFRD, EUROSTAT

Koncentrátság tekintetében óriási a különbség a romániai és a hazai tejtermelés között. Magyarországon a tejelő-tehénállomány döntő része (mintegy 80%-a) a 100 vagy annál nagyobb állománnyal rendelkező tehenészetekhez tartozik, amely üzemek azonban a tejtermelő gazdaságok csupán 5%-át adják. Megjegyzendő, hogy az EU-15 legfejlettebb tejgazdasággal rendelkező országaiban (mint Németország vagy Dánia) a 30-99 közötti egyed-számmal rendelkező üzemek képviselik a többséget.

3.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja

Romániában a tejipar részesedése az élelmiszeriparon belül 1998-2003 között évi 4,2%-ról 7,1%-ra nőtt. A tejfeldolgozó szektor a privatizált, egykori állami vállalatokból, valamint az 1990 óta folyamatosan fejlődő kisüzemi magánszférából áll. A piaci részesedést tekintve 2000-2002 között nagymértékű koncentráció zajlott le, 2003-at követően azonban a feldolgozók számának csökkenésével párhuzamosan visszaesett a vezető vállalatok piaci részesedése is. 2000-2004 között a feldolgozók száma még 800 körül alakult, igaz a kisüzemek száma négy év alatt mintegy 40%-kal csökkent (10. táblázat). **A koncentráció ellenére a feldolgozás továbbra is szétaprózott maradt**; 2004-ben az üzemek 90%-a kevesebb, mint 50 alkalmazottal működött, és a feldolgozó kapacitás 250 üzemben nem érte el az évi ezer tonnát.

A csatlakozás közeledtével felgyorsult a strukturális átalakulás, elsősorban a közösségi standardoknak való megfelelés kényszere miatt [Csáki *et al.*, 2005]. **A vállalatok száma** 2005-re 522-re, **2006 közepére 361-re csökkent**. Ez utóbbiak közül 55 vállalat gyűjtötte a

felvásárolt tej 70%-át. A 361 vállalatból 217 megfelelt a csatlakozáskor a közösségi előírásoknak, 75 üzem 2009-ig derogációt kapott a standardok teljesítése alól, 20 üzem pedig 2007. január 1-jével bezártak.

10. táblázat

A romániai tejipar koncentrációja (2000-2006)

Év	Feldolgozók száma	Feldolgozó kapacitás			Piaci részesedés	
		(> 2 millió liter/év)	(0,5-2 millió liter/év)	(> 0,5 millió liter/év)	Első 5 részesedése %	Első 20 részesedése %
2002	835	-	-	-	46,55	81,54
2003	812	-	-	-	34,80	63,52
2004	798	-	-	-	35,18	62,19
2005	522	153	194	175	-	-
2006	361	117	165	79	-	-

Forrás: NIS (2000-2004), MAFRD (2005-2006)

A nyerstejpiac strukturális problémái ellenére az utóbbi években számottevően **nőtt** Romániában a **külföldi**, elsősorban francia, holland, görög, német és svájci **beruházások száma**, és mára több, az egész kontinensen jelenlévő európai vállalat tartozik a legnagyobb romániai tejfeldolgozók közé (11. táblázat). A legfontosabb piaci szereplők: a holland Friesland, a francia Danone, a holland Hochland, a svájci LaDorna, és a romániai Albalact. A vezető vállalatok 15-20%-kal növelték árbevételüket 2005-2006 között, míg az ötödik legnagyobb Albalact azt csaknem megdupláztta.

11. táblázat

A legnagyobb romániai tejfeldolgozó vállalatok (2005, 2006)

Vállalat	Árbevétel (millió euró)		Nyereség (millió euró)		Alkalmazottak száma	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
1. Friesland Romania	91,1	107,1	9,40	n.a.	2 257	1 649
2. Danone Romania	70,3	84,0	8,10	n.a.	669	670
3. Hochland	37,8	44,9	3,90	2,10	418	424
4. LaDorna	30,2	35,6	n.a.	n.a.	1 150	1 200
5. Albalact	16,8	29,0	0,80	1,70	370	484
6. Covalact	14,1	16,3	0,20	0,70	386	380
7. Lactate Harghita	10,6	14,8	0,04	0,07	331	307
8. Prodlacta	12,7	12,9	0,05	0,08	597	595
9. Tyrom	10,9	9,3	0,04	0,20	162	120
10. Raraul	6,8	n.a.	0,30	n.a.	452	n.a.

Forrás: Ziarul Financiar [2007]

Zöldmezős beruházást 2007 elejéig két külföldi vállalat hajtott végre: a Danone, valamint az izraeli Tnuva. Ez utóbbi 55 millió euróból épített egy friss tejtermékeket előállító üzemet és egy ezer férőhelyes tehenészetet. A Tnuva 2007 elején kezdte meg a termelést, és mintegy 70 millió eurós éves árbevételt tervez. Az összes többi külföldi beruházó régi helyi

üzemeket vett át és modernizált. A közeljövőben a német Meggle tervez beruházást Romániában, 5-6 millió euró értékben, egy közepes méretű üzem átvételével.

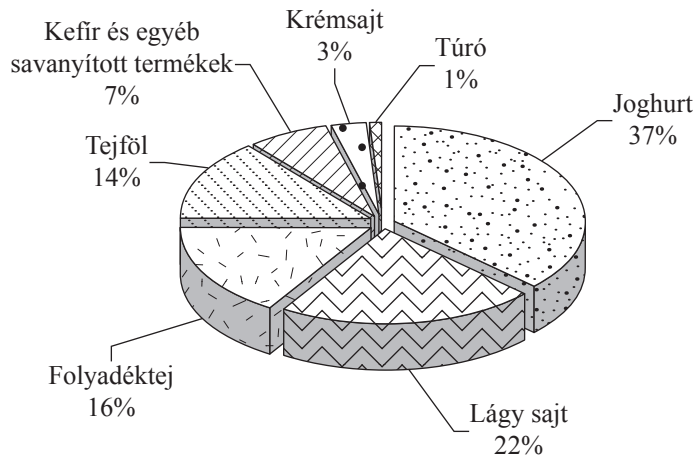
A külföldi nagyvállalatok ugyanakkor még nem szereztek Romániában a többi közösi országhoz hasonló piaci részesedést; **a három legnagyobb romániai vállalat 25%-os piaci részaránnyal bír.** A nagy vállalatok mellett jelen vannak a hazai kis- és közepes méretű feldolgozók, amelyek főleg a helyi piacokat látják el. Koncentrátság tekintetében a romániai tejipar jelenleg még elmarad a hazai tejfeldolgozástól (Magyarországon a feldolgozás közel 40%-át végző 4 vállalatnál a feldolgozói kapacitás meghaladja az évi 100 millió litert). 2006-ban a romániai termelés még mintegy 60%-át a kevesebb, mint 50 alkalmazottal működő üzemek állították elő.

A romániai tejfeldolgozó-kapacitás évi mintegy 3 millió tonna tej ipari feldolgozását teszi lehetővé, ami a nyerstejfelvásárlás közel kétszerese. A legtöbb feldolgozó üzem éves szinten 3-4 ezer tonna tej feldolgozására képes. **Az üzemek átlagos kihasználtsága csupán 40-50%-os,** és többnyire nem éri el az 50%-ot. A felesleges kapacitások sok esetben nem teszik lehetővé a hosszabb távú nyereséges működést.

A tejtermékpiac Romániában bővült a legdinamikusabban a világon 1998-2004 között (az *Euromonitor* [2006] szerint 25%-os éves növekedési ráta jellemezte a szektort). A bővülés 2006-ban már 17%-os volt, így értékben elérte az 1,15 millió eurót. A romániai tejipar 2006 első tíz hónapjában 950 000 tonna tejet vásárolt fel, 2,3%-kal többet, mint 2005 azonos időszakában. A folyadéktej-előállítás (161 000 tonna) 25%-kal, a sajtermelés (52 700 tonna) 10%-kal, a vaj előállítása (6400 tonna) 9%-kal nőtt ugyanezen időszakban. Ezzel szemben csökkent a zsíros tejpör (20,7%-kal 2900 tonnára) és sovány tejpör (14,2%-kal 4900 tonnára) termelése [ZMP, 2007].

15. ábra

A tejtermékek romániai piaca (2005)

Forrás: Ziarul Financiar [2007]

A *Ziarul Financiar* 2006 áprilisában kiadott tanulmánya szerint a friss tejtermékek romániai piaca a következőképpen oszlott meg 2005-ben: 37% joghurt, 22% lágy sajt,

16% tej, 14% tejföl, 7% kefir és egyéb savanyított termékek, 3% krémsajt, 1% túró (15. ábra). **A legdinamikusabban a joghurt és savanyított termékek szegmense bővült**²⁰, azon belül is elsősorban az ízesítette joghurtoké. A joghurt piacán 5 vállalat verseng egymással (Danone, Friesland, Napolact, Campina és a Prodlacta), lefedve az értékesített volumen 80%-át, értékben kifejezve annak 87-90%-át. A **sajt** esetében a legkedveltebbek a hagyományos termékek: a túró, a „cașcaval” (hagyományos román sajt) és a krémsajt. A sajtoknál a romániai lakosság előnyben részesíti a nem márkás, gyakran háztartásokban készített termékeket.

A szétaprózott nyerstejpiac gátolja a feldolgozók növekedését Romániában²¹. Mivel a nagyobb termelők száma csekély, terjeszkedés csak a kis családi gazdaságokkal kialakított szorosabb kapcsolaton, a termelői szerveződések ösztönzésén keresztül történhet. A kis szállítási mennyiségek egyúttal gyengítik a termelők piaci pozícióit a feldolgozókkal szemben. Ennek hatására a kistermelők egy része egy több régiót összefogó **termelői egyesülést** alakított (az ISPA elnevezésű termelői szerveződés mintegy 2000 taggal rendelkezik), amely szervezet egyre jobban képes érvényesíteni érdekeit a feldolgozókkal történő szerződéskötésben. Az egyesülés végzi a tej gyűjtőcsarnokba történő szállítását és minőségi ellenőrzését. A termelői szervezet egyúttal feldolgozóüzemek résztulajdonosa.

A nyerstej gyűjtőrendszere elavult, szétaprózódott, sok esetben nem rendelkezik korszerű hűtőberendezésekkel, így általánosak a minőségi problémák, illetve a tejgyűjtők gyakran a feldolgozók mennyiségi igényeit sem tudják kielégíteni. **2006-ban 3233 tejgyűjtő-csarnok működött** [MAFRD, 2007], amelyek több mint fele megfelelt a közösségi előírásoknak, a magas regisztrációs költségek miatt azonban csupán mintegy 50%-uk regisztrált hivatalosan. A legtöbb regisztrált csarnok a feldolgozók tulajdonában van, akik az utóbbi években modernizáló beruházásokat is végrehajtottak. A termelői érdekérvényesítés erősítése érdekében ugyanakkor egyre több termelői csoport tulajdonában lévő gyűjtőcsarnok alakul, amelyek száma azonban még csekély.

A romániai feldolgozók és termelők közötti **vertikális kapcsolat** főbb jellemzői a következők:

- A feldolgozók és a kisebb termelők közötti **szerződéses kapcsolat viszonylag rugalmas**. A feldolgozók – a piaci helyzettől és az infláció mértékétől függően – évente akár 3-4 alkalommal is változtatnak a felvásárlási áron. Így a termelők nem értelmezik mereven a szerződéseket, és gyakran váltanak a jobb feltételeket kínáló felvásárló felé. Komolyabb szerződéses kapcsolattal csak a nagyobb termelőket kötik magukhoz a feldolgozók.
- A kistermelők vagy maguk szállítják a tejet a regionális gyűjtőhelyekre, vagy azt egy tejgyűjtő végzi el helyettük. A nagyobb, hűtési lehetőséggel rendelkező termelők esetében a begyűjtés a feldolgozók tartályszállítóival történik. **A gyűjtés és szállítás fajlagos költsége magas**, különösen a téli hónapokban, amikor szezonálisan kevés a mennyiség. A szállítás és a gyűjtőhelyek fenntartása számottevően növeli a ráfordításokat, e költségek – szezonális hatásoktól függően – a feldolgozási költség 10-20%-át is kitehetik. Egyes feldolgozók saját maguk szervezik a tejgyűjtését és szállítását, míg mások azzal független vállalkozókat bíznak meg.

²⁰ A joghurt – 100 millió eurós árbevétellel 2006-ban – bekerült a tíz legfontosabb élelmiszeripari termék közé Romániában [AC Nielsen, 2007].

²¹ Egyedül a Friesland mintegy 40 ezer, legfeljebb 2 tehenet tartó kisgazdasággal áll szerződésben.

- A feldolgozók a **tej átvételi árán keresztül ösztönzik a termelőket a minőség javítására**. A kisebb termelőknél általában maga a felvásárló méri a tej zsírtartalmát a gyűjtőhelyeken. A nagyobb termelőknél a kifizetés a zsír- és fehérjetartalom, valamint a szomatikus sejtszám és a csiraszám alapján történik. Egyes felvásárlók a szállított mennyiség után is fizetnek prémiumot.

A feldolgozóknak szállított tej kevesebb, mint fele felelt meg az EU követelményeinek 2005-ben, és a helyzet azóta sem javult számottevően. Ez azt jelenti, hogy azon romániai feldolgozók esetében is, amelyek részt vehetnek az egységes piac kereskedelmében, a felvásárolt tej nagy része nem exportálható. **A feldolgozók 2008. június 30-ig még felvásárolhatják a nem megfelelő minőségű nyerstejet**, de az abból készült termékeket csak a belföldi piacon értékesíthetik. Csak azok a feldolgozók vehetnek részt az EU intra-kereskedelmében, amelyek garantálni tudják a nem megfelelő tej különkezelését, a nyerstej gyűjtésétől kezdve a tejtermékek értékesítéséig.

3.5. Fogyasztás

A csatlakozás előtti években a romániai tej- és tejtermékfogyasztás folyamatosan, az 1990-es éveket is meghaladó mértékben emelkedett. **Az egy főre jutó fogyasztás**, tejegetyegyenértékben kifejezve **2002-2005 között** (a vajat leszámítva) **21%-kal**, 221,5 kg-ról 240,5 kg-ra **nőtt**. A folyadéktej-fogyasztás 2005-ben 74 kg/fő volt, számottevő különbség mellett a városi (62-64 kg/fő) és vidéki (82-84 kg/fő) lakosság között. A vajfogyasztás alacsony szinten (0,4 kg/fő) maradt, a vaj margarinhoz és egyéb állati zsírokhoz viszonyított magas ára miatt.

A közvetlen eladás és saját felhasználás magas arányából adódóan **a fogyasztásban a friss tej és friss tejtermékek** (joghurt, tejföl, friss sajt) **domináltak**. A feldolgozók is 90%-ban e termékeket állították elő. A fennmaradó 10%-ot a vaj, tejpör, valamint egyéb tejtermékek tették ki. Ezek kis részaránya részben a tárolókapacitások hiányával magyarázható. A feldolgozott termékek közül a pasztörözött félzsíros tej a legnépszerűbb, mivel az UHT tej a lakosság többsége számára még mindig drága.

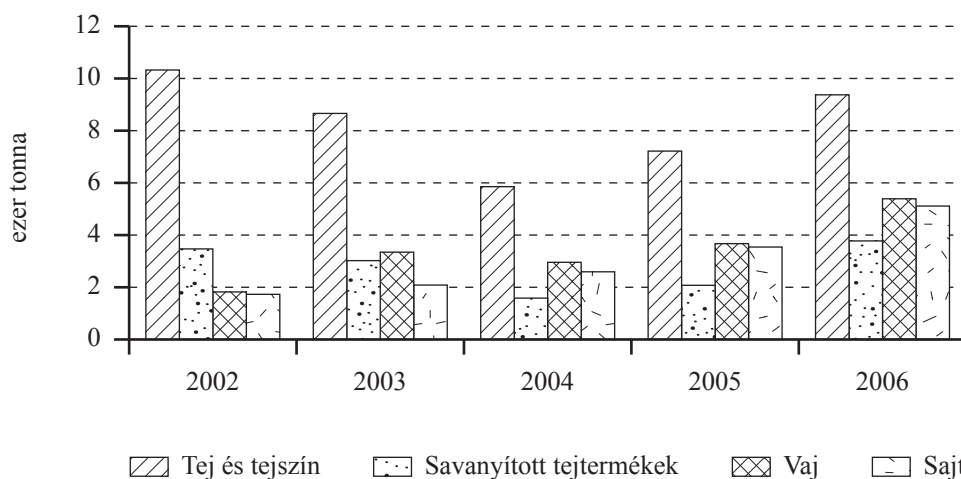
A romániai lakosság **tej- és tejtermékfogyasztása** az EU-15 összehasonlításában alacsony, ugyanakkor **5%-os bővülése 2005-ben a legnagyobb volt Európában** [USDA FAS, 2006]. Az EU-csatlakozás hatására várhatóan tovább emelkedik a feldolgozott termékek aránya a fogyasztásban, a pasztörizálatlan, háztartásokban készített termékek rovására.

3.6. Külkereskedelem

Románia tej- és tejtermék-külkereskedelme a csatlakozás előtti években nem volt számottevő, 2002-2006 között az import a fogyasztás alig több mint 1%-át, az export a termelés kevesebb, mint 1%-át képviselte. A rendszerváltást követően az import fokozatosan nőtt, és 1998-tól Románia **nettó importórré** vált. Az exportált mennyiség 2005-ben a duplája volt a 2000. évinek, de még így is csupán a behozatal felét tette ki. A csatlakozást követően Románia importja megugrott.

Románia fő kereskedelmi partnere tejtermékekből az EU. Az importon belül a legnagyobb volumet a tej- és tejszín-termékcsoport (amelybe a tejpor is beletartozik) képviselt (16. ábra). Legfontosabb beszállító **Németország** (tejporból a magyar kivétel 2003-ig szintén számottevő volt, az exporttámogatások megszűnése után azonban szerepe megszűnt) volt a vizsgált időszakban. Sajtból és savanyított tejtermékekből legfontosabb exportőrük szintén Németország volt, de 2005-től megnőtt a Lengyelországból származó termékek volumene is. Vajból Románia legfőbb beszállítói Csehország, Új-Zéland és Németország voltak 2006-ban.

16. ábra

Románia tej- és tejtermék-importja (2002-2006)

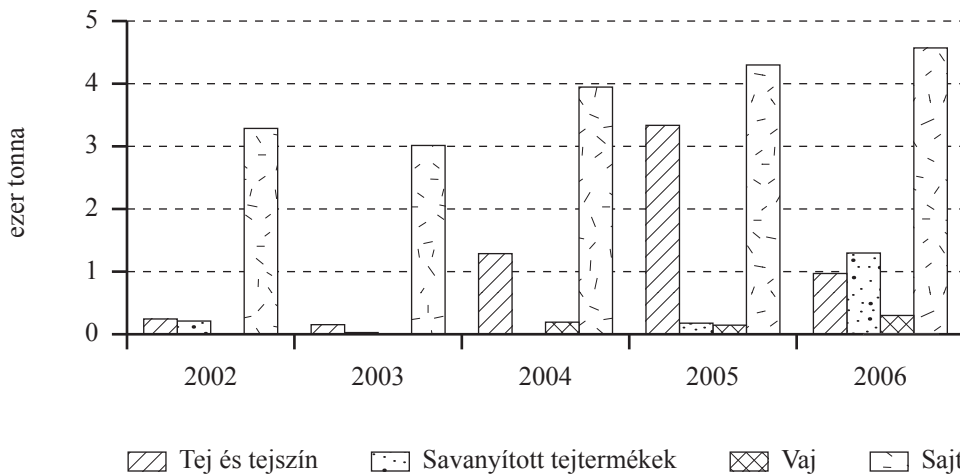
Forrás: Comtrade [2006]

A **romániai tejtermék-exporton** belül egyedül a **sajt** képviselt számottevőbb volumet, és a tejtermékek közül csupán e termékből volt pozitív Románia kereskedelmi szaldója 2002-2006 között (17. ábra). Sajt kivitele elsősorban Görögországba irányult.

Románia **nyerstejet is importált**, 2007-et megelőzően elenyésző, azt követően viszont növekvő mennyiségben. A 2006-ban importált mintegy 5200 tonna nyerstejből 3421 tonna **Magyarországról** származott. Románia EU-csatlakozását követően ugrásszerűen megnőtt oda irányuló nyerstej-exportunk; a szállítások 2007-ben már havi szinten meghaladták a 2006. évi teljes oda irányuló mennyiséget. A legtöbb nyerstejet az Alföldi Tej Kft. szállította Romániába, az észak- és dél-alföldi régiókból. Kisebb volumenű nyerstej érkezett még Romániába Németországból, Szlovákiából és Csehországból (18. ábra). Az importtal szemben a romániai nyerstej-export csekély mennyiségű volt, elsősorban a LaDorna cég szállított Görögországba (2006-ban mintegy 1000 tonnát).

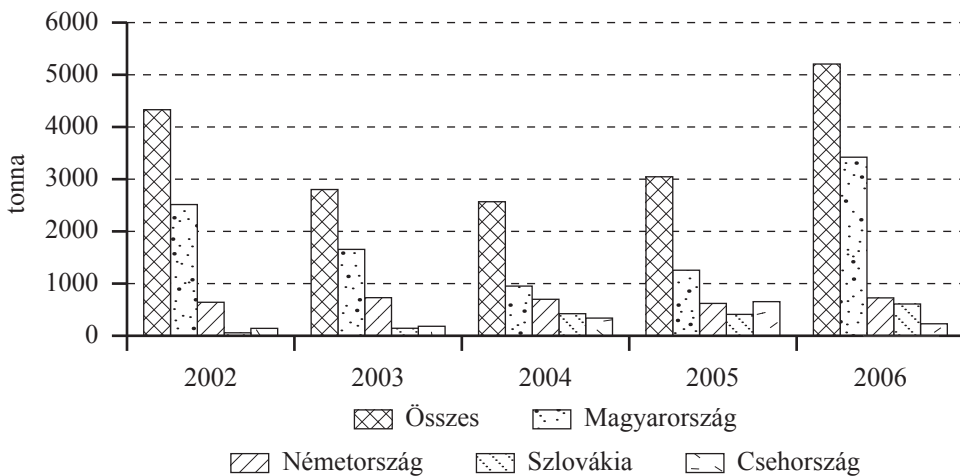

17. ábra

Románia tej- és tejtermék-exportja (2002-2006)

Forrás: Comtrade [2006]

18. ábra

Románia nyerstej-importja (2002-2006)

Forrás: Comtrade [2006]

3.7. Piacszabályozás

A romániai tejszektor azon sajátosságát, hogy a közvetlen értékesítés és a saját felhasználás jelentősebb, mint az ipari feldolgozás, az Európai Bizottság is figyelembe vette a kvóta meghatározásánál. **Románia tejkvótája 3,057 millió tonna**, amelyből 1,093 millió tonna a feldolgozói (a teljes kvóta mindössze 36%-a, ami jóval alacsonyabb a magyarországi és a közösségi aránynál) és 1,964 millió tonna (a teljes kvóta 64%-a) a közvetlen értékesítési mennyiség. A Bizottság 188 ezer tonna kvótatartalékot is meghatározott, amit Románia 2009-től vehet igénybe. Az egyéni kvóták kiosztása 2007 márciusában fejeződött be, feldolgozói kvótát 250 493 gazdálkodó, közvetlen értékesítési kvótát 622 504 termelő igényelt. A rendelkezésre álló **feldolgozói kvóta** 94%-ára érkezett be igénylés, míg a **közvetlen értékesítés** esetén a kvótát az igények 12%-kal meghaladták. Megjegyzendő, hogy az alig több mint 3 millió tonnás kvóta jóval elmarad a termelési mennyiségtől, ami a jövőben akár gondot is okozhat, különösen annak tükrében, hogy a közvetlen értékesítési kvóta túligénylése miatt nincs lehetőség az átcsoportosításra.

A feldolgozói kvóta kitöltésében a közösségi standardok jelentettek korlátot. Korábbi számítások szerint [Grodea, 2005] a feldolgozói kvóta a tényleges felvásárlás (2003-ban 0,905 millió kg) alapján közel kitölthető. A kvótának megfelelő mennyiség 826 ezer tejelő tehénnel állítható elő, 3700 kg-os éves hozamot feltételezve. A fennmaradó egyedyszám elegendő a saját felhasználás és a közvetlen értékesítés igényeinek kielégítésére. Ez a számítás ugyanakkor nem veszi figyelembe azt, hogy a minőségi követelményeknek a felvásárolt nyerstej fele még mindig nem felel meg. Szakértők szerint a kvótarendszer középtávon (2-4 év) az állomány koncentrációjához vezet Romániában.

A romániai tejtermelők 2007-ben a termeléstől függetlenül, egyszerűsített terület-alapú támogatáson felül **0,3 lej** (0,0892 euró, vagyis 22 Ft) **nemzeti támogatásban** részesülhetnek az EU-szabvány szerint működő tejfeldolgozóknak beszállított tej után, vagyis csak a közösségi előírásoknak megfelelő minőségű tej támogatható. E célra a 2007. évre összesen 23 millió euró állt rendelkezésre.

3.8. Piaci kilátások

Románia 2007. január 1-jei csatlakozása az Európai Unióhoz a következő kihívásokat jelenti a romániai tejszektor számára:

1. A mezőgazdasági üzemekben előállított nyerstejnek 2009 végéig meg kell felelnie a közösségi higiéniai előírásoknak²².
2. A tejfeldolgozó üzemeknek, illetve tejgyűjtő-csarnokoknak 2009 végéig teljesíteniük kell az **EU standardokat**²³.
3. A feldolgozott, illetve közvetlenül értékesített tej mennyiségének 2008 végéig el kell érnie a kvótát, különben Románia elesik a kvótatartaléktól. Igaz, ennek a veszélye – az eddigi kvótaigénylések, valamint a közösségi tejkvóta várható növelése miatt – nem áll fenn.

²² Csatlakozási szerződésben rögzített átmeneti intézkedés: 2009. december 31-ig az állattartó telepek és a nyerstej minőségi követelményeinek az uniós szabványokhoz történő igazítása.

²³ Csatlakozási szerződésben rögzített átmeneti intézkedés: állati eredetű élelmiszerek különleges higiéniai szabályaitól való eltérés 2009. december 31-ig (26 húsfeldolgozó üzem + vágóhidak, 28 tejüzem).

Már a csatlakozás előtti években érzékelhető volt, hogy a romániai tejágazatban, mind a termelési, mind a feldolgozási fázisban felgyorsult a strukturális átalakulás. Ez a folyamat a csatlakozás hatására még intenzívebbé vált. Már 2006-ban nagymértékben bővült a tejtermékek romániai piaca, és az elkövetkező években a fogyasztás növekedése és szerkezeti változása (a saját felhasználás és közvetlen értékesítés visszaszorulása) tovább erősíti ezt a tendenciát. A csatlakozást követő egy év múlva a Romániában feldolgozott tej mennyisége előreláthatóan már meg fogja haladni a kvótát, mivel nagy mennyiségű importtej áramlik be az országba. Ennek hatására **10-15%-kal is nőhet a kereslet a tejtermékek iránt 2008-ra** [USDA FAS, 2006].

Mindez ösztönzőleg hat a jelenleg még szétaprózott és felesleges kapacitásokkal küzdő romániai tejipar átalakulására. Várható tendencia, hogy a kis- és közepes méretű feldolgozók helyét külföldi beruházók veszik át, akik a megfelelő mennyiségű és minőségű nyerstej biztosítása érdekében készek támogatni a termelők modernizáló beruházásait, szerveződését és szorosabb kapcsolat kialakítására törekednek velük [Vincze *et al.*, 2006]. A romániai Tej Termék Tanács (APRIL²⁴) inkább pesszimistának nevezhető előrejelzése szerint **2007-et követően a csatlakozáskor még működő feldolgozók akár 80%-a is abba-hagyhatja működését**, és csak a legnagyobb, többnyire külföldi tulajdonban lévő vállalatok maradnak életben. A kis- és közepes méretű üzemek többsége ugyanis nem rendelkezik a modernizációhoz és a technológiai áttálláshoz szükséges tőkével.

Kérdéses azonban, hogy a feldolgozó szektor átalakulását mennyire hátráltatja a még nagyobb **strukturális problémákkal küszködő romániai tejtermelés**. Az elaprózott termelési szerkezet, az állomány gyenge genetikai minősége, a tej minőségi problémái rövidtávon megoldhatatlan problémát jelentenek, orvoslásuk beruházásokat igényel. A termelés modernizálását – a feldolgozókkal történő együttműködés mellett – 2006-ig a SAPARD program keretében nyújtott fejlesztési források segítették. Az első két évben (2004-2005) a programot alacsony részvétel jellemezte, ami a saját forrás, valamint a hitelhez szükséges garancia hiányával volt magyarázható. Miután 2006-ban az állam garanciát vállalt a banki hitelekért, az igénylések száma megugrott. A tejtermelésben összesen 224 igénylést hagytak jóvá 2005-ben, 22,39 millió € értékben, ami a teljes forrás 79%-a volt. Az azt követő évben 50 millió euró állt rendelkezésre a tejtermelést modernizáló beruházásokra, amit 292 pályázó vett igénybe. A csatlakozást követően az ágazat fejlődését a vidékfejlesztési támogatások ösztönözhetik. Nem biztos azonban, hogy mindezek a fejlesztések elegendőek lesznek a termelés modernizálásához és a feldolgozók igényeinek kielégítéséhez.

Magyarországnak így lehetősége lehet arra, hogy tejfeleslege egy részét Romániában helyezze el, különösen a kvóták kilátásba helyezett megszüntetése, illetve már a 2014/15. évi megszüntetés előtt várható „könnyítések”²⁵ miatt kiszámíthatatlanná váló olaszországi nyerstejexport tükrében. Igaz, kivitelünket erősen befolyásolja a HUF/€, illetve RON/€ árfolyam alakulása is. A tejtermékek esetében már kevésbé kedvezőek számunkra a romániai exportkilátások, hiszen nálunk sokkal versenyképesebb tejtermék-előállítással

²⁴ Asociata Patronala Romana din Industria Laptelui.

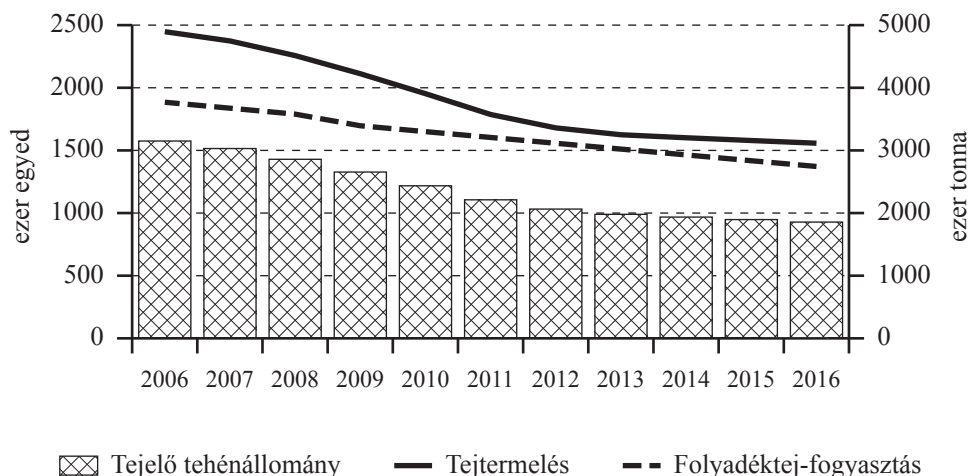
²⁵ A kvótarendszer 2008-ban felülvizsgálatra kerül, ami azt jelenti, hogy a Bizottság szakértői látogatást tesznek a tagországok egy részében, és megvizsgálják, hogy a kvóta milyen szerepet tölt be, mint termelést korlátozó eszköz. A tapasztalatok alapján javaslatokat dolgoznak ki a rendszer változtatásának módjairól. Annak érdekében, hogy a termékpálya szereplőit ne érje túl nagy megrázkódtatás, a teljes megszüntetés előtt bizonyos könnyítéseket terveznek (soft landing: tejkvóta fokozatos kivezetése a könnyvittelből, 0-ra írás). A könnyítéseknél elsősorban a nemzeti kvóta növelése, illetve a büntető illeték csökkentése jön szóba, amely változtatások a kvóta elértéktelenedéséhez vezetnek (elinflálás). Egyes tagállamok (pl Hollandia, Egyesült Királyság) már most a kvóták minél hamarabbi megemlése mellett foglalnak állást.

rendelkező uniós országok (pl. Németország, Hollandia) versengenek egymással az ottani piacért. Romániai tejtermék-ellátásában Magyarország inkább a hazánkban is jelenlévő külföldi nagyvállalatok **regionális munkamegosztásából** adódóan vehet részt. A feldolgozás meghatározó részét ugyanis mind Romániában, mind Magyarországon a nagy multinacionális cégek végzik, amelyek egyre inkább regionális szinten tervezik meg tevékenységüket, a tej begyűjtésétől a tejtermékek logisztikájáig.

A FAPRI [2007] – fenntartással kezelendő – előrejelzése szerint a romániai tejelőtehen-állomány 2006-2016 között 42%-kal csökkenni fog. A tejtermelés – a hozam 8%-os növekedésének köszönhetően – ennél kisebb mértékben, 36%-kal esik vissza. Az iparilag feldolgozott tej mennyisége az előrejelzés szerint változatlan marad a vizsgált időszakban, a folyadéktej-fogyasztás pedig – a saját felhasználás visszaszorulása miatt – 27%-kal csökken (19. ábra).

19. ábra

A román tejágazat középtávú kilátásai (2006-2016)

Forrás: FAPRI [2007]

A FAPRI szerint a vajtermelés 9 ezer tonnáról 6 ezer tonnára esik vissza, a vajfogyasztás 12 ezer tonnáról 16 ezer tonnára nő, vagyis Románia nettó importja nő vajból. A sajtermelés a 2006. évi 60 ezer tonnáról 2016-re előreláthatóan 66 ezer tonnára emelkedik, és mivel a sajt-fogyasztás ennél nagyobb mértékben, 60 ezer tonnáról 77 ezer tonnára nő, Románia nettó importorré válik sajtból is. Sovány tejporból gyakorlatilag megszűnik a termelés, a fogyasztás ugyanakkor enyhén emelkedik, 9 ezer tonnáról 11 ezer tonnára. Összességében Románia **nettó importőri pozíciója tejből és tejtermékekből várhatóan megerősödik** az elkövetkező években.

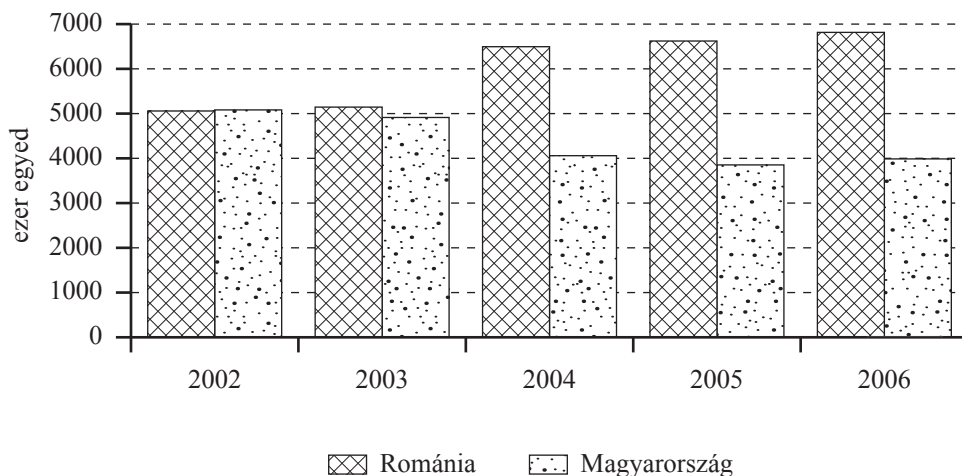
4. Sertéságazat

4.1. Állatállomány és termelés

A romániai és a magyarországi sertéságazatot a 2002-2006 közötti ötéves időszakban ellentétes folyamatok jellemezték. Bár a két ország sertéslétszáma még gyakorlatilag azonos volt 2002-ben, **a romániai állomány a vizsgált ötéves időszakban számottevően nőtt**, ami a sertéshústermékek iránti fizetőképes kereslet és az állami támogatások növekedésének, továbbá a húsiparba befektetett külföldi – elsősorban amerikai – tőkének volt köszönhető. Ugyanakkor **Magyarországon a sertésállomány több mint 25%-kal csökkent**, 2006 decemberében alig haladta meg a 3,9 millió egyedét. Ezzel szemben a romániai állomány a NIS adatai szerint 6,8 millió egyed körül alakult 2006-ban (20. ábra).

20. ábra

A romániai és a magyar sertésállomány alakulása (2002-2006)

Forrás: ZMP [2007], valamint KSH [2007]

A sertésállomány nagysága és a sertéshústermelés mennyisége alapján Románia nem tekinthető jelentős sertéstartó országnak: 2006-ban az EU-27 sertésállományából 3,2%-kal, míg sertéshústermeléséből alig 2%-kal részesedett. A sertéshústermelés alacsony szintje többek között a **szétaprózódott termelési szerkezettel** és a **naturális hatékonyságban mutatkozó versenyhátrányokkal** magyarázható (utóbbiakról azonban nem állnak rendelkezésre megbízható adatok).

Bár a romániai sertéshústermelés a ZMP kimutatásai alapján a 2002-2006 közötti időszakban átlagosan évi 4%-kal nőtt, a fogyasztás nagyobb léptékű bővülése miatt a sertéshúsimport is folyamatosan emelkedett: míg a sertéshús-behozatal 2002-ben 81 ezer tonnát tett ki, 2006-ban elérte a 220 ezer tonnát, ami 270%-os növekedést jelent (12. táblázat). **Az ország önellátottsága sertéshúsból** a 2002. évi 84%-ról öt év alatt **69%-ra** esett vissza. A sertéshús-behozatal az EU-csatlakozást követően középtávon tovább emelkedhet, mivel az erőteljesen növekvő belföldi keresletet a felfutó termelés nem lesz képes kielégíteni.

Románia sertés húsmérlege* (2002-2006)

Me.: ezer tonna

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006
Termelés	414	433	470	454	490
Import	81	102	152	213	220
Export	0,0	0,0	0,3	0,5	2,0
Fogyasztás	495	535	615	631	710
Fogyasztás, kg/fő	22,1	23,9	28,4	29,2	32,1
Önellátottság, %**	84	81	76	72	69

* Vágott súly.

** Termelés/fogyasztás.

Forrás: NIS [2007]

A vágósertés-előállítás költsége az EU régi tagállamaiban alacsonyabb, mint Romániában [Zavon, 2006]. Noha Románia az EU második legnagyobb kukoricatermelő tagállama, **a sertéstakarmányok árai már 2005-ben és 2006-ban növekedést mutattak**, míg 2007-ben a rendkívül gyenge termés miatt tovább emelkedtek. A relatíve magas takarmányárakon kívül **a sertéshízlalás költségeit növeli a telepek alacsony hatékonysága**, ami technológiai tényezőkre vezethető vissza. Az ágazatban elkezdődött **modernizációnak köszönhetően** azonban – jóllehet, csak közép- és hosszútávon – **a termelési költségek csökkenése várható**.

Bár a fejlett technológia alkalmazása javíthatja a termelés hatékonyságát, **a takarmányozási költségek számottevő csökkenésére nem számíthatnak** a romániai sertéstartók az elkövetkező években. Ennek egyik oka, hogy Romániában is megindult a kukorica bioenergetikai felhasználása. Másrészt, EU-tagállamként, az ország egyelőre nem természet géntechnológiailag módosított szójababot, így az évről évre növekvő fehérjeszükségletet a magasabb termelési költséggel előállítható „hagyományos” szójából vagy más, helyettesítő fehérjeforrásokból kell fedeznie a takarmányiparnak és közvetve a sertéstartóknak.

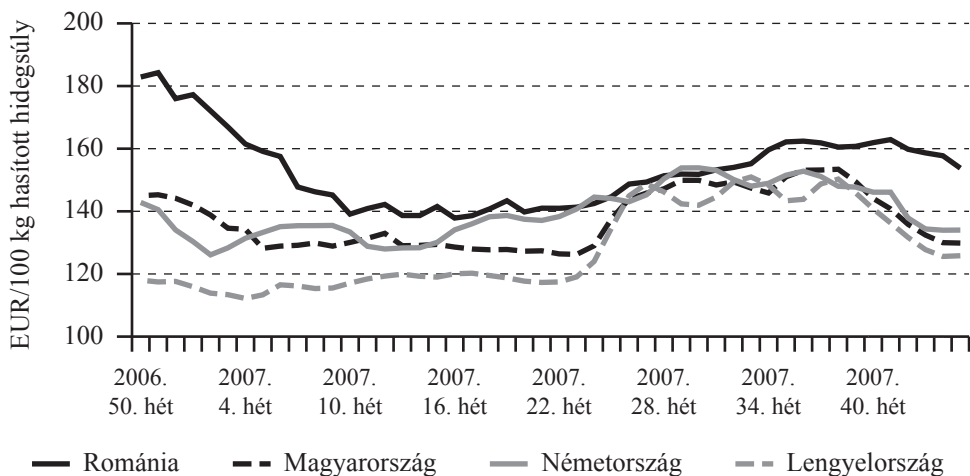
4.2. Árak alakulása

Romániában a sertés felvásárlási ára 2006 decemberében a magyarországi felvásárlási árat még 26%-kal, míg a lengyelországit 54%-kal haladta meg, majd 2007 januárjától csökkenésnek indult, és egyre jobban közelítette a németországi felvásárlási árat (21. ábra).

Románia **EU-csatlakozása előtt a magas felvásárlási árak részben a magas védővámokkal magyarázhatók**, amelyek az egységes belső piacra történő belépéssel megszűntek. Ennek következtében a felvásárlási árak egyre inkább közelítettek az alacsonyabb uniós árszinthez. Magyarországon az árfelzárkózás már az EU-csatlakozás előtt megtörtént, **a 2004 közepétől bekövetkezett áremelkedés elsősorban a sertéspiac keresleti jellegéből adódott**. A romániai sertés felvásárlási árak a 2006. évi magas szintről fokozatosan csökkentek egészen 2007. 20. hetéig. Ezt követően az árak újra növekedésnek indultak és az év végére meghaladták a jelentős sertés hústermelő országok árszintjét.

21. ábra

**Az „E” minőségű sertés vágóhídi belépési árának nemzetközi összehasonlítása
(2006. 50. hét – 2007. 46. hét)**

Forrás: Európai Bizottság [2007]

4.3. Termelési szerkezet

Romániában 2,2 millió egyéni gazdálkodó csupán 1-2 sertést tartott 2005-ben. Ezen, elsősorban **önellátásra termelő kisgazdaságokhoz tartozott az állomány 58%-a. A közép-üzemek** (50-400 egyed/üzem) egyelőre **hiányoznak** (13. táblázat).

13. táblázat

A sertéstartás üzemi szerkezete Romániában (2005. augusztus 1.)

Állomány nagyság, egyed	Üzemek száma, db	Sertésállomány, egyed
1-19	2 153 737	3 844 287
10-49	68 292	1 145 124
50-99	2 073	145 665
100-199	336	43 213
200-399	81	20 771
400-999	55	36 808
1000-	67	918 533
Összesen	2 224 641	6 154 401

Forrás: NIS [2006]

Az EU szigorú állatjóléti, környezetvédelmi és élelmiszerhigiéniai előírásai miatt a kisgazdaságoknak alig van esélyük piacképes áru előállítására, így az elkövetkező években várhatóan csökken a gazdaságok és az általuk tartott sertések száma. A kisebb gazdaságok fennmaradását nehezíti azon rendelkezés, miszerint a házi vágások során feldolgozott ser-

téshús kereskedelmi értékesítését a romániai állategészségügyi hatóság 2007-ben betiltotta, ugyanakkor a házi vágásból származó sertéshús is bekerülhet a kereskedelmi forgalomba, ha azt állategészségügyi engedéllyel rendelkező vágóhídon vágják le. Mindezek következményeként a jövőben várhatóan egyre nagyobb arányt képviselnek majd a közép- és nagyüzemek az üzemi szerkezetben.

Nagyüzemi termelési rendszerekben a sertésállomány mindössze 15%-át, mintegy egymillió egyedat tartottak 2005-ben. A nagyüzemek száma csupán 134 [Garnier, 2006]. A nagyüzemek modern technológiát alkalmaznak, 80%-uk vertikálisan integrált; saját takarmánykeverővel, illetve vágóhíddal rendelkeznek. Bár a magyarországi termelési struktúrát is kettősség jellemzi, az arányok fordítottak: míg nálunk **285 ezer kisgazdaság** a sertésállomány alig **18%-át** tartotta 2005-ben, addig **149 nagygazdaságban koncentráldott az állomány közel 50%-a**. Az 1000 egyednél több sertést tartó üzemek részesedése a sertésállományból közel 61% volt (14. táblázat).

14. táblázat

A sertéstartás üzemi szerkezete Magyarországon (2005)

Állománynagyság, egyed	Üzemek száma, db	Sertésállomány, egyed
1-9	25 797	693 564
10-49	27 992	495 768
50-99	1 597	108 688
100-199	439	58 996
200-399	163	49 785
400-999	156	99 184
1000-1999	75	103 630
2000-4999	103	324 482
5000 ≤	149	1 919 150
Összesen	285 797	3 853 247

Forrás: KSH Gazdaságszerkezeti Összeírás [2005]

Külön említést érdemel a környezetvédelmi előírások közül a trágyakezelés: **a nitrát-direktíva végrehajtására az ország nem kért átmeneti időszakot**, a végrehajtásra már 2005 óta készült. Az első akcióprogram azonban csak 2007-ben indult el és 2011-ben fejeződik be. A román kormány több mint 1,8 milliárd euróra becsülte a trágyatároló berendezések, valamint a trágya kezelését szolgáló műszaki fejlesztések költségeit.

Az ország a kitűzött célokat azok költsége és komplexitása miatt saját költségvetéséből nem képes finanszírozni, így Románia Nemzeti Fejlesztési terve 50%-os EU-hozzájárulással számol. A fennmaradó 50%-ot a termelők saját forrásaikból (10%), nemzeti költségvetésből (20%), helyi költségvetésből és bankhitelekből (20%) finanszíroznák.

4.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja

A szigorú uniós előírások nem csak a termelőket, hanem a feldolgozókat is érintik. Az EU-tagállamokba mindössze hét feldolgozó szállíthatott friss sertéshúst, öt vállalat

sertéshús-készítményeket, míg két üzem sertéshús-termékeket 2005-ben [USDA, 2005]. EU-kódszámmal 2006 elején 19 vöröshúsfeldolgozó-üzem rendelkezett („A” kategória), és 238 üzem vállalta, hogy 2007. január 1-jével megfelel az EU standardoknak („B” kategória). A „C” kategóriába 25 feldolgozó vállalat tartozott, ezek 2009 végéig kaptak haladékokat az uniós élelmiszerhigiéniai és állategészségügyi előírásoknak történő megfeleléshez. A „D” kategóriába még 274 vállalat tartozott 2006 elején (ezek döntő többsége legkésőbb 2006. október 1-jétől feltehetően befejezte a termelést), amelyek közül csak néhánynak volt esélye más kategóriába átlépni [USDA, 2006].

15. táblázat

**Az EU-előírásoknak való megfelelés helyzete a romániai sertés-
és marhahús vágóhidakon/feldolgozóüzemekben**

Kategória	Megfelelés	2006. január	2006. december
A	Megfelelnek az EU állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági előírásainak	19	23
B	Vállalták, hogy 2006. 12. 31-ig teljesítik az EU standardoknak való megfelelést.	238	351
C	2009-ig tartó átmeneti időszakot kaptak az EU standardoknak való megfeleléshez.	25	25
D	Lemondtak az állapot felújításról és a húsfeldolgozás folytatásáról, így 2006. 12. 31-től befejezik működésüket.	274	70

Forrás: USDA [2007]

Az elsődleges feldolgozás (vágás) kapacitása 730 ezer tonna/év, míg a készítménygyártásé 777 ezer tonna/év volt 2006-ban. Az említett kapacitások mintegy harmada az EU-csatlakozást követően várhatóan már a belépés évében, 2007-ben megszűnik. A csatlakozáskor a 469 vöröshús **feldolgozó üzem** több mint **70%-a** valószínűleg már **rendelkezett EU engedéllyel** (15. táblázat).

A romániai sertéságazat fejlődéséhez nagymértékben hozzájárulhatnak az amerikai Smithfield²⁴ cég beruházásai. A társaság 2004 márciusában 28 millió euróért megvette a román Comtim csoportot, korábban 170 millió euróért az ugyancsak román Agrotovis vállalatot. A Comtim sertéshústermelő és -feldolgozó vágókapacitása 1000 vágósertés/hét volt, amit a beruházó az elkövetkező öt évben 800 millió USD ráfordítással **80 000 sertés/hétre növelte**. Ez évi 4 millió vágósertés feldolgozását jelentené. A 75 ezer négyzetméteres üzem a tervek szerint 2011-ben éri el a teljes kapacitás-kihasználtságot. Maga a Comtim **26 ezer anyakocát tart**, a feldolgozott vágósertések 25%-a a cégcsoport saját hizlaldáiból kerül ki. Emellett nagyüzemekkel bérhízalást végeztet. A vállalat saját takarmánykeverővel és mesterséges termékenyítő központtal rendelkezik. A Smithfield **nagy mennyiségű hasított sertést hoz be** Romániába az Egyesült Államokból és Kanadából a fekete-tengeri Tulceán keresztül (jelenleg 50%-os tulajdonosa a Frigorifer S.A. Tulcea szállítmányozási és hűtőtárolással foglalkozó vállalatnak, részesedését 2008-ig 100%-ra szeretné növelni).

²⁴ A cég egyik partiumi sertéstelepén 2007 augusztusában sertéspestist jelentettek be, így a csenei telepen 15 ezer sertést kellett levágni. A betegség felütötte a fejét a vállalat egresi telepén is, itt 20 ezer sertés kényszervágására került sor. A vizsgálatok arra is fényt derítettek, hogy az amerikai multinacionális vállalat 22 romániai sertéstelepe hatósági engedély nélkül működött.

A romániai húsparban megkezdődött a koncentráció, az öt legnagyobb húsfeldolgozó piaci részesedése 40% volt 2005-ben. Megjegyzendő: a sertéshús-feldolgozás üzemi szerkezetének racionalizálódását elősegítheti, hogy a Smithfield lobbizásának következményeként a kormányzat gyors ütemben bezárta azon kisebb húszüzemeket, amelyek nem feleltek meg minden előírásnak [Fórián, 2006]. Ezzel belföldi piaci részesedését erőfeszítés nélkül tudja növelni.

Az SC Cicalex (Alexandria) vállalatcsoport tulajdonában van Románia **legkorszerűbb vágóhidja**, amelynek **vágókapacitása 2 000 vágósertés/hét**. A hízósertések döntő részét importmalacok (PIC, Rattlerow-Seghers) felhizlalásával állítják elő a romániai Carrefour és Metro üzletláncok számára. A Peris nagy sertéshizlaló gazdasággal rendelkezik Romániában, ezen kívül egy **2 000 vágósertés/hét vágókapacitású** vágóhidja is van. Az SC Romsuintest S.A. szintén meghatározó szereplő a romániai sertéshúspiacon: **évente 150 ezer hízósertést** állít elő, aminek 85-90%-át levágja, e mennyiség 40%-ából készítményeket gyárt. A vállalat 200 férőhelyes kocatartó és szaporító teleppel is rendelkezik. A Spak 2 000 kocás sertéstelep tulajdonosa és egy újabb 2 000 kocás (francia genetikára alapozott) telepet épített. Vágóhidján **heti 1 500 vágósertést és 50 marhát** dolgoznak fel. A spanyol Campofrionak a romániai vállalata a Tabco-Campofrio S.A., amely a feldolgozó üzemen kívül hét raktárral is rendelkezik, a központi raktár Tulceaban található. A Tulceában épült hűtőraktározón a közelmúltban mintegy 2 millió euró értékű fejlesztést hajtottak végre, részben SAPARD támogatásból. Az amerikai és spanyol befektetők mellett megjelentek Romániában a német cégek is, amelyek zöldmezős beruházásokban látják a jövőt. A német H. E. Reinert csoport Brassó környékén 15 millió eurót fordított egy korszerű húszüzem felépítésére, amely 2007 végén kezdi meg a termelést. Ebben évi 12 500 tonna készítmény előállítását tervezik, ami hozzávetőlegesen napi 20 tonna szalámi, kolbász és sonka gyártását jelenti. A cég termékeivel nemcsak Romániában, hanem **a környező országok piacain** (Moldávia, Magyarország és Bulgária) is szeretne megjelenni.

Az USDA [2006] Román Mezőgazdasági Minisztérium adataira hivatkozó jelentése szerint a romániai sertéshús-felhasználás csupán 28%-a származott a húsfeldolgozók termeléséből 2005-ben (2004-ben 21%), míg 53%-át a saját fogyasztás tette ki (2004-ben 63%), a fennmaradó 19% közvetlen fogyasztói értékesítésre került (2004-ben 16%).

4.5. Fogyasztás

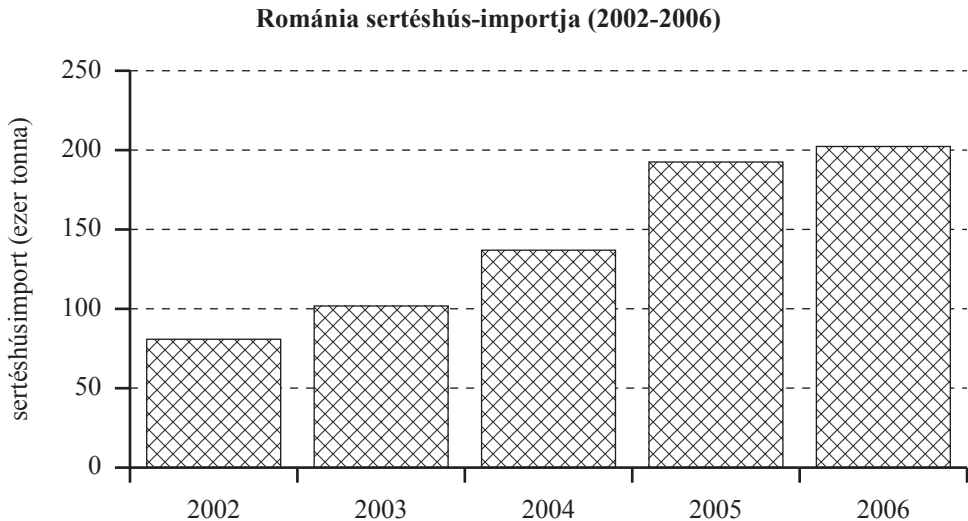
Romániában az egy főre jutó húsfogyasztás (63,3 kg/fő) jóval alacsonyabb, mint az EU-15 tagállamokban (93 kg). Az összes húsfogyasztásból a baromfihús 33%-ot, a sertéshús 47%-ot képviselt 2004-ben. Az egy főre jutó sertéshús-fogyasztás a 2003. évi 23,9 kg/főről az ország unió csatlakozásáig 31,7 kg/főre emelkedett. Az utóbbi egy-másfél évben a növekedés a baromfihús-fogyasztás 2005. évi madárinfluenza-járvány miatti csökkenésére is visszavezethető. A marhahús árának EU-csatlakozás miatt valószínűsíthető emelkedése a sertés- és a baromfihús iránti kereslet további erősödését vonhatja maga után.

A romániai húsfogyasztás az előrejelzések szerint 10%-kal nő 2007-ben. A forgalom jelentős növekedéséből a romániai gazdák azonban aligha profitálnak, a többletfogyasztást ugyanis az **uniós csatlakozással lendületet kapott import fedezi** majd. A húspiac növekedési potenciálja kiemelkedően magas, mivel a munkabérek egyelőre alacsonyak, a hagyományos hústermékek viszonylag jó minőségűnek, de mindenekelőtt keresettnek mondhatók. A belföldi piac bővülését azonban korlátozhatja az európai sertésárak emelkedése.

4.6. Külkereskedelem

Románia sertéshúsból **nettó importőr** volt 2002-2006 között, behozatala Magyarországhoz hasonlóan dinamikusan nőtt: a 2000. évi 80 ezer tonnával szemben 2006-ban már meghaladta a 200 ezer tonnát. Exportja ezzel szemben elenyészőnek mondható, 2006-ban mindössze 400 tonna volt (22. ábra).

22. ábra

Forrás: Comtrade [2006]

A 2002-2006 közötti években a beszállítók piaci részesedése átrendeződött, Németország közel kétszeresére növelte piaci részesedését (19%), ezzel párhuzamosan Kanada és az USA, mint új piaci szereplők négy év alatt 24, illetve 9%-os piaci részesedésre tettek szert. A mezőgazdasági termékek közül a **sertéshús a vezető importtermék**, amelynek fő származási helyei 2006-ban Kanada (48,8 ezer tonna), Németország (38,5 ezer tonna), Magyarország (21,8 ezer tonna), az USA (18,2 ezer tonna), Lengyelország (17,7 ezer tonna) és Franciaország (17,3 ezer tonna) voltak.

Romániához hasonlóan a magyar sertéshúsimport is növekvő tendenciát mutatott 2003-2005 között, 2006-ban azonban 25%-kal csökkent a behozatal. A 2005. év meglepő fejleménye volt, hogy a magyar sertéshúskivitel az állomány fogyatkozása ellenére sem esett vissza, 84 ezer tonna körül alakult. A feldolgozók viszont több élősertést és sertéshúst importáltak (döntően készítménygyártásra) a belpiaci kereslet kielégítésére. Magyarország 2006-ban 4%-kal növelte sertéshús-kivitelét az előző évihez képest, ami így elérte a 87 ezer tonnát (23. ábra).

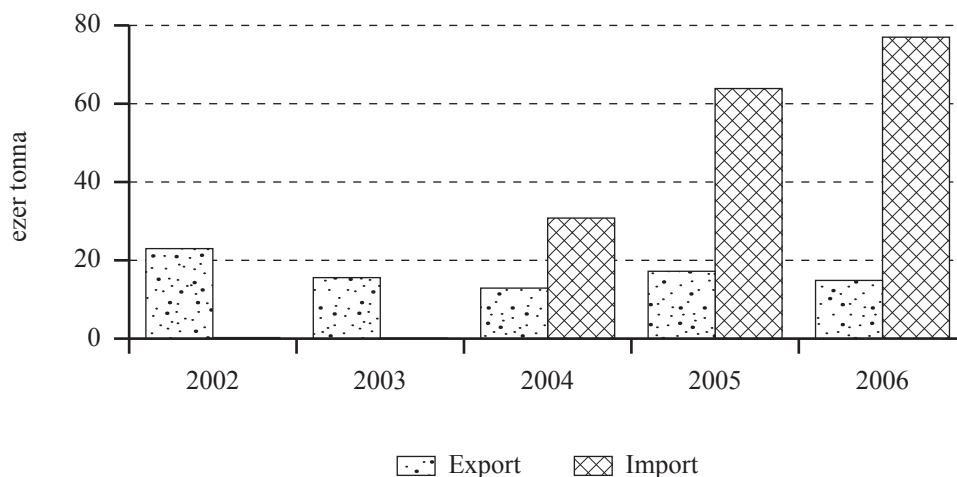
A sertésbőr külkereskedelmének alakulása Magyarországon
(2002-2006)

Forrás: KSH

A romániai feldolgozók a **szűkös belső kínálat miatt 2001-ben még közel 29 ezer tonna élősertést importáltak Magyarországról**, majd ezt követően oda irányuló exportunk mind mennyiségben, mind értékben folyamatosan csökkent, 2006-ban alig haladta meg a 3,2 ezer tonnát. A Romániába irányuló kivitel csökkenésének elsődleges oka, hogy Romániában a sertéslétszám növekedésnek indult, így kevesebb import élőállatra volt szükség. A csökkenésben ugyanakkor szerepet játszott a külpiacok telítettsége, az exporttámogatások megszűnése, valamint a csökkenő hazai sertésállomány miatt kialakuló itthoni alapanyaghiány is.

A magyar élősertés külkereskedelme (2002-2006)

Forrás: KSH

A román kormányzat 2006. július 1-jétől **adminisztratív állategészségügyi korlátozásokkal kívánta kiszorítani az észak-amerikai eredetű sertéshúsimportot**, amit a Smithfiled tiltakozása miatt csak valamivel később, 2006. október 1-jétől vezetett be. Az EU és Románia élelmiszerbiztonsági szakértői megállapodtak arról is, hogy Románia nem szállíthat az EU tagállamaiba olyan állati eredetű terméket, amely más Közösségen kívüli országból származik, és importjára még a csatlakozás előtt került sor, mert ezek esetleg nem felelnek meg az EU-standardoknak. (Románia csak a saját területén árusíthat olyan állati eredetű termékeket, amelyeket korábban gyártottak, mert ezek nem felelnek meg az EU élelmiszerhigiéniai előírásainak) [Balázs, 2007].

4.7. Piacszabályozás

A román kormányzat 2004-ben fejlesztési programot indított a sertéságazat EU-csatlakozásra történő felkészítésére. Az ágazatban kifizetett termékspecifikus AMS²⁵ támogatások összege 2004-ben 19 millió euró, 2005-ben pedig 21,5 millió euró volt az USDA adatai alapján.

16. táblázat

A romániai sertéságazatnak nyújtott nemzeti támogatások (2002-2007)

Megnevezés	Genetikai alapok fejlesztése	Reprodukciós támogatás	Termelési támogatás
2002	0	0,12 euró/kg (20,4 millió €/160 ezer tonna sertéshús)	0
2003	9,8 euró/sertés (1224 €)	6,7 millió € tenyészállat beállításának támogatása	0,13 €/kg (0,9 millió €/9 ezer tonna sertéshús) 0,18 euró/kg (22,7 millió €/122 ezer tonna sertéshús)
2004	17,3 euró/sertés (1600 €)	2,3 millió € tenyészállat beállításának támogatása	0,19 €/kg (29,8 millió euró/151 ezer tonna sertéshús) 0,24 euró/kg (24,6 ezer €/100 tonna öko. sertéshús)
2005	0	2,1 millió € tenyészállat beállításának támogatása	0,33 €/kg (28,6 millió €/86,7 ezer tonna sertéshús)
2006	153 €/állat 7,5 millió €		28-34 €/minősített sertés 42 millió €/1,347 millió vágósertés 14 €/állat 28 ezer €/2100 sertés (malacvásárlás szakosodott üzemekből)
2007*	147 €/állat 11,3 millió €	44 €/állat 1,2 millió €/26,7 ezer tenyészállat beállítására	29-35 €/ minősített sertés 45 millió €/1,4 millió vágósertés

*tervezet

Forrás: MAFRD, [2007]

²⁵ *Aggregate Measurement of Support* vagy Belső Támogatottsági Mutató: egy adott évben a termelőknek juttatott, a *de minimis* szabály alá eső tételekkel csökkentett termék-specifikus és nem termék-specifikus támogatások összege.

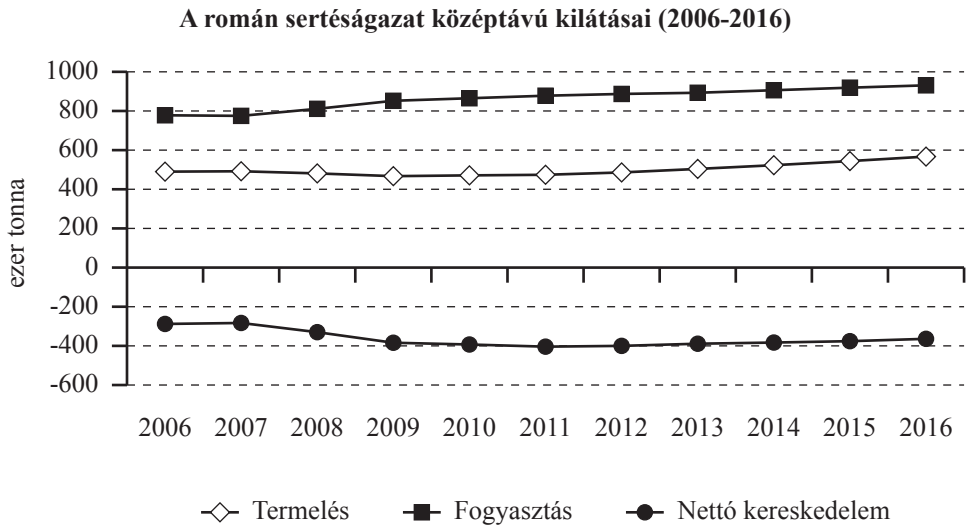
A romániai sertéstartók 2006. január 1. és március 1. között 100 RON/vágósertés (1 vágósertés: 90-110 kg élősúly) támogatásban részesültek. A biosertéstartók ennél 20%-kal nagyobb támogatást kaptak. A sertéságazat speciális támogatásban részesült 2006 márciusa és decembere között. A vágósertés-termelés azon hányada részesült támogatásban, amely megfelelt az élelmiszerbiztonsági előírásoknak és az engedélyezett vágóhidakon került feldolgozásra. A támogatás mértékét az EUROP minősítési rendszer alapján állapították meg: „E” minőségnél 120 RON/egyed (34 euró/egyed), „U” minőségnél 100 RON/egyed (28 euró/egyed) járt, az „R”, „O” és „P” minőségi kategóriába tartozó sertések után azonban nem lehetett igénybe venni támogatást. Az ökológiai tartásmód előírásai alapján előállított „E” és „U” minőségű vágósertések után szintén 120 RON/egyed támogatást fizettek (16. táblázat). A Közös Agrárpolitika a sertéshúst ún. könnyű piacsabályozású terméként kezeli, ezért csatlakozását követően Románia csak átmeneti időszakra (3 év) nyújthat támogatást a sertés piac szereplőinek [Giurca *et al.*, 2006a].

4.8. Piaci kilátások

Az EU-csatlakozást követően – hasonlóan Magyarországhoz – a romániai sertéságazatban is felgyorsulhatnak a racionalizálódási folyamatok. Jelenleg a romániai sertéságazat kibocsátásának döntő részét az 1-2 sertést tartó gazdaságok adják. A jövőben várhatóan **csökken a háztáji sertéstartás szerepe**, noha a sertéshús fogyasztás több mint fele házi vágásból származott 2006-ban. Romániában a kiskereskedelmi láncok egyre nagyobb mértékben részesednek a hústermékek forgalmazásából. Az áruházi láncok ellátásában a nagyüzemi sertéstartás szerepének növekedése várható a jövőben.

A romániai sertéságazatnak is **meg kell felelnie az EU állatjóléti, környezetvédelmi és élelmiszerhygiéniai előírásainak**. Az ezekhez szükséges beruházások nem növelik a termelés hatékonyságát, azonban az életképesség alapját képezik, így azok a gazdálkodók, akik nem képesek megfelelni a minimális követelményeknek, várhatóan felhagynak árutermelő tevékenységükkel, ahogy ez Magyarországon is történt a csatlakozást követően. A romániai mezőgazdasági és élelmiszeripari szereplők 2008. január 1-jéig kaptak haladékokat az EU-előírásoknak való megfeleléshez. Románia így harmadszor halasztotta el az állattenyésztők és a kereskedők regisztrációjával kapcsolatos szabályozás bevezetését. A húsiiparban a feldolgozó üzemek 2009-ig kaptak haladékokat (C kategória) az Európai Bizottságtól az EU-előírások maradéktalan végrehajtására, így várhatóan mind a vágási, mind a készítménygyártási fázisban a **piaci szereplők számának csökkenése várható**.

Annak ellenére, hogy az utóbbi hat évben a sertésállomány és a hústermelés újra növekedésnek indult, **Románia sertéshús fogyasztásának harmadát még mindig importból fedezi**, és ez várhatóan középtávon még meghatározó lesz. A FAPRI [2007] közelítő prognózisa szerint Románia sertéshúsból középtávon is nettó importőr marad (25. ábra), noha nem lehet tudni, hogy az előrejelzés számol-e a külföldi tőkeberuházások várható hatásaival. A behozatal az elkövetkező években emelkedhet is, mivel a csatlakozással egyidejűleg megszűntek a védővámok. **A magyar sertéshúsra továbbra is felvevőpiaca marad Románia**. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy erősödik a verseny az EU-n belüli (Németország, Franciaország) és EU-n kívüli (USA, Kanada) versenytársakkal.

Forrás: FAPRI [2007]

A jövőben a **háztáji termelésből származó fogyasztás mérséklődésére lehet számítani**, hiszen a szigorodó állategészségügyi szabályok korlátozzák a házi vágások lehetőségét, így csökkenni fog a nem kereskedelmi célú hústermelés. Ezzel párhuzamosan várhatóan **növekszik a feldolgozott készítmények** jelenleg alig egyharmados **aránya**. Az öt piacvezető feldolgozó részesedése 40% körül alakul, de a koncentráció tovább folytatódik, ezzel párhuzamosan a márkázás, a csomagolás, a marketing fejlődése gyorsított lesz.

Az EU-15 fejlett sertéstartással rendelkező tagállamainak példáin keresztül jól látható, hogy az alapanyag-termelés stabil helyzetének nélkülözhetetlen feltétele az elsődleges feldolgozás versenyképessége. Románia sertésállományának alakulását az elkövetkező években egyértelműen a Smithfield beruházásainak alakulása határozza meg [Fórián, 2006], aminek nyomán az 1,1 milliós piaci célú sertésállomány ugrásszerűen növekedhet az elkövetkező években. A FAPRI előrejelzését figyelembe véve a 6 milliós állomány kétharmad részét tíz év múlva várhatóan amerikai érdekeltségek állítják elő.

A romániai húsfeldolgozás versenyhelyzetének javításához nagymértékben hozzájárulhatnak az amerikai mellett a spanyol és német beruházások. A külföldi tőke szemléletváltást is hozhat, hiszen a cégek beszállítóikkal hosszútávú szerződéses kapcsolatokat építenek ki, ami hozzájárulhat az egész sertésvertikum megerősödéséhez. A román határhoz közeli magyar területek sertéstartóinak piaci pozíciói egyelőre kedvezőnek mondhatók. Hosszútávon már számolni lehet román serteshús-termékek megjelenésére a magyar piacon. **Ez súlyos következményekkel járhat az ország keleti felében működő, alacsony hatékonyságú sertésüzemekre nézve, ugyanakkor erős kényszerítő erő lesz nagyobb telepeink hatékonyságának további növelésére.**

5. Baromfiágazat

5.1. Állatállomány és termelés

Románia baromfi-állománya folyamatos növekedést mutatva a 2002. évi 71,4 millió egyedről **2005-re 87,5 millió egyedre nőtt**, ami a vizsgált időszakban 23%-os bővülést jelent (17. táblázat). Románia csatlakozásával az EU-27 baromfihús-termelése 2006-ban már meghaladta a 11 millió tonnát, amiből Románia mindössze 2,5%-kal részesedett, vagyis nem tartozik a nagy baromfihús-előállító országok közé.

A 2005. évi állomány 2,6 milliós egyedszám-csökkenését elsősorban a **madárinfluenza** (Avian Influenza, AI) megjelenése indokolja, ami óriási kárt okozott a romániai baromfiágazatban, az ország kilenc megyéjét érintve. A járvány következtében a brojlerállomány 1,3 millió egyeddel esett vissza 2006 június végéig az egy évvel korábbi szinthez képest. Az USDA szerint 2006-ban a brojler-termelés 230 ezer tonna körül alakult. A román hatóságok 200 millió euróra becsülik az AI okozta kár összegét, amiből a baromfitartókra 40 millió euró jutott²⁶. Ennek ellenére a baromfiágazat termelésének növekedése 2006-ban is folytatódott, ami elsősorban az alacsony takarmányáraknak volt köszönhető. Az AI miatt 2005. október végén már enyhe csökkenésnek indult a fogyasztás, így a feldolgozóknál rövid időn belül hatalmas készletek halmozódtak fel. Ezzel párhuzamosan a Romániai Baromfitermelők Szövetsége (UCPR) önkorlátozási intézkedéseket vezetett be.

17. táblázat

A romániai baromfihús-termelés jellemzői (2002-2006)

Megnevezés	2002	2003	2004	2005	2006
Tyúkféle-állomány, millió egyed	71,4	77,3	87,0	87,5	84,9
ebből: tojóállomány, millió egyed	42,2	44,1	44,1	49,7	50,3
Baromfihús-termelés, ezer tonna	204	239	249	266	284
Import, ezer tonna	77	84	80	125	110
Export, ezer tonna	2	5	7	5	6
Fogyasztás, ezer tonna	279	318	322	386	388
Önellátottsági szint, %*	73	75	77	69	73
Fogyasztás, kg/fő	12,5	14,3	14,4	17,3	17,4

*Termelés/fogyasztás.

Forrás: NIS [2007]

A romániai baromfihús-termelés az elmúlt években dinamikusan emelkedett²⁷. A termelésnövekedés elsősorban a nagy telepeket jellemezte 2002-2006 között. A brojlerhús-termelés 2006-ban elérte 284 ezer tonnát. A romániai baromfilétszámból az ipari baromfi-állomány 21%-ot tett ki. A 19,4 millió egyedet számláló, nagyüzemek által tartott baromfiállomány 2005-ben 12%-kal haladta meg az egy évvel korábbi állatszámot²⁸ (18. táblázat).

²⁶ Az állategészségügyi intézkedések során 2005. októbertől 2006 július végéig mintegy 900 ezer darab háztáji baromfi megsemmisítésére került sor.

²⁷ A magyarországi és a romániai baromfihús-előállítás közös jellemzője, hogy viszonylag nagy a saját termelésű fogyasztás aránya. Magyarországon a termelés 10-20%-át, Romániában közel 30%-át a saját fogyasztásra történő baromfi-előállítás adja.

²⁸ A romániai tyúkféle-állomány 2005-ben 2,7-szerese volt a magyarországinak.

A román ipari baromfitermelés állományának alakulása (2003-2005)

M.e.: ezer darab

Megnevezés	2003	2004	2005
Tojótyúk	5 413	5 915	6 817
Törzsállomány	1 537	1 448	1 586
Brojler	9 803	9 969	11 078
Tyúk összesen	16 753	17 332	19 481

Forrás: UCPR [2006]

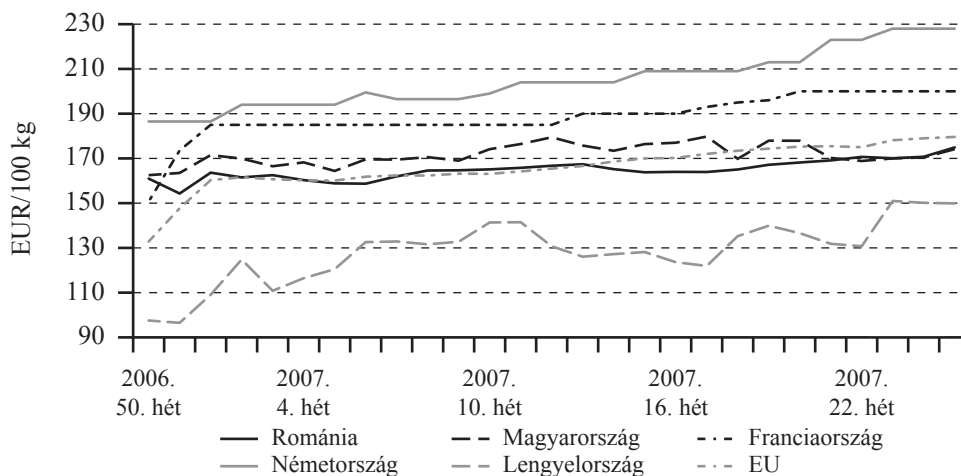
5.2. Árak alakulása

A Román Statisztikai Hivatal (NIS) adatai szerint a vágóbaromfiárak a 2001. évi 2,68 RON/kg-ról 2005-re 3,78 RON/kg-ra (élő súly) emelkedtek, a növekedés mértéke 41%-os volt. Ez az infláció mellett a baromfihús iránti kereslet növekedésével magyarázható (17. táblázat). Lényeges azonban megjegyezni, hogy aggregált árakról van szó, vagyis az összes vágóbaromfi árat magukban foglalják, így egy-egy termék árának tendenciájára nem lehet következtetni.

Az EU-tagság kezdetével Romániának is eleget kell tennie árjelentési kötelezettségének az Európai Bizottság felé. A 65%-os csirke feldolgozói értékesítési ára csupán 2006. 50. hetétől 2007. 25. hétig áll rendelkezésre, így nem lehet kellően megalapozott következtetéseket levonni a jövőre vonatkozóan. A vizsgálatba bevont EU-tagállamok közül a legmagasabb árat Németország érte el, míg a legalacsonyabb ár Lengyelországban volt tapasztalható. **A romániai ár követte, és szinte megegyezett az EU súlyozott átlagárával** (26. ábra).

26. ábra

Csirke egészben (65%-os, grillfertig) feldolgozói értékesítési árának nemzetközi összehasonlítása (2006. 50. hét- 2007. 25. hét)

Forrás: Európai Bizottság [2007]

5.3. Termelési szerkezet

Romániában a brojlerállomány 72%-át mindössze 29 üzem tartotta 2005-ben, ami nagyfokú koncentrátságra utal. A középüzemekhez (10-100 ezer közötti állomány) azonban az állomány mindössze 11%-a tartozott. Emellett jellemző a kisüzemi termelés, mivel több, mint 200 ezer kisüzemben tartottak 2,1 millió egyedet, az állomány 14%-át (19. táblázat).

19. táblázat

A brojlerállomány megoszlása Romániában és Magyarországon üzemméret kategóriánként (2005)

Állományméret, egyed	Románia		Magyarország	
	Gazdaságok száma, db	Brojlerállomány, egyed	Gazdaságok száma, db	Brojlerállomány, egyed
1-99	206 103	2 185 717	480	10 000
100-999	714	98 793	30	10 000
1000-2999	22	32 409	90	180 000
3000-4999	4	14 783	50	230 000
5000-9999	9	61 173	40	310 000
10000-49999	38	960 216	110	2 480 000
50000-99999	12	851 361	20	1 640 000
>=100 000	29	11 223 164	20	4 900 000
Összesen	206 931	15 427 616	840	9 760 000

Forrás: NIS [2007], KSH [2006]

Ezzel szemben Magyarországon a brojlerállomány „mindössze” 50%-a tartozott 20 üzemhez és az állomány 42%-át tartották a 10-100 ezer egyedszámmal rendelkező gazdaságok (21. táblázat). A romániai brojlerágazat árutermelő részében magasabb fokú koncentráció valósult meg, mint nálunk. Ugyanakkor a középüzemekre az integráció Magyarországon inkább jellemző, mint Romániában, amit az állomány koncentrátsága is mutat.

5.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja

A romániai baromfi-feldolgozóipar koncentrációja kiemelkedő, az alapanyagoldalon a nagyobb farmok teljes integrációban működnek, a takarmánytermeléstől, a keltetésen át a feldolgozásig és saját disztribúcióig. A vertikális integráció magas szintű az iparszerű baromfi-hús-előállításban, hét nagy vállalkozás tartja kezében a piac 50%-át. Az UCPR szerint a romániai baromfiágazatban mintegy 30 ezren dolgoznak közvetlenül, és ez a terület további 100 ezer kapcsolódó munkahelyet teremt. Az UCPR mintegy száz tagjának 700 millió eurós forgalma volt 2005-ben, a tagok a romániai baromfi-hús-termelés 90%-át és a teljes tojás-termelés 80%-át adták. A Román Mezőgazdasági Minisztérium becslése szerint a családi gazdaságok baromfi-hús-termelése 2004-ben mintegy 50 ezer tonna volt. Magyarországon az ipari brojlerhús aránya alacsonyabb, mint Romániában. Hazánkban a 2006. évi 345 ezer tonnás vágócsirke-termelésből 256 ezer tonna került feldolgozásra. Hazánkban a megtermelt vágócsirke 10-20%-át saját fogyasztásra termelik, míg Romániában ez az arány jelenleg 50%-ot tesz ki.

Az USDA [2006] információi szerint Romániában 2006 februárjában 53 baromfifeldolgozó közül 19 rendelkezett EU-kódszámmal, míg 20 üzem vállalta, hogy a szükséges fejlesztéseket 2007 januárjáig elvégzi. Ezen kívül 2 üzem kapott 2010-ig derogációt, míg 12 feldolgozót a D kategóriába (bezárásra kerülő üzemek) soroltak. A SAPARD támogatásoknak köszönhetően 2007. január 1-jétől már 29 baromfifeldolgozó üzem rendelkezik EU-engedéllyel, és további 12 üzem vállalta, hogy a csatlakozás időpontjára eleget tesz az EU-előírásoknak. Figyelemreméltó, hogy még a csatlakozást megelőzően a D kategóriájú üzemek bezárásra kerültek (20. táblázat).

20. táblázat

**Az EU-előírásoknak való megfelelés helyzete a romániai
baromfihús-feldolgozóüzemekben**

Kategória	Megfelelés	2006. január	2006. december
A	Megfelelnek az EU állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági előírásainak	19	29
B	2006. 12. 31-ig teljesítik az EU-standardoknak való megfelelést.	20	12
C	2009-ig tartó átmeneti időszakot kaptak az EU-standardoknak való megfeleléshez.	2	1
D	Lemondtak az állapot felújításról és a húsfeldolgozás folytatásáról, így 2006. 12. 31-től befejezik működésüket.	12	0

Forrás: USDA [2007]

A csatlakozást követően a derogációt kapott feldolgozók termékei az egyezmény szerint csak belföldön forgalmazhatók, az EU többi tagállamába nem szállíthatók. Romániában 2007-től 29 baromfivágóhídról lehet baromfihúst és baromfihús-készítményeket exportálni az EU-ba.

5.5. Fogyasztás

A romániai baromfihús-fogyasztás 2002-2006 között közel 40%-kal bővült. A növekedés oka, hogy a baromfihús olcsóbb volt, mint a sertéshús, bár az árkülönbség a két termék között 2003-2005 között 30%-ról 10%-ra mérséklődött.

A madárinfluenza járvány következtében a fogyasztás 2005 októberétől csökkenésnek indult, és csak 2005 végén, az állategészségügyi hatóságok tájékoztatásának köszönhetően indult emelkedésnek az ellenőrzött körülmények között előállított baromfitermékek fogyasztása. Az USDA [2006] becslése szerint a fogyasztás 2006-ban több mint 10%-kal mérséklődött az előző évhez képest. Mivel 2006 júniusa óta a hatóságok nem észleltek újabb madárinfluenzás esetet, a termelés és a fogyasztás 2007-ben várhatóan stabilizálódik, és növekedésnek indulhat.

A román lakosság a sertéshúst részesíti előnyben, bár a baromfihús részaránya az átlagos táplálkozásban emelkedik. Általában a helyi piacon a csirkecombot helyezik előtérbe a fehér csirkehússal (csirkemell) szemben, bár a kétféle termék között nincs jelentős árkülönbség. Romániában is kezd kialakulni a fizetőképes kereslet növekedésével az a fogyasztó

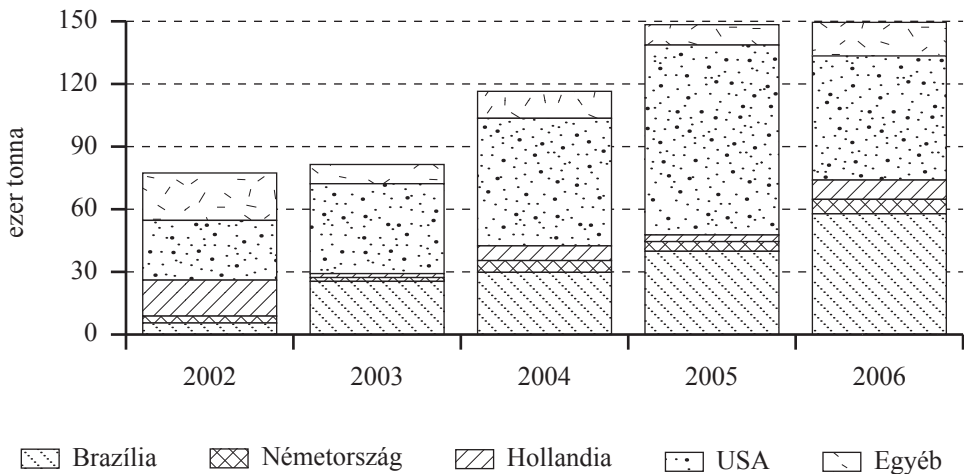
réteg, amelyik a jobb minőségű, magasabb feldolgozottságú termékeket keresi. Ennek következményeként a helyi csirke 40%-a hűtött és nem fagyasztott termék. A tovább feldolgozott, konyhakész baromfitermékek egyre keresettebbek lesznek a piacon.

5.6. Külkereskedelem

A sertéshúshoz hasonlóan a baromfihús esetében is alacsony Románia önellátottsági szintje, 2006-ban csupán 73% volt, vagyis a baromfihús iránti egyre növekvő keresletet importból lehetett kielégíteni. Romániában a baromfihús a második legfontosabb élelmiszer-importáru a sertéshúst követően. A baromfihús-termékek közül a fagyasztott csirkehús behozatala 2002-2006 között 79 ezer tonnáról több mint a kétszeresére nőtt (27. ábra).

27. ábra

Románia fagyasztott csirkehús-importjának alakulása (2002-2006)

Forrás: Comtrade [2006]

Elsősorban fagyasztott áru érkezik az országba, miközben a fogyasztók inkább a friss árut keresik. A román csirkehús-behozatalban 2002-2006 között az USA és Brazília töltött be vezető szerepet. Az importnak több mint 61%-a érkezett az USA-ból 2005-ben, ami 2006-ban 40%-ra esett vissza (lásd később). A kiesett mennyiséget Brazília pótolta, piaci részesedése a 2005. évi 27%-ról 2006-ra 38%-ra nőtt, ezzel a romániai piac legnagyobb beszállítója lett 2006-ban csirkehútból.

A romániai szakmai szervezetek elérték, hogy a kormányzat importvámok kivetésével védje a romániai baromfitermelők piaci pozícióját. Így 2006 júliusában az USA-ból származó baromfihús behozatalát megnehezítették a megemelt védővámok, amelyeket a hatóságok a 2006 február 16 és 2006. augusztus 15 közötti időszakra emeltek meg. A két baromfitermék a HS 02071420 (csirkecsontok, felezve és negyedelve, csonttal, fagyasztva) és a HS 02071460 (csirkecsontok és részei, fagyasztva) kódok alá tarozó termékek vámjait a 2005. évi 45%-os mértékről 70%-ra emelték. Az intézkedések ellenére nem álltak le az USA Romániába irányuló szállításai (az amerikai készletek 2006 májusára elérték a 40 ezer tonnát a konstancai kikötő hűtőházaiban). Ezt követően a romániai állategészségügyi hatóság (NSVFSA) az

állategészségügyi szabályok szigorításával tovább nehezítette az USA-ból származó baromfi-hús termékek behozatalát, arra hivatkozva, hogy az amerikai feldolgozók nem rendelkeztek EU-kódszámmal. Az intézkedések hatására 2006-ban az USA Romániába irányuló csirkehús-kivitele 59 ezer tonnára esett vissza az egy évvel korábbi 90 ezer tonnáról.

Az Egyesült Államok után 2005-ben a második legnagyobb beszállító Brazília volt 27%-os részesedéssel. Az EU-25 az összes beszállított mennyiségnek mindössze 9%-át adta. Németország mellett Hollandia és Magyarország szállított jelentősebb mennyiséget Romániába. Az export jelentéktelen, a teljes termelésének mindössze 2%-a, aminek 95%-a az Európai Unióba került, elsősorban Hollandiába.

5.7. Piacszabályozás

A sertéságazathoz hasonlóan, a román kormányzat a baromfiágazat fejlesztéséhez jelentősen hozzájárult már a csatlakozást megelőző években is. A 2001-2006 közötti időszakban az ágazat növekvő állami támogatásban részesült, ezzel párhuzamosan ösztönözték az ágazatba történő befektetéseket is (21. táblázat).

21. táblázat

A romániai baromfiágazatnak nyújtott nemzeti támogatások (2002-2007)

Támogatás	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Genetikai alapok fejlesztése, millió €	1,2	0,9	0,8	0,8	0,5	0,5
Termelési támogatás	0,09 €/kg (12,8 millió €/133 ezer tonna vágócsirke)	0,08 €/kg (1,6 millió €/200 ezer tonna vágócsirke) 0,11 euró/kg (16,3 millió €/153 ezer tonna vágócsirke)	0,12 €/kg (25,4 millió €/206 ezer tonna vágócsirke) 0,17 €/kg (57 ezer €/300 tonna öko baromfi)	0,24 €/kg (26,5 millió €/120 ezer tonna vágócsirke)	0,39-0,79 €/kg (67,7 millió €/118 ezer madár)	0,47 €/csirke (66,7 millió €)

*tervezet

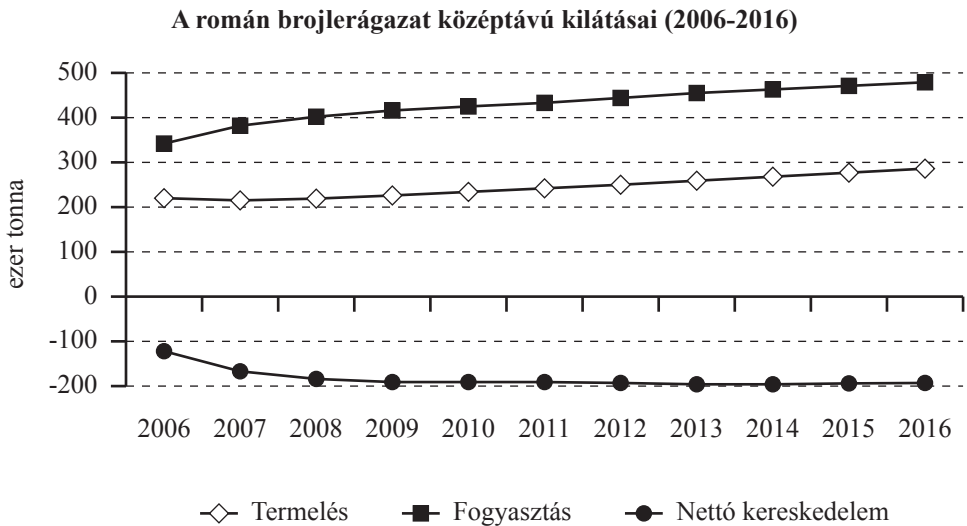
Forrás: MAFRD [2007], USDA [2007]

A román baromfiszövetség szerint a támogatások elősegítették a termelés bővülését. A genetikai alapok fejlesztése érdekében a román kormányzat 2001-2006 között összesen 5,4 millió euró nemzeti támogatást nyújtott a baromfiágazatnak. 2001-2006 között a vágócsirke-termelők termelési támogatásban is részesültek, amelynek teljes összege meghaladta a 150 millió eurót. Az UCPR javaslatára az egy vágócsirkére jutó támogatás összegét 2006 júniusában megkétszerezte a mezőgazdasági kormányzat. A MAFRD [2007] információja alapján a romániai baromfiágazatnak nyújtható támogatás összege 2007-ben meghaladhatta a 67 millió eurót.

5.8. Piaci kilátások

A FAPRI előrejelzése szerint a **romániai csirkehús-termelés 2006-2016 között várhatóan 29%-kal emelkedik**, azonban a fogyasztás bővülését a belföldi termelés nem képes kielégíteni, így Románia csirkehúsból középtávon nettó importőr marad (28. ábra). Románia, EU csatlakozását megelőzően, számottevő mennyiségű csirkehúst importált főként Brazíliából és az USA-ból. Beszállítói közül egyre nagyobb részesedéssel bír Brazília. A külföldi beruházásoknak köszönhetően a termelés bővíthet, így az import hosszú távon stagnálhat.

28. ábra

Forrás: FAPRI [2007]

Az EU-csatlakozással megváltoztak az alkalmazott vámok, így a jövőben nőhet az EU-tagállamokból származó baromfihús-termékek behozatala. A romániai baromfitartóknak jóval erősebb versenyben kell helytállniuk, mivel **nemcsak a piacvezető német és holland termékekkel kell felvenniük a versenyt, hanem (elsősorban) a Mercosur országok (például Brazília) olcsó baromfitermékeivel** is. A román kormányzat EU-tagként már csak indokolt esetben hozhat állategészségügyi intézkedéseket egyes földrajzi régiókból származó termékekkel szemben.

A romániai baromfiágazat fejlődését elősegítik a nagyüzemi szinten koncentrált termelési méretek, a szükség esetén könnyen beszállítható, nagy mennyiségű kukorica és szója, valamint a baromfihús-termékek iránti növekvő fizetőképes kereslet. Ugyanakkor a felfutó bioetanolgyártás problémát okozhat a takarmányellátásban. Romániában még magas az ára a saját fogyasztásra előállított baromfiféléknek, azonban a kiskereskedelmi láncok térnyerésével a háztáji termelés visszaszorulására lehet számítani, ezzel párhuzamosan nő a szerepe az iparszerű baromfihús-termelésnek.

Az EU tagállamai közül a **madárinfluenza járvány** a legnagyobb visszaesést a román baromfiágazatban okozta, így egy esetleges újabb járvány a jövőben újfent kedvezőtlenül érintheti az ágazat szereplőit.

A csatlakozást követően a romániai baromfi piac megnyílt a magyar termékek előtt, ugyanakkor megjelentek az EU fejlett baromfivertikummal rendelkező országok termékei is, amelyek komoly versenyt támasztanak a magyar termékeknek. **Magyarország nem tölt be fontos szerepet Románia baromfihús-piacán**, ami a magyarországi magas feldolgozó értékesítési árakkal magyarázható. Magyarország csirkehús-termékeivel nem igazán versenyképes a romániai piacon, azonban a hazai víziszárnyas-termékeknek komoly felvevő piaca lehet a jövőben Románia, mivel a fizetőképes kereslet növekedésével a fogyasztók már a magas hozzáadott-értékű, szofisztikáltabb termékeket is keresik. Így a magyar feldolgozók a jövőben esetleg a magasan feldolgozott, különleges termékkel jelenhetnek meg a romániai piacon.

6. Juhágazat

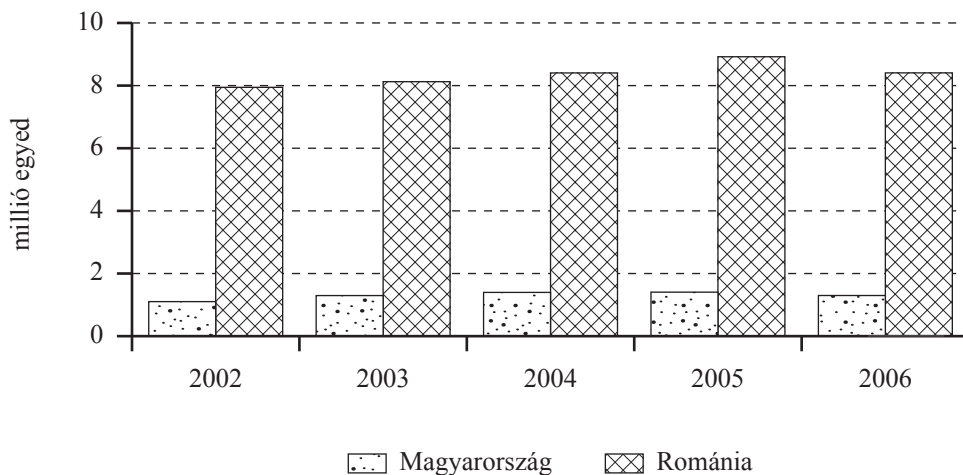
A romániai és magyarországi juhászat egymás legnagyobb versenytársai a kelet-mediterrán térségben. Az exporttermék megegyezik, mindkét ország jellemzően élő bárányt szállít. Az ipari jellegű feldolgozás sem Romániában, sem Magyarországon nem jellemző. A két ország juhászata között a leglényegesebb eltérés, hogy míg Magyarországon a juhhús és az egyéb juhászati eredetű termékek fogyasztása elhanyagolható, addig **Romániában a juhhúsnak és a juhtejből készült termékeknek sokkal fontosabb szerepe van a fogyasztásban.** Ebből következően a juhhústermelés és a juhvágások száma jóval nagyobb Romániában. A juhhús és egyéb juhászati termékek szinte kizárólag a termelők által történő közvetlen értékesítése okozza az egyik legnagyobb problémát a román mezőgazdaság számára az EU-csatlakozás után. A közvélemény és média **az integráció egyik, ha nem a legnagyobb vesztesének tartja a juhászatot, nem csak gazdasági, hanem kulturális, társadalmi és tradicionális szempontból is.** A romániai juhászat kényszerű átstrukturálódása nehezítheti a magyar báránnyexport helyzetét.

6.1. Állatállomány és termelés

Románia juhállománya a csatlakozást megelőző években **8-8,5 millió** között változott, 2006-ban némi csökkenést mutatva (29. ábra). A Román Mezőgazdasági Minisztérium becslése alapján 2007-ben a juhállomány növekedett, mintegy 8,8 millió egyed telt ki. A 7,6 millió romániai anyajuhállomány 99,8%-a magántulajdonban volt 2004-ben. Magyarországon ugyanakkor folyamatosan emelkedett a juhlétszám egészen 2005-ig, majd 2006-ban valamelyest csökkent, ez a csökkenés a 2007. augusztus 1-jei KSH gyorsjelentés alapján (1285 ezer egyed) tovább folytatódik.

29. ábra

A juhállomány alakulása Romániában és Magyarországon (2002-2006)

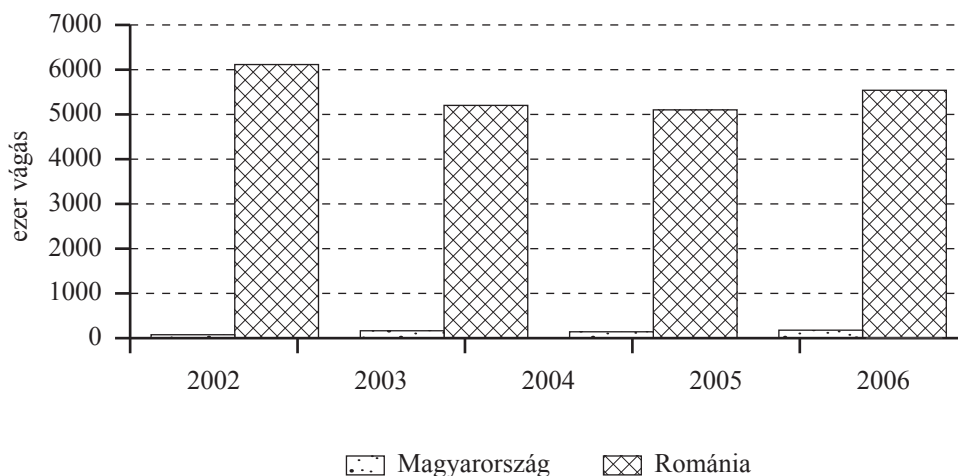

Forrás: KSH és MAFRD [2007]

Magyarországon még az egyébként alacsonyabb egyedszámhoz képest is elhanyagolható – tartósan 200 ezer alatti – a juh- és kecskevágások száma. Ezzel szemben Romániában **az éves bárányletszám átlagosan mintegy 60-75%-val egyenlő számú vágást** (5-6 millió) **hajtanak végre**. Romániában jellemzően maguk a juhászok vágják le és értékesítik – szinte kizárólag a hazai piacon – termelésük meghatározó részét. A 2003-2006 közötti időszakban a statisztikailag kimutatott vágások számának nagymérvű ingadozása is feltehetően erre vezethető vissza. Egyrészt ugyanis nehéz nyomon követni a nem vágóhídi vágásokat, másrészt, mivel ez teljesen rugalmas formája az értékesítésnek, és jószerivel csak az aktuális kereslet kielégítésére törekednek (nem termelnek a hűtőházak számára), egyik évről a másikra számottevően változhat a levágott állatok száma. Az ingadozások ellenére megállapítható azonban, hogy a vágások száma növekvő tendenciát mutat (30. ábra).

30. ábra

A juhvágások alakulása Romániában és Magyarországon (2002-2006)

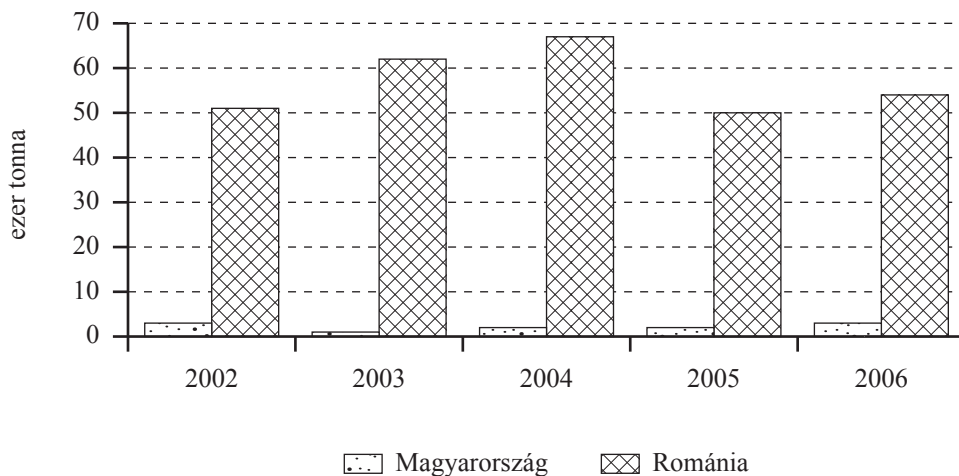
Forrás: FAO [2007]

Hasonló eltérés tapasztalható a juh- és kecskehústermelésben is. Míg Magyarországon a bányók 90-95%-át élőállatként exportálják, Romániában ez az arány jóval alacsonyabb, hiszen a juhok meghatározó részét levágják.

Ezzel magyarázható, hogy a magyarországinál 5-6-szor nagyobb juhállomány mellett a juhhústermelés 20-50-szer nagyobb Romániában. Az elmúlt években a különbség egyértelműen kimutatható, a **romániai juhhústermelés 2006-ban 53 900 tonna volt**, szemben a magyarországi néhány ezer tonnával (31. ábra).

A MAFRD adatai alapján a juhok átlagos vágási súlya a 2002-2006 közötti időszakban 18-28 kg/egyed között mozgott, az utóbbi években csökkenést mutatva. A vágósúly 2007-ben várhatóan mindössze 20 kg lesz Romániában. Ehhez hasonló statisztikai adatokat Magyarországon hivatalosan nem közölnek.

A juhhústermelés alakulása Romániában és Magyarországon (2002-2006)

Forrás: FAO [2007]

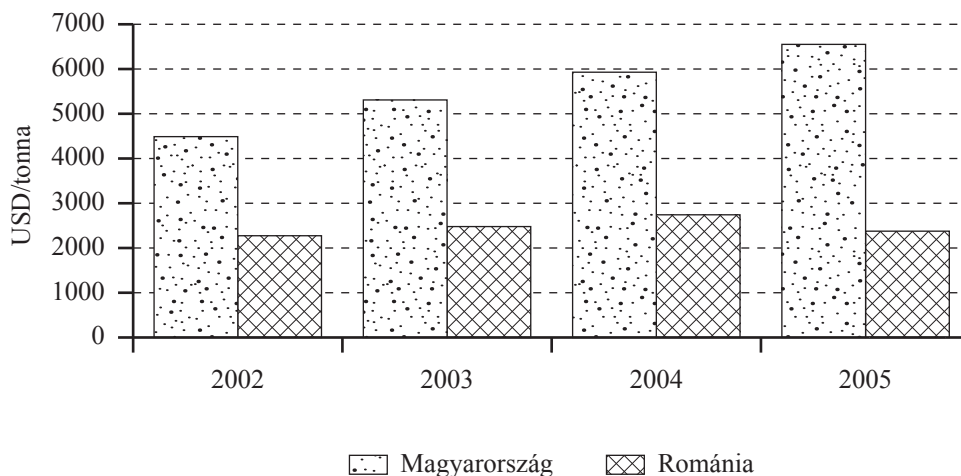
6.2. Árak alakulása

Románia 2007 első felében még **nem adott jelentéseket a juhfelvásárlási árakról** az EU-nak – pedig a közösségi szabályozás erre kötelezte –, így hivatalos uniós statisztika nem állt rendelkezésünkre. A FAO kevésbé megbízható árstatisztikája szerint a termelői felvásárlási árak szinte folyamatosan emelkedtek (dollárban kifejezve) az elmúlt években mindkét országban, de a magyarországi árak jóval magasabbak voltak a romániaiaknál (32. ábra). Ez főleg azzal magyarázható, hogy a magyarországi termelők szinte csak exportra termelnek, míg a romániai juhászok termelésük meghatározó részét a belpiacon értékesítik.

Az exportárakat vizsgálva is megállapítható eltérés a magyar árak javára, igaz, a különbség jóval kisebb mértékű. A COMTRADE adatbázis alapján az élőjuh (HS 010410) magyarországi exportátlagára (exportérték osztva az exportált mennyiséggel) 2006-ben 41%-kal volt magasabb a romániai exportárnál, vagyis **tonnánként mintegy 1 000 dollárral többet fizettek a Magyarországról érkező juhokért**. Ez nem csak a szállítási távolsággal, hanem a tartástechnológiai különbségből adódó eltéréssel is magyarázható. Ugyanis az olaszországi fogyasztók a világosabb színű húst részesítik előnyben, ami a takarmányozott állatokra jellemző, szemben a legeltetéstől sötétebb húsú állatokkal.

32. ábra

**A bárányhús árának alakulása Romániában és Magyarországon
(2002-2005)**

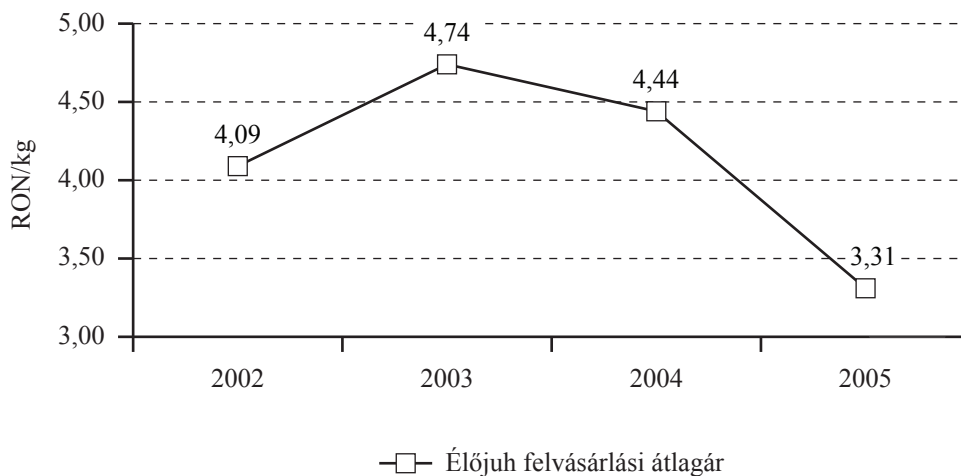

Forrás: FAO [2007]

A román statisztikai hivatal adatai alapján a juhfelvásárlási árak az évtized elején növekedtek, majd új lejtben kifejezve 2004-ben és 2005-ben csökkentek. E tendencia kialakulásához nagyban hozzájárult a fizetőeszköz 2004 óta tartó folyamatos erősödése az euróhoz képest. A Román Nemzeti Bank adatai szerint az átlagárfolyam 3,62 lej/euró volt 2005-ben, vagyis az élőjuhok felvásárlási átlagára nem érte el az 1 eurót kg-ként (33. ábra).

33. ábra

**Élőjuh felvásárlási átlagárak alakulása Romániában
(2002-2005)**

Forrás: NIS [2006]

6.3. Termelési szerkezet

A 2005. évi romániai mezőgazdaság-szerkezeti összeírás alapján **Romániában 486 526 gazdálkodó tartott juhot**, ebből 486033 volt az egyéni gazdálkodó és mindössze 493 a gazdasági társaságok száma, vagyis az utóbbiak részaránya elhanyagolható. A gazdaságok háromnegyede kevesebb mint 10 állatot tartott (az EU-ban a közvetlen támogatás feltétele legalább 10 egyed), míg legalább 10 állata alig 3%-uknak volt (22. táblázat).

22. táblázat

A román juhtartó gazdaságok és anyajuhállomány méret szerinti megoszlása (2005)

Méret kategória	1-9	10-99	100-499	500 felett	Összesen
Gazdaságok száma	355 461	116 999	13 057	1 009	486 526
Gazdaságok részaránya (%)	73,1	24,0	2,7	0,2	100,0
Egyedek száma	1 494 921	2 685 384	2 527 917	896 203	7 604 425
Egyedek részaránya (%)	19,7	35,3	33,2	11,8	100,0

Forrás: NIS [2006]

A román statisztikai hivatal által kimutatott anyajuhlétszám meghaladta a 7,6 milliót 2005-ben, ebből csak kevéssel több mint 172 ezer egyed, vagyis a teljes állomány mindössze 2,3%-a tartozott a gazdasági szervezetekhez. E szempontból hasonló a két ország juhászata, hiszen Magyarországon a juhállomány döntő része (86,5%-a), a Magyar Juhtenyésztő Szövetség (MJSz) 2006. évi jelentése alapján az egyéni gazdálkodóknál található.

A **romániai juhállomány közel 20%-a** a közvetlen támogatás szempontjából oly fontos határértéket képező **10 egyednél kevesebbet tartó gazdaságokban** volt 2005-ben. E tekintetben egyértelmű a különbség a két ország között: Magyarországon 2007-ben gyakorlatilag a teljes állomány (99,83%) olyan gazdaságokban található, ahol 10 egyednél többet tartanak, így közvetlen támogatásra (nemzeti kiegészítő támogatások) jogosultak (21. táblázat). Valószínűsíthető, hogy 2006-ban valamelyest változott a helyzet Romániában, hiszen a csatlakozás előtt Magyarországon is tapasztalható volt a törekvés a támogatáslelítés maximalizálására.

Míg Romániában a juhállomány 45%-a tartozott a 100 egyednél többet tartó gazdaságokhoz 2005-ben, Magyarországon ugyanez a mutató 85% volt 2006-ban. A hazai állomány 37%-a az 500 egyednél több tartó gazdaságoknál volt, amelyek az összes juhtartó 6%-át tették ki, szemben 11,8%-os részesedéssel az állományból és 0,2%-os részesedéssel az üzemek számából Románia esetében. Összességében tehát megállapítható hogy a magyarországi juhászat koncentráltabb.

Az egyszerűsített kifizetési rendszerben kulcskérdés a kérődő ágazatok, így a juhászat számára is, hogy a gazdálkodók rendelkeznek-e földterülettel. Romániában a juhtartók helyzete viszonylag kedvező, hiszen **több mint 80%-uk rendelkezik legalább egy hektár földterülettel**, ami a SAPS és közvetve a nemzeti kiegészítő támogatási jogosultság feltétele (23. táblázat).

A román juhállomány mezőgazdasági terület szerinti megoszlása (2005)

Földterület	0-0,3	0,3-1	1-10	10-100	100 felett	Összesen
Gazdaságok száma	28 446	62 133	360 114	34 465	1 368	486 526
Gazdaságok részaránya (%)	5,8	12,8	74,0	7,1	0,3	100,0

Forrás: NIS [2006]

Magyarországon a juhászok helyzetét nehezíti, hogy bár a juhtartó gazdaságok nagy részéhez rendelhető rét- legelőterület, ennek meghatározó része, az MJSz adatai alapján a teljes juhok által hasznosított gyepterület mintegy 50%-a bérlemény (Romániáról hasonló adat nem áll rendelkezésünkre). Mivel a közvetlen támogatások meghatározó része jelenleg és a jövőben is területi alapon kerül kifizetésre, e támogatások jelentős hányada a magas bérleti arány miatt nem a földet használó juhászoknál, hanem a földtulajdonosoknál jelentkezik jövedelemként.

6.4. Feldolgozóipar és a termelés koordinációja

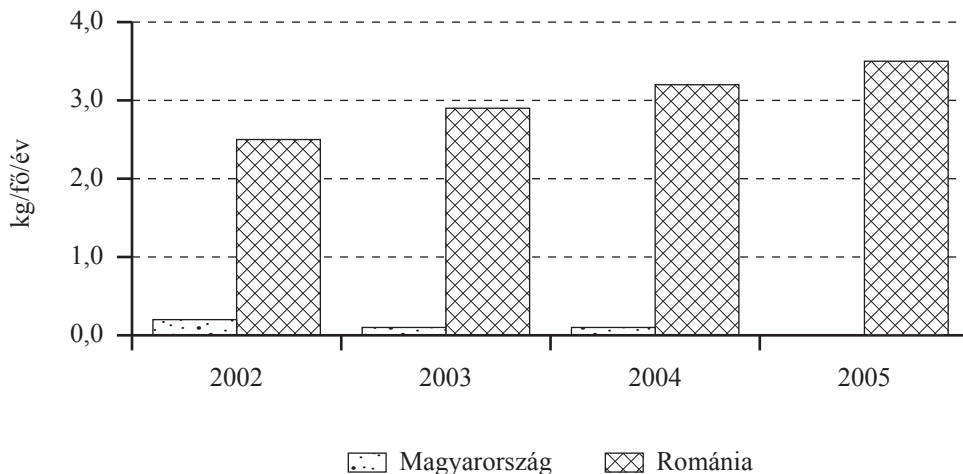
A feldolgozóipar helyzete a két országban hasonló. **Szervezett, nagy kapacitású feldolgozó üzem jelenleg nem működik egyikben sem.** Magyarországon ugyan létezik nagykapacitású, juhok vágásra alkalmas vágóhíd, ez azonban nem vág, mert az olasz tulajdonosnak nem érdeke az üzemeltetés – Olaszországban ugyanis a kiskereskedők az élő állatot preferálják.

Romániában a termelők jellemzően közvetlenül értékesítik bány- és birkahúst a fogyasztóknak vagy a kereskedőknek. A feldolgozóiparnak még a juhtejből készült termékek esetében sincs jelentős szerepe, e területen is jellemző a termelők és fogyasztók közvetlen kapcsolata. A romániai juhászat irányítói, integrátorai a kereskedők, akik összefogják a vertikumot és szervezik a termelést.

6.5. Fogyasztás

Romániában a **juh- és kecskehús fogyasztás** az összes húsfogyasztás mintegy **5%-ára** tehető. Magyarországon a juh- és kecskehús fogyasztás aránya még az 1%-ot sem éri el. Az abszolút számokat vizsgálva is ugyancsak nagy az eltérés a két ország között. Míg Romániában az elmúlt években 2-3 kg/fő között alakult a juh- és kecskehús fogyasztás, és folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, addig Magyarországon még becsülni is nehéz, mert – amellet, hogy minimális a belföldi kereslet – a KSH a juh- és kecskehús fogyasztást a lóhús fogyasztással összevonva közli. E különböző húsféleségek összesített fogyasztása is csak legfeljebb 0,3-0,4 kg között alakult az elmúlt években, ráadásul folyamatosan csökkent (34. ábra).

Az egy főre jutó juh- és kecskehús fogyasztás alakulása Romániában és Magyarországon (2002-2005)

Forrás: FAO [2006]

A legnagyobb különbség – és Magyarország szempontjából ez egyben a legnagyobb probléma is – a **fogyasztási szokásokban** keresendő. Romániában a juhhúsból készült termékek fogyasztása egész évben megszokott, főleg vidéken: több olyan tradicionális esemény van, amihez juhhús fogyasztás párosul, de elég csak a mindenhol kapható *mititei*-re gondolni.

Ezzel szemben Magyarországon a húsvéti bárányon kívül nincs hagyománya a juhhús fogyasztásának; csak nagyon kevés étteremben szolgálnak fel bárányt vagy egyéb juhhúsból készült ételt. Ahol viszont juh- vagy bárányhús kapható, ott általában ez a legdrágább húsféle. Nem meglepő tehát, hogy viszonylag kevesen vannak, akik nemcsak hogy szívesen fogyasztják, de meg is tudják fizetni ezek árát. A Magyarországi kereskedelmi láncok és más kiskereskedők csak elenyésző mennyiségben (például a Cora 7 áruházában évente mindössze néhány tízezer kg-t) vagy egyáltalán nem forgalmazznak juhhúst [Vadász, 2007]. Az ágazat szereplői és szakmai szervezetei, szövetségei véleménye alapján a magyarországi juhászat helyzetének javításában a legfontosabb feladat a hazai juhhús fogyasztás növelése.

Romániában az EU-csatlakozás „mellékhatásaként” szigorodó állatjóléti és higiéniai, valamint élelmiszerbiztonsági követelmények miatt a közvetlen értékesítés gyors visszaszorulása várható, a fogyasztás már rövidtávon csökkenhet, ugyanakkor a fogyasztói ár valószínűleg emelkedik. Egy rövid átmeneti időszakot követően, megváltozott piaci struktúra mellett – a hasonló kultúrájú és életvitelű országok (például Görögország) húsfogyasztási szokásaiból kiindulva – ismét nőhet a juhhús fogyasztás.

Az Európai Unióban a juhhús fogyasztás viszonylag stabilnak tekinthető, egy fő átlagosan évi 2,9 kg juhhúst fogyaszt el [Thuróczy, 2007]. A juhhús fogyasztás meghaladja a termelést, **az EU tartósan nettó juhhúsimportőr.**

6.6. Külkereskedelem

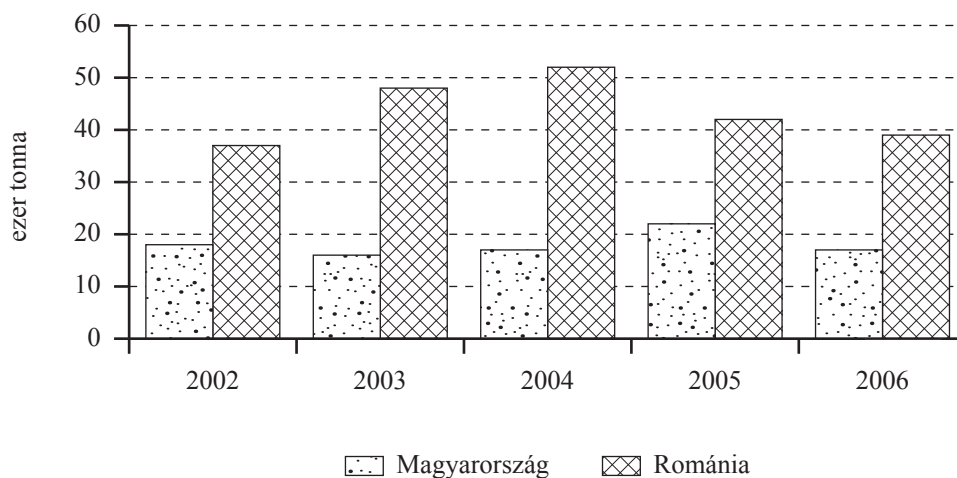
Az Európai Unió önellátottsága juhhúsból 80% körüli. Ebből arra következtethetünk, hogy a közösség azon tagállamainak, ahol a termelés meghaladja a belsőfogyasztást, viszonylag biztos piacot jelentenek azon tagállamok, ahol a kereslet nagyobb, mint a kínálat. Ugyanakkor a növekvő új-zélandi beszállítások (300 ezer tonna élőjuh húsegyenértékre átszámítva) minden tagállami exportőr számára komoly konkurenciát és fenyegetést jelentenek [Thuróczy, 2007].

A statisztikák vizsgálata előtt érdemes megemlíteni, hogy a juhhús (bárány) kereskedelemben a „bejárattott” kapcsolatok, a szofisztikált, hosszú évekre visszanyúló **együttműködés**, a **bizalmi tőke** meghatározó szerepet játszanak. Önmagában csak az alacsony árral egymás régi piacait meg- és elhódítani szinte lehetetlen – évekig nem is volt ilyen jellegű változás a két ország juhexportjában: Magyarország Olaszországba, **Románia Görögországba és Olaszországba szállított**. (Előfordult, hogy a romániai bárányokat Magyarországon hizlalták tovább, és utána exportálták). Ebbe az állóvízbe hozott változást a 2005. év, egyrészt mivel az EU-csatlakozás következményeként számunkra elérhetővé vált az addig hagyományosan román exportpiacnak számító Görögország, másrészt egy rosszul sikerült – és később meg is szüntetett – **exportengedélyezési szabállyal Románia saját juhexportja meghatározó részét hozta nehéz helyzetbe körülbelül félévre**. Az így keletkezett **résbe hatolt be a magyar juhexport**, és bár azóta **némileg visszaesett** Görögországba irányuló kivitelünk, **beszállítói pozíciónk megmaradt**.

Az exportstatisztikát vizsgálva megállapítható, hogy az ezredfordulót követően évről évre folyamatosan nőtt a romániai juhexport volumene, egészen 2004-ig. E folyamat tört meg 2005-ben, és esett vissza a kivitel mintegy 20%-kal. Ezzel szemben az évtized első éveiben még stagnáló magyar kivitel 2005-ben zárta a legjobb évet (35. ábra). A magyar juhexport 2006-ban a szokásos 16-18 ezer tonnás mennyiségre csökkent.

35. ábra

Románia és Magyarország juhhúsexportja (2002-2006)

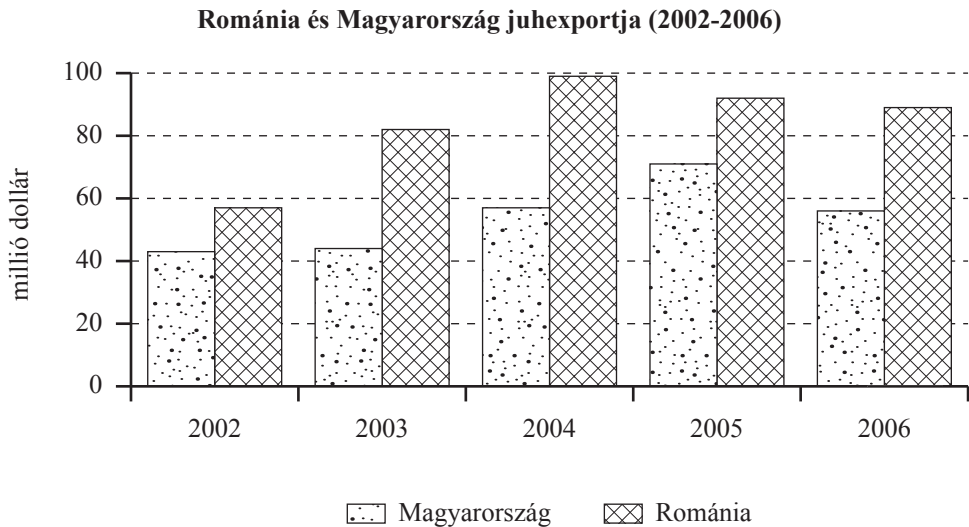

Forrás: Comtrade [2006]

A két ország kivitelének értéke között a különbség egyértelműen kisebb, ami a magyarországi juhexport magasabb áraival magyarázható. Az exportár egyik legfontosabb tényezője a földrajzi távolság, az olasz felvásárló ugyanis hasonló összeget fizet a saját telephelyére leszállított magyarországi és romániai bárányért. A romániai árut 400-800 km-rel távolabbról kell odaszállítani, és megközelítőleg ennyivel alacsonyabb a termelőnek fizetett felvásárlási ár. A 2005. évben az export értékében is megfigyelhető a törés, még ha az nem is olyan mértékű, mint a mennyiség esetében (36. ábra).

36. ábra

Forrás: Comtrade [2006]

Románia juhexportja **40-50 ezer tonna** és **60-100 millió dollár** között változott az elmúlt években. A magyarországi export volumene ennek fele-harmada (16-22 ezer tonna), míg értéke 54-77%-a volt a romániaiak. Vagyis, abszolút értelemben, Magyarország exportóri „súlya” körülbelül csak fele akkora, mint Romániáé, az állományhoz viszonyítva azonban jóval nagyobb a különbség fordított irányban. Románia kétségtelen előnye, hogy főbb exportpiacai is diverzifikáltabbak, így rugalmasabban képes reagálni a piaci változásokra, mint Magyarország.

Az exporttal kapcsolatban ki kell emelni, hogy az élőállatok szállítása a szigorodó közösségi szabályok miatt egyre nehezebb és költségesebb. Egy kamionba 700 élőállat rakható, ami András [2007] szerint az optimális, és még az állatok számára is „kényelmes” létszámnak csak mintegy 80%-a. A szállítási kapacitás kihasználatlanságának következménye a nagyjából 20%-kal magasabb fajlagos szállítási költség. Tovább növeli a költségeket, hogy 8 óránként pihenőt kell tartani, és 30 óra szállítás után 24 órára le kell hajtani az állatokat a kamionról.

A közeljövőben az EU várhatóan a hőmérséklet relatív páratartalmának optimalizálását is előírja a szállítójárművekben, ami újabb költségnövelő tényező. **Hosszútávú stratégiai célunk, hogy élőjuhexportunkat magasabb hozzáadott-értékű juhhúsexporttá alakítsuk át.**

A juh- és juhhúsimport mindkét országnál elhanyagolható. Magyarországra Romániából érkezik csekély számú élőjuh, de ezek döntő többségét továbbhizlalás után exportálják.

6.7. Piacszabályozás

Bár Romániában a csatlakozást megelőző években is léteztek a juhágazatot érintő támogatási formák, ezek hatása gyakorlatilag elhanyagolható volt. A támogatások feltétele 2003-2005 között a 30 kg-os vágósúly volt, amit csak kevés állat ért el, így kevesebb mint az állomány 1%-a részesült termelői támogatásban.

A csatlakozást követően alapvetően megváltozott a helyzet a támogatások terén. Románia a juhágazat esetében él a **nemzeti kiegészítő támogatás** lehetőségével és anyajuhonként 25 lej közvetlen támogatást nyújt a termelőknek, ami 2007 szeptemberi árfolyamon **7,4 euró/egyed** szubvenciót (a közösségi támogatás 35%-a) jelent. Ez 0,8 euróval magasabb a 2007-ben Magyarországon igényelhető támogatási összegnél, ami a SAPS-korrekciónak köszönhetően magyarázható [Mezőszentgyörgyi, 2007]. Ugyanakkor Magyarországon a juhászok 2007-ban anyajuhonként még 650 forint „de minimis” támogatásban részesülnek, de termelőnként az összes támogatás nem haladhatja meg a 245 ezer forintot (vagyis maximum 367 anyajuhra vehető igénybe) [Kukovics, 2007]. Emellett az egyszerűsített kifizetés egy hektárra jutó összege Magyarországon magasabb, így a földterülettel rendelkező juhtartók közvetett támogatottsága nálunk nagyobb.

A nemzeti kiegészítő támogatás mellett Romániában a csatlakozás előtt is voltak speciális, nem közvetlen termelői támogatásnak számító szubvenciók, amelyek közül néhányat a csatlakozást követően is megőriztek és továbbra is igényelhetik a romániai juhtartók. Ezek a következők:

- Törzskönyvezésre: 3,68 RON/egyed;
- Hímivarú állat teljesítményvizsgálatára: 50 RON/egyed;
- Gyapjúra: 0,5 RON/egyed;
- Báránybőrre: 1 RON/egyed;
- Juhhúsrá: 0,8 RON/egyed.

6.8. Piaci kilátások

A **juhászatot** az EU-csatlakozással jelentkező problémák miatt az integráció egyik **legnagyobb vesztesének tartják Romániában**. Ennek nem a támogatási rendszer változása – ami Magyarországon a legfontosabb szempont a csatlakozás értékelésekor – hanem az élelmiszerbiztonsági és higiéniai követelmények szigorodása az oka. Románia hagyományos juhtartó ország, komoly fogyasztási tradíciókkal, amibe a juhhús mellett a juhtejből készült termékek is beleértendők. Ez a már kialakult és régóta működő szokásrendszer az, amit a szigorú szabályok átírtak/átírnak. Az eddig hagyományosan közvetlen vagy legalábbis a feldolgozási fázist kihagyó kapcsolat a termelő és fogyasztó között egyre nehezebben tartható fent. Mivel a fogyasztás szinte egésze a csatornán keresztül folyt, rövidtávon a fogyasztás visszaesése valószínűsíthető, amíg az új jogszabályoknak megfelelő struktúra kialakul és megszilárdul. Ugyanakkor mivel a kereslet adott – hiszen a növekvő jövedelmeknek köszönhetően a fogyasztás nő az elkövetkező években – viszonylag gyors alkalmazkodás várható, így közép távon biztosan nem lesz szignifikáns visszaesés a termelésben.

Az átalakulási folyamat a következő egy-két évben problémát okozhat a magyar juh-tartóknak és -kereskedőknek. Mivel **a közvetlen értékesítési csatornák beszűkülnek Romániában, és a kapcsolatok átalakulnak** a teljes élelmiszerláncban, a pillanatnyilag jelentkező többlet levezetésének legegyszerűbb és legkézenfekvőbb módja az **export**. Feltéve, hogy a román juhkereskedők képesek kihasználni az egységes belső piac kínálta lehetőséget, azt, hogy gyakorlatilag korlátozás nélkül szállíthatnak a közösségen belül. Az bizonyos, hogy a közeljövőben is egymás legnagyobb vetélytársai leszünk az olasz és görög piacokon.

Összefoglalás

A tanulmány megírásának két alapvető célja volt: egyrészt annak a bemutatása, hogy a főbb állattenyésztési ágazatok, valamint a takarmánytermelés helyzete és piacszabályozása milyen volt Romániában az uniós csatlakozás előtti néhány évben és a közvetlenül azt követő időszakban; másrészt annak vizsgálata, hogy a magyar állattenyésztésre milyen hatással lehet Románia uniós tagsága rövid- és középtávon. Olyan – sokakat foglalkoztató – kérdésekre kerestünk választ, mint például: **nyílnak-e új piacok a magyar állattenyésztés termékei számára Romániában**, hiszen csatlakozásuk óta egyre fontosabb piacunk. Esetleg fordítva, **jelenthetnek-e fenyegetést, konkurenciát a romániai termékek a magyar piacra**. Továbbá változik-e exporttermékeink pozíciója legfontosabb piacainkon Románia uniós csatlakozásával.

Románia 2007. január 1-jétől az Európai Unió tagállama, az egységes belső piac része. Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékei szabadon áramolhatnak az EU más tagállamaiba, ugyanakkor megszűnt piacvédelme, vagyis a közösségi, közöttük a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek korlátozások nélkül exportálhatók Romániába. Az uniós csatlakozással Romániában is hatályba lépett a Közös Agrárpolitika, aminek egyik hozadéka, hogy a romániai gazdák is részesülnek uniós közvetlen és vidékfejlesztési támogatásokban.

A csatlakozás előtti időszakban Románia gazdasági fejlődését dinamikus gazdasági növekedés, a nettó közvetlen külföldi beruházások beáramlásának emelkedése és erőteljes euró-konvergencia jellemezte. A romániai konvergencia-programban leírtak szerint az euró bevezetéséig 5-6%-os éves **gazdasági növekedés** várható, aminek fő komponense a **belső fogyasztás élénkülése**, valamint a **külföldi befektetések növekedése**.

A mezőgazdasági termelés átlagosan 11% körüli részesedése a román bruttó hazai termék-előállításban magasanak számít a fejlett országokhoz viszonyítva. Az Európai Unióban példátlanul magas, 30%-ot meghaladó **mezőgazdasági foglalkoztatottság** jelzi, hogy Romániában még mindig igen jelentős az önálló gazdaságok száma. A **román mezőgazdaság támogatottsága** a 1990-es évek végétől egészen az EU-csatlakozásig viszonylag magas volt, nem érte el azonban a közösségi támogatottsági szintet. A közvetlen támogatások kifizetésére az egyszerűsített kifizetési rendszert (SAPS) vezették be, nemzeti kiegészítő támogatásokkal. A közvetlen kifizetésekre jogosult referencia terület 7,01 millió hektár, amely tartalmazza az egy hektár feletti szántóterületet, az állandó gyepeket, a szőlő- és gyümölcs-ültetvényeket, valamint a családi kerteket. Mindezek alapján Romániában a SAPS-rendszer keretében mintegy 50 euró/hektár támogatás kerül kifizetésre.

A csatlakozás előtti években az EU-ba irányuló **román agrárexport** dinamikus növekedése volt megfigyelhető, ami elsősorban a kedvező konjunktúrának, kisebb mértékben a javuló versenyképességének volt köszönhető. Utóbbi a hús és húskészítmények, tejtermékek és tojás, gabona és gabonakészítmények, olajos magvak, valamint textilrostok kivitelét jellemezte. Ezzel szemben az állati takarmányok, a halak, italok, valamint növényolajok és zsírok esetében romlott Románia versenyképessége.

A **takarmánytermelés** fejlődésének legfőbb akadályai a szétaprózódott birtokstruktúra, az agrárágazatból megélni kényszerülő népesség magas száma és aránya. A csatlakozást követően ez a szerkezeti struktúra még sokáig fennmaradhat, hiszen a háztáji és kisüzemi állattartó gazdaságok szerepe továbbra is jelentős lesz azokban a térségekben, ahol az állattenyésztés fejlesztésére nincsen lehetőség. A gabona- és olajnövény-termelésben a közvetlen

kifizetések által emelkedő bevételek hatására a ráfordítások növekedésére lehet számítani, ez a többlet műtrágya- és növényvédőszer-felhasználás 1-2 millió tonnás termésvövedéket is hozhat.

Gabonafélékből a nagy hozamingadozások miatt Románia esetenként jelentős behozatalra szorul, több év átlagát tekintve viszont önellátónak tekinthető, sőt, jobb éveket exportál is. Középtávon folyamatos, stabil exportóri pozícióra nem lehet számítani, kivéve a jó minőségű kenyérgabona esetében. Jelentősebb mennyiségű magyar gabona kivitele olyankor esedékes, amikor komolyabb hiány keletkezik Romániában. Említést érdemel a tiszavidéki és tiszántúli gabonatermelők, valamint a partiumi és erdélyi gabonafelvásárlók közötti regionális (határmenti) kereskedelem, ami évek óta jól működő kapcsolatnak bizonyul, és a csatlakozást követően várhatóan tovább erősödik. Az olajnövények ipari feldolgozása Romániában egyre jelentősebbé válik, a napraforgó esetében az export inkább a feldolgozott termék, napraforgóolaj irányába tolódik el. A növényolaj-gyártás melléktermékeként mind nagyobb mennyiségben keletkező magas fehérjetartalmú darák az egyébként még kevés fehérjét felhasználó a takarmányozásban hasznosíthatók.

Hosszabb távon a KAP általában javíthatja a román mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek versenyképességét, de számolni kell azzal, hogy az uniós versenytársaknál magasabb költséggel előállított termékek kiszorulhatnak a piacról. Ez főként az érzékenyebb ágazatoknál (például sertés-, vágócsirke- és tejtermelés) következhet be, ami a gabonafélék takarmányozásának csökkenésével jár. Az állattenyésztés versenyképességét veszélyezteti a bioüzemanyag-előállítás várható felfutása, ami a takarmánygabonák ára ellenében az alacsony bérköltségek és szállítási költségek miatt a szomszédos, tenger nélküli országokkal szemben jelentős logisztikai előnye van Romániának. A konstancai kikötő infrastruktúrális fejlesztése révén a tengeri szállítás erőteljes bővülése várható, a hamburgi kikötő versenytársává válhat és az export mellett lehetőséget ad pl. a szójadara és a kukorica olcsóbb behozatalának.

A romániai **tejágazatban** már a csatlakozás előtti években érzékelhető volt, hogy mind a termelési, mind a feldolgozási fázisban felgyorsult a strukturális átalakulás. A tejtermékek romániai piaca 2006-ban nagymértékben bővült, és az elkövetkező években a fogyasztás növekedése és szerkezeti változása (a saját felhasználás és közvetlen értékesítés visszaszorulása) tovább erősíti ezt a tendenciát. Mindez ösztönzőleg hat a jelenleg még szétaprózott és felesleges kapacitásokkal küszködő romániai tejjápar átalakulására. Kérdéses azonban, hogy a feldolgozó szektor átalakulását mennyire hátráltatja a még nagyobb strukturális problémákkal szembesülő tejtermelés. Az elaprózott termelési szerkezet, az állomány gyenge genetikai minősége, a tej minőségi problémái rövidtávon megoldhatatlan problémát jelentenek, orvoslásuk beruházásokat igényel. Magyarországnak a jövőben is lehetősége lehet arra, hogy tejfeleslege egy részét Romániában helyezze el. Igaz, kivitelünket erősen befolyásolja a Ft/€, illetve a Ft/RON árfolyam alakulása is. A tejtermékek esetében már kevésbé kedvezőek számunkra a romániai exportkilátások, hiszen nálunk sokkal versenyképesebb tejtermék-előállítással rendelkező uniós országok versengenek egymással az ottani piacért. Romániai tejtermék-ellátásában Magyarország inkább a hazánkban is jelenlévő külföldi nagyvállalatok regionális munkamegosztásából adódóan vehet részt.

A csatlakozást követően – hasonlóan Magyarországhoz – a romániai **sertéságazatban** is felgyorsulhatnak a racionalizálódási folyamatok. A jövőben várhatóan csökken a szerepe

a háztáji sertéstartásnak, noha a sertéshús-fogyasztás több mint fele házi vágásból származott 2006-ban. A romániai sertéságazatnak is meg kell felelnie az EU környezetvédelmi és állatjóléti előírásainak. Az ezekhez szükséges beruházások nem növelik a termelés hatékonyságát, azonban az életképesség alapját képezik, így azok a gazdálkodók, akik nem képesek megfelelni a minimális követelményeknek, várhatóan felhagynak árutermelő tevékenységükkel.

A húsparban a feldolgozó üzemek 2009-ig kaptak haladéket az Európai Bizottságtól a közösségi előírások maradéktalan végrehajtására, így várhatóan mind a vágási, mind a készítménygyártási fázisban a piaci szereplők számának csökkenése várható. A koncentráció növekedése tovább fog folytatódni. Jelenleg az öt piacvezető részesedése 40%-os a romániai sertéshúspiacon. Az EU-csatlakozás jelentősen eltérő rövid és hosszú távú hatást válthat ki a romániai sertéságazatban. Annak ellenére, hogy az utóbbi hat évben a sertésállomány és a hústermelés újra növekedésnek indult, Románia sertéshús-fogyasztásának harmadát még mindig importból fedezi. Amennyiben a FAPRI előrejelzési szerint alakul a román sertéshús-behozatal, úgy a magyar sertéshúsnak továbbra is felvevőpiaca marad Románia. Ugyanakkor várható, hogy erősödik a verseny a romániai sertéshúspiacon.

Románia sertésállományának alakulását az elkövetkező években a Smithfield beruházásainak alakulása határozza meg. Terveik szerint – az akár 200 telepig növekvő saját hálózat révén – a sertésállomány ugrásszerűen növekszik majd az elkövetkező években. Az amerikai beruházó nemcsak anyagi tőkét fektet a romániai sertéságazatba, hanem szemléletváltozást is hozhat, mivel beszállítóival hosszú távú szerződéses kapcsolatokat épít ki, hozzájárulva az egész vertikum megerősödéséhez. A Smithfield beruházásai három-négy év múlva valósulnak meg teljes mértékben. Így a román határhoz közel eső magyar területek sertéstartóinak piaci pozíció még kedvezőek, hosszútávon azonban már számolni lehet a román sertéshús-termékek megjelenésére a hazai piacon. Ez súlyos következményekkel járhat az ország keleti felében működő, alacsony hatékonyságú sertéstelepekre nézve.

Az EU-csatlakozással megváltoztak az alkalmazott vámok, így a jövőben nőhet Romániában az EU-tagállamokból származó baromfi-hús-termékek behozatala. A romániai **baromfitartóknak** jóval erősebb versenyben kell helytállniuk, mivel nemcsak a piacvezető német és holland termékekkel kell felvenniük a versenyt, hanem a Mercosur országok olcsó baromfitermékeivel is. A román kormányzat EU-tagként már csak indokolt esetben hozhat állategészségügyi intézkedéseket az egyes földrajzi régiókból származó termékekkel szemben. A csirkehús-fogyasztás bővülését a belföldi termelés nem képes kielégíteni, így Románia csirkehúsból középtávon nettó importőr marad. Beszállítói közül egyre nagyobb részesedéssel bír Brazília.

A csatlakozást követően a romániai baromfi-piac megnyílt a magyar termékek előtt, azonban Magyarország nem tölt be fontos szerepet Románia baromfi-hús-piacán. Magyarország csirkehús-termékeivel nem igazán versenyképes a romániai piacon, azonban a hazai víziszárnyas-termékeknek komoly felvevő piaca lehet a jövőben Románia, mivel a fizetőképes kereslet növekedésével a fogyasztók már a magas hozzáadott-értékű, szofisztikáltabb termékeket is keresik. Így a magyar feldolgozók a jövőben esetleg a magasan feldolgozott, különleges termékkel jelenhetnek meg a romániai piacon.

A **juhászatot** a mezőgazdasági ágazatok közül a csatlakozás egyik legnagyobb vesztesének tartják Romániában, ami nem a támogatási rendszer változásával, hanem az élelmiszerbiztonsági, higiéniai követelmények szigorodásával magyarázható. Románia hagyományos juhtartó ország, komoly fogyasztási tradíciókkal, amibe a juhhús mellett a juhtejből készült

termékek is beleértendők. Ezt a régóta működő szokásrendszert írják át a szigorú közösségi szabályok, amelyek miatt az eddigi, a termelő és fogyasztó közötti hagyományosan közvetlen kapcsolat egyre nehezebben fenntartható. Ennek következtében rövidtávon a fogyasztás enyhén csökkenhet Romániában, a kereslet stabilitása miatt azonban gyors alkalmazkodás várható, így középtávon nem lesz szignifikáns visszaesés a termelésben.

A közvetlen értékesítési csatornák beszűkülése és a kapcsolatok átalakulása Romániában az elkövetkező egy-két évben problémát okozhat a magyar juhtartóknak és -kereskedőknek. Romániai számára a többlet levezetésének legkézenfekvőbb módja az export lesz, így a közeljövőben is egymás legnagyobb vetélytársai leszünk az olasz és görög piacokon.

Summary

Present state of the main livestock production sectors and feed production in Romania

The present paper has two main goals, on the one hand, to present the market development and regulation of the main livestock production sectors and feed production in Romania a few years before and after the Accession, and on the other hand, to analyse the impact of the EU membership of Romania on the Hungarian livestock production on the short and medium term.

We tried to find answers to some frequently asked questions, such as – **can the Hungarian animal products find new markets in Romania**, since this market is getting more and more important for Hungary. Perhaps reversely, **will the Romanian products become competitors on the Hungarian market?** Furthermore, will the export position of the Hungarian products be changed on the most important markets after the Accession of Romania?

Romania has been a Member State of the European Union since January 1, 2007 and is part of the common market. Its agricultural and food industrial products can move freely to the other Member States of the Union and at the same time market protection terminated, that is, the Hungarian agricultural and food industrial products can freely be exported to Romania. By the Accession the Common Agricultural Policy has become effective also in Romania; one of its benefits is that the Romanian farmers can participate in the direct payments and the rural development subsidy schemes.

During the period before the Accession the economic development of Romania was characterized by dynamic economic growth, by the increasing net direct foreign investments and also by the significant Euro convergence. Based on the Romanian convergence programme until the introduction of the Euro the **growth rate** of the economy is expected to reach 5-6%; and this can be implemented mainly by the **increase of internal consumption and foreign investments**.

The 11%-share of the Romanian agriculture in the GDP of Romania is relatively high compared to the developed countries. The **agricultural employment** is outstanding in the Union, that is, 30%, which indicates that in Romania the number of subsistence farms is still very high.

The **PSE value of the Romanian agriculture** was relatively high in the period from the nineties to the Accession but it has not reached the PSE value of the community. For financing the direct payments the SAPS was introduced with the national top-ups. For direct payments the reference area accepted was 7.01 million hectares, including also the arable land over 1 hectare, permanent grass, fruit and wine plantations as well as family gardens. Actually in Romania the amount of subsidy per hectare financed by SAPS is EUR 50.

Before the Accession the **Romanian agricultural export** increased dynamically due mainly to the favourable economic development and also to the improving competitiveness. The latter could be seen in the export of carcass meat and meat products, milk products, eggs, grain and grain products, oil seeds and fibrous plants. On the contrary the competitiveness of animal feed, fish, beverages and vegetable oils and fats decreased in Romania.

The development of **feed production** is hindered first of all by the fragmented property structure, the high number and rate of population forced to make a living from agriculture. Following the Accession this structure will be maintained for a long time since in the future the role of kitchen gardens and small-scale farms will still be significant in the regions where livestock production is not possible. In grain and oil plant production increasing expenditures can be expected due to the incomes increased by direct payments and this will lead to additional fertiliser and insecticide use and to 1-2 million tonne production growth.

In the grain sector due to the large yield fluctuations Romania needs sometimes grain import. However, by regarding the averages of several years the country can be considered as self supplying and in good years it can also export. On medium term a stable export position cannot be expected only in the case of good quality bread-grain. Large volumes of Hungarian grain export are only possible if there is a significant shortage in Romania. It is worth mentioning the regional (cross border) trade between the regions of Tisza and the grain traders of Partium and Transylvania, this relation has been operating well since years and following the Accession will expectably further strengthen. In Romania the industrial processing of oil plants is getting more and more significant and the sunflower export shifts to the direction of the processed product, that is, to sunflower oil. The groats of high protein content, which is the by-product of sunflower processing, is used for feeding; at present only small volumes of feeding stuff containing protein is used. On the long term the CAP may improve the competitiveness of the Romanian agricultural products; however, it has to be taken into account that the products, which are produced by higher production costs than those of the competitors in the EU may be crowded out from the market. This can happen first of all in the sensitive sectors (such as, pig, slaughter chicken, milk products) leading to the decrease of grain used for feeding. The competitiveness of livestock production may be threatened by the expected development of biofuel production which will probably increase significantly the feeding grain prices. In Romania properly organised logistics is lacking, however, it has a strong logistical advantage due to the low wages and transportation costs compared to the neighbouring countries without any harbour. As a result of the infrastructural development of the Constance harbour sea traffic will significantly grow and the harbour may become a competitor of the Hamburg harbour and in addition to the export opportunities the soya and maize import may also become cheaper.

In the Romanian **milk sector** the structural transformation speeded up before the Accession both in the production and processing phases. In 2006 the Romanian market of milk products increased significantly and this tendency will further be strengthened due to growing consumption and structural changes (decrease of own consumption and direct sale). All these require the restructuration of the Romanian milk sector, which is at present fragmented and has surplus capacities. The question is: to what extent can the transformation of the milk processing be hindered by milk production, where there are even more serious structural problems. The fragmented production structure and the poor genetic quality of the livestock are insoluble problems on the short term and to remedy investments are required. In the future Hungary could sell a part of the milk surplus to Romania. The fact is that the export is influenced by the exchange rate of HUF/EUR and HUF/RON. As for milk products the export opportunities are less advantageous for Hungary since other Member States with a more competitive milk processing are competing with each other for the market. Hungary could rather participate in the Romanian milk processing through the regional labour division of the large foreign companies operating also in Hungary. Following the Accession – similar to Hungary – the rationalisation speeded up also in the Romanian **pig sector**. In the future

the role of pig breeding in subsidiary farms will expectably decrease, although in 2006 more than half of the pork consumption originated from household' slaughtering. The Romanian pig sector has to meet also the environmental and animal welfare requirements of the EU. The investments required do not increase the efficiency of production but provide a base for viability. In this way the farmers who are not able to meet the minimum requirements will expectably abandon commercial farming. In meat processing the processors have received derogation up to 2009 for the application of the community regulation, therefore, the number of market players engaged in both slaughtering and meat processing will probably decrease. The concentration will further increase. At present the five market leaders account for 40% in the Romanian pork market. The short and long term impact of the EU Accession on the Romanian pig sector may significantly be different. During the last 6 years the livestock and meat production started to grow again, however, at present still one third of the pork consumption is covered from import. Provided that the Romanian pork import develops in accordance with the FAPRI forecast the Hungarian pork will have a market in Romania. At the same time it can also be expected that the competition on the Romanian pork market will strengthen.

During the next years the pig livestock in Romania will be determined by the investments of Smithfield. They plan to develop rapidly – even through an own network up to 200 plants – in the upcoming years. The American investor will not only invest capital in the Romanian pig sector but will also bring about a conceptional change since it concludes long term contracts with the suppliers strengthening this way the whole sector. The investments of Smithfields will fully be implemented in three-four years. Therefore, the market position of the Hungarian breeders located close to the border are still favourable; however, on the long term the appearance of the Romanian pig meat products on the Hungarian market can be expected. In consequence this might have a negative impact on the low efficiency pig farms in the eastern part of Hungary.

Owing to the EU Accession the tariffs applied have changed, therefore, the poultry import originating from the Member States may increase in Romania. The Romanian **poultry producers** have to be competitive in a more fierce competition since they have to compete with not only the market leading products of Germany and The Netherlands but also with the cheap poultry products of the Mercosur countries. As a Member State the Romanian Government can take animal health measures against the products originating from certain geographical regions only in exceptional cases. The increasing chicken meat consumption cannot be covered from the domestic production and Romania will remain a net importer of chicken meat. The share of Brazil is increasing compared to the share of the other suppliers.

Following the Accession the Romanian poultry market was opened for the Hungarian products but Hungary does not play a significant part in the Romanian poultry market. The Hungarian chicken products are not competitive in the Romanian poultry market, however, Romania could be a significant market for the Hungarian water fowl products in the future. Regarding that the substantial demand will increase in Romania and the consumers will also look for high value added and more sophisticated products. Therefore in the future the Hungarian processors may bring highly processed, special products to the Romanian markets.

From the agricultural sectors **sheep breeding** is considered in Romania one of the greatest losers of the Accession; this is rather due to the strengthening food safety and hygiene requirements of the EU than to the changes of the subsidy schemes. In Romania sheep breed-

ing is a traditional sector; it has a tradition in consumption including also the products produced from sheep milk. This traditional custom has to be changed due to the strict community regulations and it will be more and more difficult to maintain the traditional direct relationships between the producers and the consumers. In consequence the consumption will decrease on the short term in Romania, however, due to the stable demand quick adaptation can be expected and on the medium term the production will not drop significantly.

In Romania the narrowing direct sales channels and the transformed relationships may cause problems to the Hungarian sheep breeders and traders. Export will be the most practical way to channel the surplus, therefore, in the future Hungary and Romania will compete for the Italian and Greek markets in the near future.

Kivonat

A tanulmány megírásának két alapvető célja volt: egyrészt annak a bemutatása, hogy a főbb állattenyésztési ágazatok (tej, sertés, baromfi, juh), valamint a takarmánytermelés helyzete és piacszabályozása hogyan alakult Romániában az Európai Unióhoz történő csatlakozás éveiben; másrészt annak vizsgálata, hogy a magyar állattenyésztésre milyen hatással lehet Románia uniós tagsága rövid- és középtávon.

Románia európai uniós csatlakozása pozitív hatással volt a magyar-román agrár-kereskedelem alakulására, hiszen az eddig sem elhanyagolható mennyiségű áruforgalom nőtt a két ország között. Hosszabb távon a KAP által nyújtott lehetőségek és támogatások általában javíthatják a román mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek versenyképességét, de számolni kell azzal, hogy az uniós versenytársaknál magasabb költséggel előállított termékek kiszorulhatnak a piacról. Vagyis Románia egyrészt fontos piaca lehet a jövőben a Magyarországon megtermelt mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeknek, másrészt bizonyos termékeivel teret hódíthat a magyar piacon. Biztos azonban, hogy agrár-kereskedelmünk Romániával még intenzívebbé válik a jövőben.

Abstract

Present state of the main livestock production sectors and feed production in Romania

The paper has two main goals, on the one hand, to present the development and the market regulation of the main livestock production sectors (milk, pig, poultry, sheep) and feed production in Romania; and, on the other hand, to analyse the impact of the EU membership of Romania on the Hungarian livestock production on the short and medium term.

The EU Accession of Romania had a positive effect on the Hungarian-Romanian agricultural trade; the volume of the trade, which was significant also before the Accession, has increased. On the long term the opportunities and the subsidies could in general improve the competitiveness of the Romanian agricultural and food products, however, it has to be taken into account that due to the high Romanian production costs the competitors could also crowd out the Romanian products from the market. This means that in the future, on the one hand, Romania could become an important market for the Hungarian agricultural and food industrial products but, on the other hand, Romania could also penetrate with certain products into the Hungarian market. It is obvious, however, that the Hungarian-Romania agricultural trade will become more intensive in the future.

Irodalomjegyzék

1. Aligica, P.D.-Dabu, A. [2003]: Land Reform and Agricultural Reform Policies in Romania's Transition to Market Economy. *Eastern European Economics* 41(5): 49-69.
2. András L. [2007]: Jövőkép egy juhkereskedő szemével. *Magyar Juhászat* 2007/7, Budapest.
3. Balázs D. A. [2007]: Romániai Élelmiszer-piaci körkép. *Élelmiszer*.
4. Bálint B.-Sauer, J. [2006]: Small-scale Farming in Romania – Shadow Prices and Efficiency. In: Curtiss, J., Balmann, A., Dautzenberg, K., Happe, K.: *Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe*. Vol. 33, Halle, IAMO, pp. 362-380.
5. BNR [2007]: Raport Asupra Inflatiei. Banca Nationala a Romaniei, február.
6. Biró Sz. [2007]: State of Land Market in Hungary. *Studies in Agricultural Economics*, megjelenés alatt.
7. Boros R. [2004]: A romániai mezőgazdasági átalakulás tapasztalatai, tekintettel az EU-csatlakozásra. *Gazdálkodás* 48(5), pp. 30-40.
8. Caggianelli A. [2007]: Az olasz piac kilátásai és elvárásai. *Magyar Juhászat* 2007/7, Budapest.
9. Csáki Cs.-Kray, H. (szerk.) [2005]: Sectorul agroalimentar din România într-o perspectivă europeană. ECSSD, Stuniul no. 39, IEA-INCE, Bukarest.
10. FAPRI [2007]: 2007 World Agricultural Outlook. Ames: Iowa State University, University of Missouri-Columbia.
11. FEFAC: 49. FEFAC-Jahresmitgliedertagung, Gent, 22. Juni, 2006.
12. FEFAC: Feed & Food, Statistical Yearbook, 2005.
13. Fórián Z. [2006]: Románia EU-csatlakozásának várható hatásai a magyarországi agráriumra. Budapest: Agrár Európa Kft.
14. Garnier, J. P. [2006]: The romanian pork market. Meat and Livestock Commission.
15. Gavrilescu, D.-Giurca, D. [2000]: *Economie agroalimentara*. Expert, Bukarest.
16. Gavrilescu, D.-Voicilas, D.M. [2007]: The Romanian Agri-Food Sector-How Well is it Prepared to Join the EU? In: *Changes in the Food Sector after the Enlargement of the EU*, Institute of Agricultural and Food Economics, Warsaw, pp. 159-182.
17. Giurcă, D.-Hurduzeu, Gh.-Rusu, M.-Sălășan, C. [2006a]: The Agricultural sector in the perspective of Romania's accession to the European Union: Implications upon the system of payments. *European Institute of Romania. Pre-accession IMPACT STUDIES III*, Study no.6.
18. Giurca D.-Hurduzeu Gh.-Luca L.[2006b]: Scenarii privind impactul măsurilor de dezvoltare rurală asupra structurilor agricole românești după aderarea la Uniunea Europeană. Institutul European din România, Studii de strategii și politici, Studiul nr. 5, www.ier.ro.

19. Grodea, M. [2005]: Milk Chain in Romania at the Start of Romania's Integration into the European Union. XI. Congress of the EAAE, August 24 – 27 2005, Copenhagen, Denmark.
20. Fogarasi J. [2007]: A romániai mezőgazdasági kereskedelem ex-post versenyképessége az Európai Unióban. Kézirat.
21. ISAA Briefs, Brief 36, 2006: GM Crops: The First Ten Years, Romania, p. 14-15, 47-48,
22. Kukovics S. [2007]: Az anyajuttartás „de minimis” alapú támogatása. Magyar Juhászat 2007/8, Budapest.
23. MAFRD [2007]: Kifizetett támogatások a csatlakozás előtt és várható támogatások a csatlakozás után. Romániai Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium.
24. Mathijs, E.-Noev, N. [2004]: Subsistence Farming in Central and Eastern Europe. *Eastern European Economics* 42(6): 72-89.
25. Mezőszentgyörgyi D. [2007]: Konceptcionális változások az EU agrárpolitikájában és ennek várható következményei a juhágazatban. Magyar Juhászat 2007/9, Budapest.
26. NIS [2007]: Anuarul Statistic 2005. National Institute of Statistics, Romania.
27. Popp J.-Potori N. [2006]: The Hungarian story of EU-accession: heading where? In *Agricultural Economics and Rural Development*, Romanian Academy, NIER-IAE, Vol. 2, no 8 pp.5-18.
28. Popescu G.-Constantin F. [2007]: Arguments for the Growth Sale-Purchase Auctions on the Land Market. *Theoretical and Applied Economics*, Vol. XIV no 4 (509), pp. 43-47.
29. Ramanovich, M.-Hemme, T. [2006]: How Competitive is Milk Production in the Central and Eastern European Countries in the Comparison to Western Europe? In: Curtiss, J., Balmann, A., Dautzenberg, K., Happe, K. [2006]: *Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe*. Vol. 33, Halle, IAMO, pp. 271-282.
30. Rizov, M.-Mathijs, E.-Swinnen, J.F.M. [2000]: Post-communist Agricultural Transformation and the role of Human Capital: Evidence from Romania. 2000 AAEA Annual Meeting, Tampa, Florida, US.
31. Thuróczy Z. [2007]: Kereskedelmi tendenciák, kilátások a juhhús piacán. Magyar Juhászat 2007/7, Budapest.
32. Toepfer International [2006]: Marktbericht, Dezember 2006. p. 5. Hamburg
33. Toepfer International [2006]: Marktbericht, November 2006: Rumänien und Bulgarien vor dem Beitritt zur EU, Hamburg
34. TransGen Wissenschaftskommunikation: Gentechnisch veränderte Pflanzen: Anbauflächen weltweit – Soja, 1995-2007, www.transgen.de
35. TransGen Wissenschaftskommunikation: Nach EU-Beitritt: Anbau von gv Soja eingestellt, 1995-2007, www.transgen.de
36. USDA Foreign Agricultural Service: GAIN Report: Romania, Grain and Feed Annual, 2006.

37. USDA Foreign Agricultural Service: GAIN Report: Romania, Oilseeds and Products Annual, 2006.
38. USDA Foreign Agricultural Service: GAIN Report: Romania, Livestock and Products Annual, 2006
39. USDA Foreign Agricultural Service: GAIN Report: Romania, Livestock and Products Annual, 2005
40. USDA Foreign Agricultural Service: GAIN Report: Romania, Livestock and Products Annual, 2004
41. Vadász S. [2007]: Fogyasztói igények, trendek, tendenciák, forgalmazási lehetőségek a juhtermékek piacán. Magyar Juhászat 2007/7, Budapest.
42. Van Berkum, S. [2005]: Dynamics of Vertical Coordination in the Romanian Dairy Sector. IAMO Forum 2005, 16 – 18 June 2005, Halle (Saale), Germany.
43. Vincze, M [2002]: Economie Agroalimentară. Teorii și realități. Risoprint, Cluj-Napoca.
44. Vincze, M. *et al.* [2006]: Structure and Competitiveness of the Milk and Dairy Supply Chain in Romania. CEEC Agri-Policy Report, www.agripolicy.net
45. Vincze, M. [2006]: Mezőgazdasági termelés és értékesítés in. Horváth Gy. (szerk.): Északnyugat-Erdély. Dialóg-Campus, Pécs-Budapest
46. Zavon J. [2006]: Európai Unióhoz csatlakozva. Takarmányozás. 10. évf. 2. szám 28-29

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Mezőgazdasági termelési szerkezet

Megnevezés	Románia				Magyarország			
	2005		2006		2005		2006	
	millió EUR	%	millió EUR	%	millió EUR	%	millió EUR	%
Gabonafélék	1 945,01	16,31	1 584,54	12,19	1 609,49	28,67	1 591,58	28,45
Ipari növények	459,02	3,85	555,97	4,28	569,33	10,14	515,01	9,21
Takarmánynövények	1 594,02	13,37	1 814,32	13,96	140,93	2,51	105,79	1,89
Zöldség és kertészeti növények	1 750,49	14,68	2 008,47	15,45	572,57	10,20	614,20	10,98
Burgonya	857,96	7,20	1 399,53	10,76	80,62	1,44	103,84	1,86
Gyümölcs	967,38	8,11	929,70	7,15	248,56	4,43	290,86	5,20
Növénytermelés	7 721,55	64,76	8 610,11	66,23	3 369,35	60,01	3 391,96	60,63
Állatok	2 226,63	18,67	2 342,58	2,18	1 497,84	26,68	1 490,40	26,64
Szarvasmarha	500,19	4,19	556,52	4,28	127,75	2,28	151,23	2,70
Sertés	1 148,41	9,63	1 195,45	9,19	683,58	12,18	694,53	12,42
Juh és kecske	112,38	0,94	131,21	1,01	54,85	0,98	56,94	1,02
Baromfi	448,88	3,76	442,68	3,40	582,28	10,37	541,36	9,68
Tej	1 169,92	9,81	1 253,14	9,64	512,18	9,12	482,44	8,62
Tojás	632,80	5,31	624,06	4,80	150,30	2,68	150,02	2,68
Állattenyésztés	4 202,40	35,24	4 391,08	33,77	2 245,09	39,99	2 202,24	39,37
Mezőgazdasági termelés	11 923,95	100,00	13 001,19	100,00	5 614,44	100,00	5 594,21	100,00

Forrás: KSH, NIS [2007]

A főbb gabonanövények termelési mutatói (2000-2006)

Évek	Gabona			Kukorica			Búza			Árpa		
	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha
2000	5 654	10 474	1,85	3 049	4 898	1,61	1 940	4 434	2,29	412	867	2,10
2001	6 294	18 869	3,00	2 974	9 119	3,07	2 546	7 735	3,04	529	1 580	2,99
2002	6 001	14 356	2,39	2 858	8 400	2,94	2 298	4 421	1,92	579	1 160	2,00
2003	5 501	12 964	2,36	3 159	9 577	3,03	1 735	2 479	1,43	330	541	1,64
2004	6 229	24 398	3,92	3 239	14 542	4,49	2 296	7 812	3,40	425	1 406	3,31
2005	5 825	19 331	3,32	2 592	10 388	4,01	2 476	7 341	2,96	485	1 079	2,23
2006	5 132	15 651	3,05	2 558	8 899	3,48	1 940	5 508	2,84	381	775	2,03
2000-2006	5 805	16 578	2,86	2 919	9 403	3,22	2 176	5 676	2,61	448	1 058	2,36

Évek	Olajnövény összesen			Napraforgó			Szója			Repece		
	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha	Terület ezer ha	Termelés ezer tonna	Termésátlag t/ha
2000	1 067	869	0,81	877	721	0,82	117	70	0,59	68	76	1,11
2001	939	1 006	1,07	800	824	1,03	45	73	1,62	82	102	1,24
2002	1 076	1 195	1,11	906	1 003	1,11	72	146	2,03	75	36	0,48
2003	1 377	1 760	1,28	1 188	1 506	1,27	129	225	1,75	17	8	0,47
2004	1 198	1 995	1,67	977	1 558	1,59	121	299	2,46	50	99	1,98
2005	1 206	1 803	1,50	971	1 341	1,38	143	313	2,19	88	148	1,68
2006	1 396	2 071	1,48	1 023	1 556	1,52	198	335	1,70	100	179	1,79
2000-2006	1 180	1 528	1,29	963	1 216	1,26	118	208	1,76	69	92	1,16

Forrás : NIS [2007]

3. melléklet

Takarmánynövények és -termékek exportja 2003-2006 között Romániában

M.e.: tonna

Termék és HS-kódja	2002	2003	2004	2005	2006
Búza (1001)	264 748	12 544	25 504	258 836	904 702
Árpa (1003)	364 583	15 873	63 110	317 461	118 791
Kukorica (1005)	188 697	100 699	310 839	430 283	241 160
Szója (1201)	766	24 786	13 163	49 780	54 217
Repce (1205)	10 329	2 731	37 260	111 669	130 931
Napraforgó (1206)	128 342	365 703	310 008	188 439	636 254
Olajosmag-liszt vagy dara (1208)	16	47	34	137	17
Malomipari hulladék és melléktermék (2302)	1 425	193	997	6 290	649
Olajpogácsa szójababból (2304)	10 197	9 836	7 347	16 503	6 685

M.e.: 1000 USD

Termék és HS-kódja	2002	2003	2004	2005	2006
Búza (1001)	24 617	3 008	4 655	30 233	118 808
Árpa (1003)	30 185	1 254	6 460	37 621	14 907
Kukorica (1005)	21 103	15 221	43 336	55 311	47 485
Szója (1201)	177	6 874	3 935	12 453	12 756
Repce (1205)	2 092	725	9 486	28 407	39 628
Napraforgó (1206)	30 006	82 747	77 960	55 107	165 209
Olajosmag-liszt vagy dara (1208)	21	55	35	54	41
Malomipari hulladék és melléktermék (2302)	115	22	141	565	50
Olajpogácsa szójababból (2304)	2 440	2 692	2 161	4 174	1 647

Forrás: Comtrade [2006]

4. melléklet

Takarmánynövények és -termékek importja 2003-2006 között Romániában

M.e.: tonna

Termék és HS-kódja	2002	2003	2004	2005	2006
Búza (1001)	120 589	1 723 884	841 169	158 768	77 781
Árpa (1003)	28 368	105 254	126 887	23 403	22 574
Kukorica (1005)	25 408	274 132	303 603	36 111	20 160
Szója (1201)	141 703	54 392	45 130	1 165	11 945
Repce (1205)	677	453	405	719	4 662
Napraforgó (1206)	18 299	23 314	28 405	53 036	27 769
Olajosmag-liszt vagy dara (1208)	490	536	861	477	1 050
Állati eredetű liszt vagy dara (2301)	26 639	13 812	17 758	17 032	18 798
Malomipari hulladék és mellkétermék (2302)	19 949	48 041	26 539	13 055	14 121
Olajpogácsa szójababból (2304)	107 664	99 194	118 109	88 133	81 554

M.e.: 1000 USD

Termék és HS-kódja	2002	2003	2004	2005	2006
Búza (1001)	11 660	277 951	167 276	23 533	12 695
Árpa (1003)	3 114	18 016	23 443	3 333	3 819
Kukorica (1005)	4 834	39 013	57 761	12 306	12 002
Szója (1201)	31 344	13 646	16 866	989	4 225
Repce (1205)	731	1 005	687	773	4 175
Napraforgó (1206)	6 591	10 153	16 690	27 255	24 349
Olajosmag-liszt vagy dara (1208)	469	550	857	371	915
Állati eredetű liszt vagy dara (2301)	17 651	9 593	13 581	14 286	19 045
Malomipari hulladék és mellkétermék (2302)	1 150	4 906	2 504	893	1 419
Olajpogácsa szójababból (2304)	23 920	23 608	33 926	24 487	21 713

Forrás: Comtrade [2006]

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok**1997**

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése
(Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makóvényi Ferenc, Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyon-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Vissyné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés

1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában
1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyésélyei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencé:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban

1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig
1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképyszer a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökgazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhasznóbérlet korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszergazdaságunk rövid távú piaci kilátásai

2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra
2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárkülpiaconra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radóczné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkerő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai

2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re
2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra
2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitalásky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők
2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében
2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre
2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modellszámításaival
2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borspiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására
2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei
2002. 7. Nyárs Levente – Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete
2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig
2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei
2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából
2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása
2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között
2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban
2003. 7. Mizik Tamás:
Magyarország és az Európai Unió adórendszere – különös tekintettel a mezőgazdaságra
2003. 8. Popp József:
Az agrárpolitikák mozgásteret a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében

2004

2004. 1. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek)
2004. 2. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (II. kötet: Állati termékek)
2004. 3. Antal Katalin, Guba Mária, Kovács Henrietta:
Mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban
2004. 4. Nyárs Levente, Papp Gergely, Vőneki Éva:
A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban
2004. 5. Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor:
A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon

2004. 6. Dorgai László (szerk.):
A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása
2004. 7. Potori Norbert, Udovecz Gábor (szerk.):
Az EU-csatlakozás várható hatásai a magyar mezőgazdaságban 2006-ig
2004. 8. Potori Norbert (szerk.):
A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének követelményei

2005

2005. 1. Antal Katalin, Guba Mária, Hodina Péter, Lámfalusi Ibolya, Rontóné Nagy Zsuzsanna:
A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban
2005. 2. Kartali János, Kürti Andrea, Orbánné Nagy Mária, Wagner Hartmut:
A globális gazdasági és demográfiai változások hatása az agrár-
külkereskedelemre
2005. 3. Juhász Anikó (szerk.):
Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között
2005. 4. Dorgai László (szerk.):
Termelői szerveződések, termelői csoportok a mezőgazdaságban
2005. 5. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.), Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmánytermelés és -felhasználás elemzése, különös tekintettel az
abraktakarmány-keverékek gyártására
2005. 6. Kapronczai István (szerk.), Korondiné Dobolyi Emese, Kovács Henrietta, Kürti
Andrea, Varga Edina, Vágó Szabolcs:
A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (Gazdálkodói
válaszok időszerű kérdésekre)

2006

2006. 1. Bánáti Diána (szerk.), Popp József (szerk.):
Élelmiszer-biztonság a nemzetközi kereskedelem tükrében
2006. 2. Hamza Eszter, Tóth Erzsébet:
Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe
2006. 3. Orbánné Nagy Mária (szerk.):
Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997-2005)
2006. 4. Kovács Gábor:
A KAP-reform várható hatásai a mezőgazdasági üzemek termelésére és a
földhasználati viszonyokra
2006. 5. Guba Mária, Harza Lajos, Mizik Tamás:
A mezőgazdasági üzemek konszolidációs programjai (2000-2004)

2006. 6. Radócné Kocsis Teréz, Györe Dániel:
A borpiac helyzete és kilátásai
2006. 7. Nagy-Huszein Tibor:
A tagi tulajdonlás a mezőgazdasági szövetkezetekben
2006. 8. Hingyi Hajnalka, Kürthy Gyöngyi, Radócné Kocsis Teréz:
A mezőgazdasági eredetű folyékony bioüzemanyagok termelésének piaci kilátásai

2007

2007. 1. Erdész Ferencné:
A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai
2007. 2. Varga Tibor (szerk.), Tunyoginé Nechay Veronika (szerk.), Mizik Tamás (szerk.):
A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata
2007. 3. Bánáti Diána, Popp József, Potori Norbert:
A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései
2007. 4. Kürti Andrea, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Kürthy Gyöngyi:
A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai
2007. 5. Fogarasi József, Nyárs Levente, Papp Gergely, Varga Edina, Vőneki Éva:
A főbb állattenyésztési ágazatok és a takarmánytermelés helyzete Romániában

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők a következő telefonszámon: Kamarásné Hegedűs Nóra: 06-1-476-3064